

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**KOMPARACE PŘIPRAVENOSTI EKONOMIK
TURECKA A CHORVATSKA
NA VSTUP DO EVROPSKÉ UNIE**

Jan Šlapal

Vedoucí práce: PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně, uvedl v ní všechny zdroje a literaturu, s nimiž jsem pracoval a v textu řádně vyznačil jejich použití.

Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 9. září 2012

Jan Šlapal

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval PhDr. Irah Kučerové, Ph.D. za její podporu při psaní rigorózní práce, za odborná doporučení a připomínky k obsahové i formální stránce práce.

Bibliografický záznam

Šlapal, Jan *Komparace připravenosti ekonomik Turecka a Chorvatska na vstup do Evropské unie*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. 2011, s. 141. Vedoucí rigorózní práce PhDr. Irah Kučerová, Ph.D.

Anotace

Evropská unie je po východním rozšíření v letech 2004 a 2007 na prahu další rozšiřovací vlny. Prvními zeměmi, které získaly oficiální kandidátský status, jsou Turecko a Chorvatsko. Turecko je nejdéle čekajícím uchazečem na přijetí do unijních struktur, Chorvatsko je současným nejžhavějším kandidátem na vstup, který by se měl stát unijním členem 1. července 2013. Rigorózní práce „Komparace připravenosti ekonomik Turecka a Chorvatska na vstup do Evropské unie“ se věnuje porovnání ekonomické připravenosti těchto dvou zemí na unijní vstup, zabývá se přínosy a negativy možného začlenění a zkoumá neekonomické aspekty, které byly, či jsou, překážkou v integračním procesu. Cílem této práce je zodpovězení otázky, zda je použitelná spíše teorie neorealismu, či neofunkcionalismu pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska.

Evropská integrace překonala v minulosti mnohé překážky, dosáhla zásadních výsledků a díky její účinnosti se podařilo rozšířit oblast míru, stability a prosperity napříč kontinentem. V pořadí již šestá vlna rozšíření představuje nesnadný cíl, ale také velkou výzvu, která by opět přepsala mapu Evropské unie a rozšířila by pole její působnosti do oblasti Malé Asie a západního Balkánu.

Klíčová slova

Evropská unie, Turecko, Chorvatsko, rozšíření, integrace, ekonomika, mezinárodní vztahy, neorealismus, neofunkcionalismus.

Abstract

After the Eastern enlargement in the year 2004 and 2007 the European Union is on the threshold of another expansion. Turkey and Croatia are the first countries that received the official candidate status. Turkey is the longest waiting contender for the adoption into the European Union structures; Croatia is the most anticipated candidate to receive the membership and should become a member on July 1st, 2013. The thesis „Comparison of preparedness of economies of Turkey and Croatia to join the European Union“ aims to compare the economic readiness of these two countries for European Union full membership, detects the cons and pros of possible integration and also explores the un-economical aspects that are (or where) the obstacles in the integration process of both countries. The goal of this thesis is to answer the question whether it is the theory of neo-realism or the theory of neo-functionalism that explains the current accession process of Turkey and Croatia to the European Union.

In the past the European integration has overcome many obstacles, has achieved many substantial results and due to its effectiveness has managed to extend the territory of peace, stability and prosperity across the continent. The coming sixth wave of enlargement has a difficult goal but it is also a great challenge that can change again the map of European Union and extend its operation and influence into Asia Minor and the western Balkans.

Keywords

European Union, Turkey, Croatia, enlargement, integration, economy, international relations, neo-realism, neo-functionalism.

Seznam použitých zkratek

AKP	(<i>Adalet ve Kalkinma Partisi</i>), Strana spravedlnosti a rozvoje (Turecko)
CDU-CSU	(<i>Christlich Demokratische Union Deutschlands–Christlich-Soziale Union in Bayern</i>) Křesťanskodemokratická unie Německa-Křesťansko-sociální unie Bavorska
CPI	(<i>Corruption Percetpion Index</i>), Index vnímání korupce
CRO	(<i>Croatia</i>), Chorvatsko
EFTA	(<i>European Free Trade Association</i>), Evropské sdružení volného obchodu
EHS	Evropské hospodářské společenství
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
EU	(<i>European Union</i>), Evropská unie
EUR	Euro, měna eurozóny
GII	(<i>Gender Inequality Index</i>), Index genderové nerovnosti
HDP	Hrubý domácí produkt
HDRO	(<i>Human Development Reports</i>), Zprávy o lidském rozvoji
HDZ	(<i>Hrvatska demokratska zajednica</i>), Chorvatské demokratické společenství
ICTY	(<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia</i>) Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
IHDI	(<i>International Human Development Indicators</i>), Mezinárodní indikátor lidského rozvoje
MGK	(<i>Milli Güvenlik Kurulu</i>), Národní bezpečnostní rada (Turecka)

OECD	<i>(Organisation for Economic Co-Operation and Development)</i> , Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PKK	<i>(Partiya Karkerên Kurdistan)</i> , Kurdská strana pracujících
PPS	<i>(Purchasing Power Standard)</i> , Parita kupní síly
SAA	<i>(Stabilisation and Association Agreement)</i> , Stabilizační a asociační dohoda
SAP	<i>(The Stabilisation and Association Process)</i> , Stabilizační a asociační proces
SDP	<i>(Socijaldemokratska partija)</i> , Sociální demokratická strana (Chorvatska)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
TL	<i>(Türk lirası)</i> ; Turecká lira
TUR	<i>(Turkey)</i> , Turecko
UNDP	<i>(United Nations Development Programme)</i> , Rozvojový program Spojených národů
UNPROFOR	United Nations Protection Force
USA	<i>(United States of America)</i> , Spojené státy americké
USD	<i>(United States dolar)</i> , Americký dolar, měna Spojených států amerických
USKOK	<i>(Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta)</i> , Úřad pro boj proti korupci a organizovanému zločinu (v Chorvatsku)
YTL	<i>(Yeni Türk lirası)</i> ; nová turecká lira

OBSAH:

Úvod	1
1. Ekonomická analýza Turecka a Chorvatska.....	9
1.1. Ekonomický kontext přístupu obou zemí:	9
1.1.1. Vývoj ekonomiky Turecka do vytvoření celní unie.....	10
1.1.2 Turecko a evropská integrace.....	11
1.1.3 Vývoj ekonomiky Chorvatska do začátku spolupráce s Evropskou unií.....	13
1.1.4 Chorvatsko a evropská integrace.....	15
1.1.5 Shrnutí ekonomického kontextu obou zemí.....	17
1.2. Komparace klíčových ekonomických indikátorů	19
1.2.1. Reálný růst HDP.....	20
1.2.2. HDP v paritě kupní síly (PPS)	24
1.2.3 Celková výše HDP	28
1.2.4. Inflace.....	29
1.2.5. Analýza a očekávaný vývoj ekonomických ukazatelů.....	31
1.3. Obchodní vztahy Turecka a Chorvatska vzhledem k Evropské Unii	34
1.4. Přímé zahraniční investice	39
1.5. Ekonomické sektory Chorvatska a Turecka	43
2. Ekonomický přínos přístupu pro Evropskou unii i pro uchazečské státy.....	47
2.1. Makroekonomické důsledky rozšíření Evropské Unie o Chorvatsko a Turecko	48
2.2. Důsledky pro ekonomické sektory	53
2.3. Důsledky pro trh práce	56
3. Neekonomické aspekty nepříznivě ovlivňující přístup Turecka a Chorvatska do EU	62
3.1. Demokracie a vláda práva:	64
3.1.1 Stabilita institucí:.....	66
3.1.2 Korupce a protikorupční opatření:	66
3.1.3 Armáda a civilní dohled	70

3.2 Dodržování lidských práv	75
3.2.1 Mučení a jiné kruté zacházení:	75
3.2.2 Shromažďovací právo	76
3.2.3 Menšiny, jejich práva a ochrana.....	77
3.2.4 Práva žen:	83
3.2.5 Svoboda vyznání (a islám)	88
3.3 Regionální otázky a bezpečnostní aspekty	92
3.3.1. Regionální otázky a sousedské vztahy	92
3.3.1.1 Vztah Turecka s Arménií a Kyprem:	93
3.3.1.2 Vztah Chorvatska se Slovinskem a Srbskem.....	96
3.3.4. Bezpečnostní aspekty - rizika členství:	104
4. Teorie mezinárodních vztahů	112
4.1. Neofunkcionalismus	112
4.2. Teorie neorealismu	114
Neorealismus a evropská integrace:.....	116
4.3. Neekonomické aspekty nepříznivě ovlivňující vstup Turecka a Chorvatska do EU z pohledu teorií neofunkcionalismu a neorealismu	118
Demokracie a vláda práva.....	120
Dodržování lidských práv	122
Regionální otázky a bezpečnostní aspekty	127
ZÁVĚR.....	137
SUMMARY	140
Seznam literatury a dalších zdrojů:	142

ÚVOD

Evropská unie je založena na souboru sdílených hodnot a zásad a také na předpokladu, že se jejím členem může stát jakýkoliv evropský stát, který tyto hodnoty a zásady respektuje a dále posiluje. Rozšiřování Evropské unie proto bylo v minulosti klíčovou transformační silou, která inspirovala demokratické změny a ekonomickou liberalizaci v těch zemích, které o vstup usilovaly a nakonec ho také dosáhly. Jedním ze základních kamenů tzv. měkké síly Evropské unie tak je rozšiřovat oblast míru, stability a prosperity napříč kontinentem.

Úspěchy této praxe můžeme vidět již od samého počátku, přičemž integrační vlny postupně Evropu propojily v celé řadě klíčových oblastí. Válkou zdecimovaná Evropa se postavila na nohy díky šestici zemí, v jejichž čele stál tandem dvou historicky tradičně zneprátelených národů Francie a Německa. Během prvního rozšiřování se k zakládajícím členům připojila také další tradiční evropská velmoc - Velká Británie, společně s Dánskem a Irskem. Perspektiva rozšíření, spolu s hospodářskou a politickou prosperitou, hrály důležitou roli při rozšíření Evropské unie o země středomořské státy Řecko, Španělsko a Portugalsko, čímž se je povedlo přivést na cestu demokracie a evropské spolupráce po dekáдах vlád autoritářských režimů. Během poslední vlny se ve dvou etapách rozšíření v letech 2004 a 2007 Evropská unie rozrostla mimo jiné také o nové členy ze střední a východní Evropy, kteří za sebou měli komplikovanou minulost v rámci komunistického bloku.

Evropská integrace překonala v minulosti mnohé překážky a dosáhla výsledků, kterých by myšlenkoví otcové zakladatelé nejspíš jen těžko dohlédli. Nyní je však před Evropskou unií v pořadí již šesté rozšíření, které by jí otevřelo cestu do nových regionů, což představuje, i při vědomí nesnadnosti tohoto cíle, neopakovatelnou a lákavou výzvu. Platí to především v případě rozšíření do oblasti Malé Asie, kde se rozkládá většina území kandidátské země Turecka. Druhým regionem je západní Balkán, na němž se dnes kromě Chorvatska nacházejí další tři kandidátské státy. Jedná se tedy o nové oblasti, v nichž Evropská unie zatím nemá žádné členy a jejichž přidružení není snadnou záležitostí. Zřejmě až čas ukáže, jak obtížná je vlastně cesta, kterou se Evropská unie v rámci tohoto rozšíření vydala.

Prvními státy, které získaly status oficiální kandidátské země, jsou Turecko a Chorvatsko. V současné době do těchto zemí řadíme také Makedonii, Černou Horu, Srbsko a Island. V této práci se budeme věnovat prvním dvěma zmiňovaným státům. Bude se tedy

jednat o nejdéle čekajícího uchazeče na přijetí do unijních struktur – Turecko a dále pak o nejzřetlivějšího kandidáta na vstup – Chorvatsko, které by se po ratifikaci všemi členskými zeměmi mělo 1. července 2013 stát 28. členským státem Evropské unie. Obě tyto země mají pro Evropskou unii strategický význam a jejich přístup by znamenal další velký pokrok v rozšiřování evropského prostoru a jeho vlivu. Díky čilé ekonomické i politické spolupráci s Evropskou unií je možné říci, že jak Turecko, tak i Chorvatsko se do unijního dění aktivně zapojují již nyní, byť jsou formálně stále mimo něj.

Turecko je tradiční spojenec Západu, dlouholetý člen Severoatlantické aliance a strategicky významná země ležící na evropském a především pak z větší části na asijském kontinentu. Tato rozlehlá a lidnatá země skýtá, díky své geografické poloze i charakteru, řadu důvodů proč je unijní členství pro obě dvě strany zajímavé. Mohl by tak vzniknout především pomyslný most do v současnosti neklidné oblasti Blízkého východu. Úspěšná integrace, při níž by se tamním vládám a obyvatelstvu předvedly výhody posilování demokracie, by pro tento region mohla být zásadním zlomovým bodem. Otevřela by se také cesta k novým a bohatým trhům Blízkého východu, a v neposlední řadě by se integrací mohla posílit energetická bezpečnost starého kontinentu, která je nyní vystavena řadě rizik a je jisté, že pro budoucnost Evropy je a bude velmi důležitá.

Přistoupení Chorvatska otevře cestu k integraci dalším balkánským zemím, které se již dnes v různých fázích účastní evropské integrace, tedy Makedonii, Bosně a Hercegovině, Srbsku, Albánii a po plném uznání i Kosovu. Oblast západního Balkánu je po staletí výbušnou oblastí a po rozpadu Socialistické federativní republiky Jugoslávie zde vypukl nejkrvavější válečný konflikt v Evropě po druhé světové válce. Je na místě se domnívat, že by integrační proces mohl být do budoucna určitou zárukou proti možným válkám v tomto regionu. Jak se při předchozích rozšiřovacích vlnách ukázalo, efektivní nástroje jako je demokratizace, ochrana občanů, právní harmonizace a ekonomická propojenost, jsou právě proti tomuto nebezpečí ideálním receptem. Jihovýchod Evropy je v dnešní době jedinou velkou oblastí starého kontinentu, která je obklopena členskými zeměmi, ale stále je mimo unijní rámec.

Je nutno připustit, že námi komparované země jsou v celé řadě ohledů poměrně odlišné. Ať se jedná o politickou charakteristiku, náboženské vyznání, strukturu průmyslu, historii, kulturu, či etnicitu. Domníváme se však, že Turecko a Chorvatsko mají určité

charakteristiky, pro něž je vhodné tyto dva státy porovnat a které uvádíme v následujícím odstavci.

Turecko i Chorvatsko jsou země, s nimiž byly oficiální rozhovory započaty ve stejnou dobu. Jedná se o státy, jež jsou ekonomicky srovnatelné s některými již integrovanými členy Evropské unie, jako například s Bulharskem a Rumunskem. Tento fakt můžeme vidět na celé řadě ekonomických indikátorů. Dalším ukazatelem je jejich strategická důležitost. Obě země by v případě členství mohly, díky své geografické poloze, rozšířit působnost Evropské unie v nových prostorech. Důležité jsou také ekonomické faktory - možnost dosažení na nové trhy, začlenění dynamických regionů, a také oblastí s nižší cenou pracovní síly. V případě námi porovnávaných zemí se jedná o státy, které mají v dílčích ohledech obdobný historický vývoj, prošly si obdobím obnovy po válečných konfliktech a shodou okolností se oficiálními kandidátskými zeměmi staly ve stejné době. V neposlední řadě za sebou mají také historickou etapu, kdy u nich byly u moci nedemokratické režimy. Právě integrace do Evropské unie a s ní spojené zavedení atributů jako jsou funkční demokratické instituce, vláda práva, či ekonomická propojenost, by mohla být pojistkou, že se do budoucna nepříhodí opakování tohoto scénáře.

Definice problému a položení výzkumné otázky:

Integrace Turecka a Chorvatska do struktur Evropské Unie probíhá již řadu let a stále nebyla úspěšně završena, byť Záhřeb by se měl stát členskou zemí k 1. červenci 2013. Turecko bude pravděpodobně ještě jistý čas setrvávat v pozici kandidátské země a můžeme se domnívat, že úspěšné završení jeho kandidatury není otázkou nejbližších let.

Ekonomiky obou zkoumaných států jsou v současné době (měřeno z hlediska hrubého domácího produktu na obyvatele a dalších důležitých údajů), dle několika různých institucí (např. Mezinárodní měnový fond, Světová banka) na srovnatelné úrovni jako Bulharsko či Rumunsko, tedy země naposledy přistoupiвшí do struktur Evropské unie.

Navzdory srovnatelným výsledkům, co se ekonomické připravenosti týče, jsou Turecko a Chorvatsko stále mimo unijní rámec. Naopak některé země, jejichž ekonomická kondice či ekonomický potenciál jsou srovnatelné či nižší, jsou již integrovanými členy. Podle některých názorů by také ekonomický argument mohl mít rozhodující váhu v rozhodování o tom, jestli země, které požádaly o unijní členství, splňují oficiální přístupová

kritéria.¹ Dle dalšího názoru by Evropská unie, jelikož není vojenskou silou a má nedostatek společné zahraniční a bezpečnostní politiky, měla důrazněji využívat své ekonomické síly v globální ekonomice, což je síla uznávaná a akceptovaná.² Aby toto bylo v praxi uskutečnitelné, měla by integrovat země, které ekonomickou dynamiku i potenciál mají a tím tak zabezpečit ekonomický růst a prosperitu Společenství.

Hlavní výzkumná otázka této naší práce zní: je použitelná spíše teorie neorealismu, či neofunkcionalismu pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska? Je to neorealismus, jehož hlavním zájmem je zajištění bezpečnosti? Anebo je příhodnější neofunkcionalismus, který upřednostňuje integraci, jež přinese prospěch odvíjející se od spolupráce v hospodářské oblasti? Podotázkou pak je: proč jsou ekonomické faktory upozaděny na úkor jiných aspektů?

Hypotéza:

Při rozšiřování Evropské unie v minulosti byl kladen důraz na splnění řady přístupových kritérií, které musely kandidátské země splnit, aby se mohly stát právoplatnými členy. Zformalizování těchto kritérií přineslo až jednání Evropské rady 22. 6. 1993 v Kodani, kde byla přijata institucionalizovaná tzv. Kodaňská kritéria. Tato kritéria byla potvrzena i na zasedání Evropské rady v Madridu v prosinci 1995, kde byla doplněna o podmínku převzetí legislativy Evropské unie, tedy o komunitární právo (*acquis communautaire*).

Kodaňská kritéria mají tři hlavní okruhy: politická kritéria, hospodářská kritéria a zavádění *acquis communautaire*. Politická kritéria obsahují podmínku stabilních institucí garantujících demokracii, právní stát, ochranu lidských práv a respektování menšin. Hospodářská kritéria zahrnují oblast fungujícího tržního hospodářství a schopnost konkurovat v tržním prostředí vnitřního trhu Evropské unie. Zavádění komunitárního práva přináší sjednocení práv jednotlivých zemí s právem unijním, tedy zajištění věrnosti politickým, hospodářským a měnovým cílům Unie.³

¹ Mooij, R.A.; *Turkish Delight Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits?* [online] ; str. 3. [cit. 21.4.2011]. Dostupné z: <<http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/CPB%20Turkish%20Delight%20-%20econ%20and%20migration%20implications%20Turkey.pdf>>

² Ginsberg, R.H.; *The European Union in International Politics: Baptism by fire.*; Oxford; Rowman and Littlefield; 2001. ISBN 0-7425-0022-5

³ Evropská komise. *Evropská unie v České republice.* [online] c2008 [cit. 26. 4. 2011] Dostupné z <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_182_cs.htm>

Při každé rozšiřovací vlně v minulosti byly odlišné motivace pro přijetí té či oné země, či rovnou celého spolku zemí.⁴ Založení Evropského hospodářského společenství a první rozšíření mělo, kromě mírové spolupráce dvou historicky zneprátelených národů Německa a Francie, jasnou motivaci v jednotném trhu, tedy rozhodovaly zde výrazně také ekonomické faktory.⁵ Při prvním rozšíření v roce 1973 o Británii, Dánsko a Irsko převažovala motivace ekonomická, jelikož prvně dvě jmenované země patřily mezi rozvinuté členy Evropského sdružení volného obchodu (EFTA – European Free Trade Association) a Irsko sice nebylo bohaté, ale náleželo do britského ekonomického regionu.⁶ S pokračováním studené války v Evropě byly naopak důležité bezpečnostní faktory, jako motivace pro rozšiřování Unie, což můžeme vidět v případě integrace Řecka, Španělska a Portugalska⁷. V tomto případě se jednalo o země, kde po pádu autoritativních režimů nastoupily levicové vlády, a hrozil příklon k zemím sovětského bloku.⁸ Evropské společenství těmto zemím nabídlo vizi účasti na společném evropském projektu, s čímž byl spojený tlak na rychlou demokratizaci a funkční trh.⁹ Tím tak byla posílena bezpečnost celého prostoru, včetně řádného zabezpečení jeho hranic.

Tato práce vychází z hypotézy, že Evropská unie v případě Turecka a Chorvatska neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto se zatím nestaly členy Evropské unie. Jinými slovy vycházíme z domněnky, že v případě přístupu Turecka a Chorvatska do Evropské unie hrají významnější roli faktory neekonomické. To nás dále vede k otázce, která z teorií evropské integrace by byla pro současnou přístupovou politiku Evropské unie lépe využitelná. Vzhledem k výše uvedenému, staví tato práce na předpokladu, že teorie neofunkcionalismu není pro proces rozšiřování Evropské unie o Chorvatsko a Turecko dostačující. Teorií, která je schopna vysvětlit tento integrační proces, je teorie neorealismu.

Neofunkcionalismus připouští důležitost možnosti rozvoje integrace na základě ekonomických interakcí mezi aktéry. Dle této teorie je integrace pro účastníky klíčem k získání konkrétních benefitů a hmatatelně pozitivních výsledků, a to zejména v hospodářské oblasti. Ve svých pracích tak neofunkcionalisté hledají především důkazy pro své tvrzení, že

⁴ O'Donnell, R.; *Europe-the Irish Experience: The new Ireland in the New Europe*; Institute of European Affairs; Dublin; 2000; str. 3

⁵ Moravcsik, A.; *Europe without illusions*; Září 2002; str. 2

⁶ O'Donnell, R.; *Europe-the Irish Experience: The new Ireland in the New Europe*; Institute of European Affairs; Dublin; 2000; str. 3

⁷ Španělsko a Portugalsko vstoupilo do Evropské unie 1. ledna 1986

⁸ Noordzij, T.; *EU Enlargements during and after the Cold War*; Groningen; 2010, str. 25

⁹ Giamouridis, A.; *Only through Enlargement: The New European Myth?*; European Foreign Affairs Review 12; 2007; str. 2

integrace se rovná prospěchu ve všech oblastech. *Neorealismus* oproti tomu akcentuje zájmy jednotlivých států, jejichž primárním cílem je zajištění vlastní bezpečnosti a prosazení se v mezinárodních vztazích.

Ačkoliv Turecko podalo svou přihlášku na vstup do Evropského hospodářského společenství již v roce 1959, nebylo v době formulování teorií neofunkcionalismu a neorealismu v kontextu evropské integrace uvažováno o jeho možném zapojení do evropského integračního procesu. To samé platí samozřejmě i pro Chorvatsko, které v té době bylo jednou z republik jugoslávské federace. Nicméně se v této práci pokusíme obě teorie aplikovat na tyto dva konkrétní integrační případy. Hlavní přínos naší rigorózní práce proto vidíme v poskytnutí v literatuře netradičního pohledu na komparaci dvou zemí, kterým se přímého porovnání příliš nedostává. Tato práce také přispěje k doplnění již existujícího výzkumu evropské integrace, při němž jsou aplikovány teorie neorealismu a neofunkcionalismu na vybrané případové studie.

Metodologie:

Při práci použijeme empiricko-analytický přístup. Empirie v podobě deskripce vývoje stavu dvou ekonomik - Turecka a Chorvatska – bude použita k analýze a formulaci výpovědi o ekonomickém stavu obou sledovaných zemí. Jak již bylo řečeno, budeme porovnávat ekonomické parametry obou zemí a důležitá bude také analýza struktur obou zmíněných ekonomik. Tato analýza je pro nás důležitá proto, abychom porovnáváním ukázali na připravenost ekonomik Turecka a Chorvatska na vstup do Evropské unie a tím tak poukázali na domněnku, že důvody pro jejich dosavadní nepřijetí nebyly ekonomické, ale politické - bezpečnostní. Budeme používat komparativní-historickou metodu, neboť budeme srovnávat obě ekonomiky pohledem do minulosti.

Fundamentálním zdrojem pro komparativní analýzu vývoje přístupových jednání a pro výčet neekonomických aspektů, které nepříznivě ovlivňují přístup Turecka a Chorvatska do Evropské unie, pro nás budou výroční zprávy Evropské komise o pokroku těchto dvou států při snaze o vstup do Společenství. Dále budeme využívat dalších zdrojů, především odborných článků, které se zabývají ekonomickou či politickou situací Turecka a Chorvatska v souvislosti s evropskou integrací. Budeme také využívat data ze statistických úřadů daných zemí tedy Turkstatu a Crostatu, stejně jako ze statistického úřadu Evropské komise Eurostatu.

Hlavním zdrojem pro tuto práci budou dokumenty Evropské unie, které vydaly různé evropské instituce, především pak Evropská komise, ve vztahu k oběma zemím. Pomocí těchto dokumentů se pokusíme odpovědět na výše formulované otázky.

Tato rigorózní práce se skládá ze čtyř částí. V první části nejdříve nastíníme, jakým procesem prošlo hospodářství Turecka a Chorvatska během historického vývoje, čím bylo ovlivněno a jakou cestou dospělo až k oficiálním vstupním rozhovorům. Poté budeme porovnávat některé důležité ekonomické indikátory obou námi sledovaných zemí a pro porovnání do této komparace zahrneme také nejnověji přistoupivší země, Bulharsko a Rumunsko. Toto srovnání nám ukáže, že ekonomiky Turecka a Chorvatska jsou srovnatelné s nejmladšími unijními členy. Dále pak porovnáme míru obchodních vztahů obou zemí vůči Evropské unii, míru přímých zahraničních investic a také ekonomické sektory obou zemí. Tyto poznatky nám potvrdí naši hypotézu, že v případě Turecka a Chorvatska neklade Evropská unie tak silný důraz na ekonomické faktory a proto se tyto dvě země nestaly členy Evropské unie. Tímto si potvrdíme, že v přístupu výše uvedených zemí hrají důležitější roli faktory neekonomické.

V druhé části se zaměříme na důsledky, které by přistoupení Turecka a Chorvatska přineslo pro Evropskou unii, i pro země samotné. Tento náhled je důležitý proto, abychom poukázali na ekonomický přínos, ale také na možná případná rizika, která by jejich integrace přinesla. Budeme vycházet z poznatků, které jsme získali o důležitých ekonomických indikátorech námi sledovaných zemí, čímž navážeme na první kapitolu naší práce.

Třetí část se bude věnovat neekonomickým aspektům, které nepříznivě ovlivňují přístup obou zemí do Evropské unie. Problematiky, se kterými se v této části seznámíme, jsou v případě Turecka zásadní překážkou pro evropskou integraci. Zmiňované aspekty v této kapitole v případě Chorvatska měly svoji váhu především v minulosti. Přestože některé z nich nejsou zcela optimálně vyřešeny, nepředstavují však již zásadní překážky pro unijní členství.

Ve čtvrté části práce se nejdříve seznámíme s teoriemi neorealismu a neofunkcionalismu. Jelikož jsme se v první a druhé části přesvědčili o skutečnosti, že pro integrační proces těchto dvou zemí nejsou důležitější faktory ekonomické, zaměříme se při aplikaci obou teorií především na neekonomické faktory, které jsme probrali v předchozí části naší práce. Budeme však také čerpat z poznatků, jež jsme získali v prvních dvou kapitolách. Na základě příslušných závěrů pak zodpovíme hlavní výzkumnou otázku naší rigorózní práce, jestli je pro vysvětlení přístupového procesu Chorvatska a Turecka použitelná spíše teorie

neorealismu či neofunkcionalismu. Stejně tak najdeme odpověď na vedlejší výzkumnou otázku, proč jsou ekonomické faktory upozaděny na úkor jiných aspektů.

1. EKONOMICKÁ ANALÝZA TURECKA A CHORVATSKA

1.1. Ekonomický kontext přístupu obou zemí:

Ještě než se začneme věnovat rozboru klíčových ekonomických indikátorů, pokusíme se nastínit, jak se obě země formovaly v historickém kontextu a jak se v duchu událostí vyvíjely jejich ekonomiky, vztahy a přístupy vůči Evropské unii. Tento přehled nám umožní lépe pochopit souvislosti a důvody dnešního stavu obou sledovaných ekonomik, neboť ten vychází z historického kontextu. Sledované období bude od konce první světové války do doby získání oficiálního kandidátského statusu obou zemí na vstup do Evropské unie v roce 2004.

Období po první světové válce, které překreslilo mapu tehdejšího světa je pro dnešní Turecko i Chorvatsko klíčové. Prohry Osmanské říše a Rakouska-Uherska znamenaly vznik řady nových států a nový mocenský pořádek. Nově vzniklá turecká republika povstala na ruinách dříve obávaného sultanátu, jehož území v době největšího rozmachu zahrnovalo rozsáhlé oblasti severní Afriky, Blízkého a Středního východu a Kavkazu a zasahovalo také hluboko do evropského teritoria. Tato republika již nemohla disponovat někdejšími dominantními regionálními postavením, neboť na základě poválečných konferencí přišla o rozsáhlá území, o něž v minulosti opírala svoji moc a hospodářství. Pád Rakouska-Uherska byl spojen se snahou jednotlivých národů monarchie na vlastní sebeurčení. Na základě myšlenek o státu složeném z jihoslovanských národů, se chorvatský národ ocitl v nově vzniklém Království Srbů Chorvatů a Slovinců. Tato dávná myšlenka z konce 17. století byla vedena vizí, že jihoslovanské národy se musí sjednotit v jednom státu, aby mohly čelit velkým mocnostem, které je v minulosti okupovaly.

Celá Evropa se musela, v celkově neutěšené hospodářské situaci v poválečném období, vydat cestou obnovy, přechodu z válečné ekonomiky na mírovou. Šlo o období budování hospodářství v nové epoše, kde rychlá stabilizace ekonomik byla důležitým předpokladem pro vytvoření relativně stabilního prostředí. Politická jednání a politické směřování země výrazně ovlivňovala hospodářskou situaci a orientaci ekonomik Turecka a Chorvatska, což platilo dvojnásob v období po druhé světové válce.

1.1.1. Vývoj ekonomiky Turecka do vytvoření celní unie

V letech po vzniku republiky¹⁰ se válkou vyčerpaná země vydala na cestu státem ochraňované ekonomiky. Výsledkem první světové války byly v celoevropském kontextu rozsáhlé celospolečenské změny, Osmanskou říši a na ní navazující nově vzniklou tureckou republiku nevyjímaje. Osmanská říše jako člen poražených ústředních mocností ztratila díky výsledkům války a pozdějším závěrům lausannské konference,¹¹ všechna území mimo dnešní hranice země. Až do roku 1923 pak musela svést těžkou válku o nezávislost proti cizím okupačním vojskům v čele s Řeckem.

V roce 1923 byla vyhlášena Turecká republika, v jejímž čele stanul Mustafa Kemal, jenž později získal přízvisko Attatürk – Otec Turků. Pod jeho vládou se Turecko vydalo reformním procesem, který obrátil vývoj celé společnosti. Význam těchto reforem je v Turecku patrný dodnes.¹² Série politických, sociálních, právních, vzdělávacích a ekonomických reforem přeměnila do té doby zkosnatělý, zastaralý a neefektivní způsob vlády sultanátu a země se tak vydala západním směrem.

Pokud se soustředíme na ekonomické reformy, je nutné zmínit především založení mnoha státem vlastněných společností napříč celou zemí a všemi sektory, především pak v zemědělství. Dále se také jednalo o velký rozvoj do té doby málo rozvinuté industrializace, a to především ve strojírenském a textilním průmyslu. S Attatürkovými reformami byla také značně rozšířena infrastruktura, především výrazným rozšířením železniční sítě,¹³ což znatelně napomohlo logistice a celkově pohybu zboží v zemi, s čímž byl spojen rozvoj obchodu.

Vznik sítě státních podniků měl za cíl vybudovat takovou infrastrukturu, která bude do budoucna soběstačná pro výrobu a produkci v zemi. Nedůvěra v soukromý sektor byla pochopitelně dána dobou, tradicemi a také snahou státu o kontrolu moci nad hospodářstvím. Existovala zde také nedůvěra v příliš velké zapojení cizích investic. Bylo tomu zejména kvůli

¹⁰ Turecko vzniklo na základě dohod z Laussane v roce 1923

¹¹ Moravcová, D. et Bělina P.; Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku; Praha; 1998; str. 48

¹² Kreiser K. et Neumann, Ch.; Dějiny Turecka; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010; str. 203

¹³ Kreiser K. et Neumann, Ch.; Dějiny Turecka; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010; str. 186

špatným zkušenostem, které měla Osmanská říše na konci svého působení s evropskými mocnostmi. Tento strategický přístup se tak stal nosnou zdí tureckého hospodářství po několik desetiletí.

Turecko opustilo svoji neutralitu a zasáhlo do druhé světové války až v únoru 1945,¹⁴ kdy už o jejím výsledku bylo prakticky rozhodnuto. Pokračování poválečné spolupráce s vítěznými mocnostmi bylo ještě umocněno obavou z nebezpečí, které hrozilo ze strany Sovětského svazu a také z ohrožení plynoucí z občanské války v Řecku. Tento fakt byl jedním ze zásadních důvodů, proč Turecko v roce 1952 vstoupilo do Severoatlantické aliance¹⁵ a v poválečné době profitovalo ze spolupráce se západními organizacemi. Kromě zapojení se do Marshallova plánu do země proudily výhodné půjčky, které byly také motivovány právě obavou z výše zmíněných rizik nestability celé oblasti. Stále se v případě Turecka jednalo o relativně uzavřenou ekonomiku, která neměla snahu příliš se otevírat okolnímu světu a tento stav přetrval až do 80. let 20. století. V této době pak dochází k výraznějším změnám dosavadního přístupu, k prvním větším privatizačním projektům, ke krokům vstříc k liberalizaci ekonomiky a také k otevření se světu v otázce obchodu a investic.¹⁶ S tím také souvisí proces přibližování se strukturám Evropského hospodářského společenství, které bylo završeno v roce 1995 podepsáním dohody o celní unii.

1.1.2 Turecko a evropská integrace

Integrační vztahy Turecka s evropskými institucemi již trvají několik desetiletí, jelikož žádost o přidružené členství k Evropskému hospodářskému společenství byla podána již v roce 1959 a v roce 1963 byla podepsána přidružovací smlouva, nazvaná po místě své ratifikace jako Ankarská dohoda. V ní se počítalo s postupným vytvořením celní unie. K této dohodě byl připojen dodatkový protokol, který byl podepsán v listopadu 1970. Díky skutečnosti, že Turecko zmíněný dodatkový protokol neuplatňuje na své vztahy s Kyprem, došlo k rozhodnutí Rady Evropské unie z prosince 2006, že pokud nebude závazek ze strany Ankary splněn, nedojde k otevření ani k uzavření žádné z osmi přístupových kapitol, které s tímto protokolem souvisejí. Jedná se o kapitoly: volný pohyb zboží, právo usazování a volný

¹⁴ Kreiser K. et Neumann, Ch.; Dějiny Turecka; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010; str. 187

¹⁵ Narlı, N.; *Turkey and NATO: Changing Geo-Politics and Turkey's role*; [online] <www.geocities.com/evrimkurami/natoturkey1.html>

¹⁶ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-libéralisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujour'hui*; Universalis; Francie 2004; str. 41

pohyb služeb, finanční služby, zemědělství a rozvoj venkova, rybolov, doprava, celní unie a vnější vztahy.

S dodatkovým protokolem byl v roce 1970 ratifikován také druhý finanční protokol, přičemž oba připravují podmínky pro vytvoření celní unie, o jejímž stvrzení se zástupci Evropské unie a Turecka domluvili o čtvrt století později, v roce 1995. Mezitím Turecko v roce 1987 předložilo žádost o plné členství do tehdejšího Evropského hospodářského společenství. Vznik celní unie je opravdovým mezníkem nejen v ekonomické spolupráci mezi Evropskou unií a Tureckem, ale také v ekonomice Turecka jako takové. V této době se totiž začíná o slovo hlásit stále výrazněji také soukromý sektor a vlády se i pod vlivem globalizace a propojování celosvětového obchodu uchylují k ještě rozhodnějším privatizačním krokům. Navíc dochází k podstatnému nárůstu přímých zahraničních investic. Současně se začíná výrazně zvyšovat význam exportu pro ekonomiku a hlavní cílovou destinací pro turecké výrobky jsou země Evropské unie. Celní unie určuje rámec obchodní politiky Turecka, díky ní začala zásadní etapa v liberalizaci jeho ekonomiky a tím se zvýšila úroveň ekonomické otevřenosti.¹⁷

Proto, aby Turecko mohlo do celní unie vstoupit, muselo splnit řadu podmínek, které kladně působily jak v ekonomických, tak i v neekonomických oblastech. Vytvořil se tak právní základ pro jednotný trh, včetně důležitých technických norem, ochrany duševního vlastnictví, ochrany spotřebitelů atd. Zlepšila se rovněž funkce trhu, který se přiblížil evropským standardům.¹⁸ Jak si později ukážeme v podkapitole o obchodních vztazích, množství a hodnota výměny zboží mezi Tureckem a Evropskou unií po dlouhá léta každoročně stoupá a Unie má v obchodních vztazích s Tureckem výsadní postavení.

Výrazný rozvoj vztahů mezi Ankarou a Bruslem přišel po volbách v listopadu 2002, díky kterým se dostali k moci umírnění konzervativní islamisté a jejich Strana spravedlnosti a pokroku (AKP) v jejímž čele stojí charismatický předseda Recep Tayyip Erdogan.¹⁹ Tato nová politika změnila tureckou politickou scénu a směr celé země v liberálním a progresivním

¹⁷ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-liberalisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004. str.47.

¹⁸ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-liberalisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004. str.47.

¹⁹ Tato umírněná islamistická strana začala s vlnou reforem, které měly a skutečně také přiblížily Turecko k Evropské unii. Místo islamistické agendy se tato strana pokouší o syntézu konzervativních hodnot, jako je morálka, národní identita, hrdost na vlastní dějiny a na druhé straně demokracie, volně tržní ekonomika, pluralismus, vláda práva a lidská práva.

směru, přičemž nadále staví na důležitosti tureckých hodnot,²⁰ čímž oslovuje širokou voličskou základnu. Proevropská politika této strany dovedla zemi až k přístupovým jednáním s Evropskou unií, které byly slavnostně zahájeny 3. října 2005 v Lucemburku.²¹

1.1.3 Vývoj ekonomiky Chorvatska do začátku spolupráce s Evropskou unií

Chorvaté se po rozpadu Rakouska-Uherska stali součástí Království Srbů Chorvatů a Slovinců. Tento neživotaschopný útvar, vzniklý na základě souhry událostí na mezinárodní scéně, byl kompromisním řešením, které však mělo za následek, že se v jednom celku setkaly národy s odlišným stupněm kulturního, společenského i hospodářského vývoje. Území dnešního Chorvatska patřilo v tomto soustátí mezi hospodářsky nejvyspělejší a po jeho okupaci německými a italskými vojsky na něm v roce 1941 vznikl loutkový útvar v rukou okupantů – Nezávislý stát Chorvatsko.²²

Po druhé světové válce se Chorvatsko stalo součástí Federativní lidové republiky Jugoslávie (jejíž název se v roce 1963 změnil na Socialistickou federativní republiku Jugoslávie), čímž začalo období silnější industrializace. V poválečném období se ekonomika diverzifikovala,²³ došlo k rozšíření průmyslové výroby a obchodu, a stále většího významu na hospodářství země dosahoval turistický průmysl, s čímž byl spojen rozvoj sektorů služeb, který je na turistiku navázán.

Přestože měla Jugoslávie status socialistické země, lišila se od jiných zemí sovětského bloku opravdu výrazně. Díky osobě prezidenta Josipa Broze Tita²⁴, který svou politikou velmi obratně manévroval mezi východním a západním blokem, se země nedostala do područí SSSR a mohla do značné míry uskutečňovat vlastní politiku, včetně rozhodování o vlastním ekonomickém rozvoji, který byl někdy označován jako „tržní socialismus“.²⁵ Ekonomika státu měla přístup k výhodným úvěrům od západních vlád, které se snažily získat si tamní režim na svou stranu, což byla samozřejmě situace nemyslitelná pro ostatní satelitní země pod vlivem Sovětského svazu. Stejně tak určitá míra tržního fungování podniků a jejich možnost exportu do obou bloků svědčí o výjimečnosti pozice jugoslávských republik.

²⁰ Sambur, B.; *The Great Transformation of Political Islam in Turkey: The Case of Justice and Development Party and Erdogan*; European Journal of Economic and Political Studies, 2009; str. 121

²¹ Rychlík, J. et Perencević M.; *Dějiny Chorvatska*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 402

²² Rychlík, J. et Perencević M.; *Dějiny Chorvatska*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 276

²³ Zdroj: Chorvatská hospodářská komora

²⁴ Josip Broz Tito - Prezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie v letech 1945-1980

²⁵ Rychlík, J. et Perencević M.; *Dějiny Chorvatska*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 332

Na počátku 90. let minulého století byla ekonomika v jugoslávské federaci, díky své větší otevřenosti a konkurenceschopnosti, ve výhodnější pozici v porovnání s většinou ostatních zemí z východního bloku a to v celé řadě ohledů. Příčinami této lepší pozice byly částečné tržní mechanismy s poměrně rozvinutým trhem se službami, existence soukromého vlastnictví, poměrně vysoké HDP na obyvatele, ekonomická otevřenost, či relativně dobře kvalifikovaná pracovní síla. Socialistická republika Chorvatsko tak měla nakročeno k úspěšnému přechodu k plně otevřené tržní ekonomice.²⁶

Vzhledem k relativní průmyslové rozvinutosti Chorvatska (společně se Slovinskem nejbohatší z republik) směřovaly centrálně řízené investice do rozvoje méně rozvinutých oblastí v rámci federace. Pokud bychom se dívali na motivace pro vystoupení Chorvatska z tohoto mnohonárodnostního státu pouze ekonomickou optikou, bylo doplácení na ostatní republiky hlavní příčinou, proč se obě nejvyspělejší republiky rozhodly pro vystoupení z jugoslávské federace v roce 1991.

Po pádu komunistických režimů v Evropě se oslabila také síla centrální jugoslávské vlády, která nebyla ochotna smířit se se snahou reprezentací svých nejvyspělejších federativních zemí, tedy Slovinska a Chorvatska, o vlastní suverenitu a odtržení se od zbytku federace. Vyhlášení nezávislosti bylo spojeno s ozbrojenou reakcí proti oběma zemím ze strany jugoslávské armády. V případě Slovinska proběhla tzv. Desetidenní válka, která si vyžádala pouze 45 obětí mezi vojáky²⁷ a nikterak zásadní škody. Chorvatsko však do tohoto konfliktu bylo zataženo mnohem hlouběji a bolestivěji, především díky svým silným národnostním komunitám v Bosně a Hercegovině a také kvůli početným srbským menšinám na území Chorvatska. Válečný konflikt trvající mezi lety 1991-1995 si vyžádal velké materiální a ekonomické škody a především pak více než 100 000 obětí a statisíce uprchlíků.²⁸

Jen materiální škody v samotném Chorvatsku dosáhly výše přibližně 27 mld. USD,²⁹ a výsledkem bylo zprětrhání tradičních obchodních vztahů mezi federativními republikami, což znamenalo výrazný výpadek v chorvatském exportu a tím potažmo také ve výrobě. Navíc bylo tamní hospodářství kvůli válečnému stavu oslabeno v boji na evropských trzích a tížily ho velké státní výdaje na obranu. Státní rozpočet byl, kromě nákladů na zbrojení, postižen také vysokými výdaji způsobenými přílivem uprchlíků – především etnických Chorvatů

²⁶ Lejour, A. et Mervar, A. et Verweij, G.; *The Economic Effects of Croatia's Accession to the EU*; 3.3.2008, str. 3

²⁷ Rychlík, J. et Perencević M.; *Dějiny Chorvatska*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 377

²⁸ Zwierzchowski, Jan; Tabeau, Ewa: *The 1992-95 war in Bosnia and Herzegovina: Census-based multiple system estimation of casualties' undercount*, Conference Paper for the International Research Workshop on The Global Costs of Conflict; únor 2010, str. 16

²⁹ [online] <http://www.encyclopedia.com/topic/Croatia.aspx> [cit.5.5.2011]

z Bosny. Stejně tak byla země a její ekonomika zasažena emigrací řady lidí do zemí západní Evropy za lepším životem. Válka také drasticky omezila příjmy z turistiky a na ní navázaných sektorů, které tvoří tradičně velkou část národních příjmů. Výsledný propad na celkovém HDP mezi lety 1990 - 1993 činil 30%.³⁰ Kombinace propadu HDP a vysokých výdajů způsobila vysokou inflaci, která dosahovala měsíčně až 40%.

Přechod ze socialistického zřízení na svobodný tržní systém byl, jak jsme naznačili výše, válkou výrazně pozdržen. Země přišla o své původní výhodné postavení a musela po skončení války v roce 1995 řešit řadu tíživých problémů, které hluboce zasahovaly celou společnost, ekonomiku nevyjímaje. Následně byl ekonomický i politický vývoj výrazně negativně ovlivněn autoritativním režimem prezidenta Franja Tudjmana. Pozdržen byl privatizační proces a vznik tržních institucí, rozšířil se také nepotismus, klientelismus, všudypřítomná korupce, inflace a špatná hospodářská situace.³¹ Po smrti prezidenta Tudjmana v roce 1999 a pádu jeho strany HDZ ve volbách v následujícím roce, se země vydala na cestu demokratické obnovy a postupně se stala politicky a ekonomicky relativně stabilní a progresivně se rozvíjející zemí, která plně spolupracuje s evropskými institucemi s cílem stát se členem Evropské unie.

1.1.4 Chorvatsko a evropská integrace

Vzhledem k faktu, že Chorvatsko bylo součástí jugoslávské federace a později bylo přímo vtaženo do válečného konfliktu, zde nebyl prostor pro evropskou integrační politiku, jakou se vydaly například země východního bloku po roce 1989. Po válce pak za vlády Tudjmanova režimu docházelo k jen velmi malému pokroku ve vztazích s Evropskou unií. Především to bylo proto, že základní principy, na nichž Unie spočívá, a požadavky, které na Chorvatsko kladla, se neseťkávaly s pochopením populistického a nacionalistického režimu.³² Ten sice chtěl čerpat unijní finanční podporu kvůli obnově válkou zničené země, ale reálně docházelo k velmi malým posunům. Evropská komise proto ve svých zprávách z let 1997-1999 Chorvatsko pravidelně kritizovala pro nedostatečný, nebo téměř žádný pokrok v oblasti demokratizace a respektování lidských práv, pluralitě politického systému a za absenci svobody médií. Největší míra kritiky pak směřovala k otázkám návratu válečných uprchlíků a

³⁰ [online] www.unicef.org/specialsession/how_country/edr_croatia_en.doc [cit.5.5.2011]

³¹ Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 397

³² Field, H.; *Awkward states: Eu enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia; Perspectives on European Politics and Society*; Leiden; 2001; str. 136

především pak k nedostatečné spolupráci s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY³³) v Haagu.³⁴

Kvůli válečnému konfliktu a následné vládní politice Chorvatska byl proces přibližování se Evropě výrazně zpomalen. Ač existovaly historické vazby na země střední Evropy, přestože zde v předválečném období existovala obchodní spolupráce s mnoha západními zeměmi, byl první oficiální dokument, který nastavil užší spolupráci mezi Chorvatskem a Evropskou unií, podepsán až v roce 2001. Podpis této dohody souvisel také s novou unijní politikou z druhé poloviny 90. let, která měla za cíl podpořit země z jihovýchodní Evropy na cestě k západní demokracii, aby se neopakoval válečný scénář, který bezprostředně ohrožoval evropskou bezpečnost.

Tato politika, nazvaná Stabilizační a asociační proces (SAP³⁵), již počítala s perspektivou budoucího začlenění zemí jihovýchodní Evropy do Evropské unie. Pozdější Stabilizační a asociační dohoda (SAA³⁶), která na SAP navazovala, vstoupila v platnost v roce 2005.³⁷ Tato dohoda byla prvním integračním krokem Evropské unie vstříc zemím západního Balkánu, a Chorvatsko bylo, jako tamní nejvyspělejší stát, jejím prvním signatářem. Řádné uzavření této dohody bylo podmínkou pro započetí integračního procesu s Evropskou unií a její součástí bylo vytvoření základů pro politickou, humanitární, diplomatickou a vojenskou spolupráci a také kooperaci v oblasti soudnictví, práva, kultury, ochrany přírody a vědy a technologií.

Chorvatsko podalo svou přihlášku na vstup do Evropské unie 21. února 2003. V prosinci 2004 vydala Evropská rada rozhodnutí, podle něhož měla přístupová jednání s Chorvatskem začít 17. března 2005 za předpokladu, že Chorvatsko bude plně spolupracovat s ICTY.³⁸

³³ ICTY - International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

³⁴ Crespo-Cuaresma, J. et Fidrmuc, J. et Silgoner, M.A.; *On the Road: The Path of Bulgaria, Croatia and Romania to the EU and the Euro*; Europe-Asia studies; vol. 57, no. 7, Zář 2005, str. 848

³⁵ SAP - The Stabilisation and Association Process

³⁶ SAA – Stabilisation and Association Agreement

³⁷ Crespo-Cuaresma, J. et Fidrmuc, J. et Silgoner, M.A.; *On the Road: The Path of Bulgaria, Croatia and Romania to the EU and the Euro*; Europe-Asia studies; vol. 57, no. 7, Zář 2005, str. 848.

³⁸ Council of European Union: *Presidency Conclusions*; Brussels European Council; Brusel; 16.-17. prosinec 2004; str. 5. 16238/1/04 REV 1. [cit.16.5.2011] Dostupne z: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf>

1.1.5 Shrnutí ekonomického kontextu obou zemí

Obě komparované země prošly ve dvacátém století zajímavým a dosti rozdílným historickým procesem, který ovlivnil a zformoval celou společnost a tím potažmo také jejich ekonomiky. Hospodářská situace Turecka a Chorvatska po první světové válce byla velice špatná a konfliktem zničené země čekala náročná obnova. V obou zemích převzaly moc autoritativní režimy, v Turecku to bylo hned po vyhlášení republiky v roce 1923, v Království Srbů Chorvatů a Slovinců, jehož bylo Chorvatsko tehdy součástí, se tak stalo v roce 1929.

Turecko šlo od svého založení cestou státního protekcionismu a jeho zájmem byla soběstačnost země. Důvodem tohoto směřování byly katastrofální následky první světové války, které pro Turecko znamenaly opuštění velmocenské role, ztrátu rozsáhlých území a těžký boj za zachování státu. Proto následovala celá řada rozsáhlých reforem, které měly za cíl zemi, společnost a také ekonomiku zkonsolidovat a vést k prosperitě. Turecko se po zkušenostech z konce sultanátu a válečným strastem nechtělo příliš otevírat světu a výrazně spolupracovat s evropskými mocnostmi, což pro něj však mělo pozitivní následek v jeho velmi zdrženlivé účasti v bojích druhé světové války.³⁹ V zájmu dosažení soběstačnosti se Turecko vydalo cestou industrializace dle západního stříhu, což bylo v intencích dalších reforem pod vedením Mustafy Kemala Atatürka.⁴⁰

Chorvatsko bylo po pádu Rakouska – Uherska součástí nepříliš dobře fungujícího Království Srbů Chorvatů a Slovinců, které se v rámci demokratického vývoje orientovalo na spolupráci s Československem, Rumunskem a Francií v rámci tzv. Malé dohody.⁴¹ Ekonomická ani politická spolupráce však nebyla efektivní. Území dnešního Chorvatska během druhé světové války uchvátili po německé okupaci tamní fašisté. Oproti tomu se Turecko v závěru tohoto konfliktu zúčastnilo bojů na straně spojenců v protiněmecké koalici. Následky války pak byly pro obě země odlišné. Zatímco Turecko z ní vyšlo politicky i hospodářsky posílené, na území Chorvatska došlo v letech 1941-45 k partizánské válce⁴², jejíž následky byly pro celou oblast katastrofální. Stejně tak došlo během tohoto konfliktu k etnickému násilí, které dalo vzniknout křivdám a nenávisti mezi národy, jež opět naplno vypukly v devadesátých letech.

Po druhé světové válce můžeme v obou námi zkoumaných zemích pozorovat odlišné výchozí podmínky a také budoucí vývoj, což souvisí jednak s výsledky války a také s

³⁹ Kreiser K. et Neumann, Ch.; Dějiny Turecka; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010; str. 187

⁴⁰ Mustafa Kemal Atatürk – Prezident Turecka v letech 1923-1938, zakladatel státu a reformátor

⁴¹ Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 248

⁴² Občanská válka v Jugoslávii

následným zapojením obou zemí do struktur bipolárního světa. Turecko se nachází v západním bloku, byť tamější režim zpočátku pokračuje bez výraznějších demokratizačních prvků v předválečném trendu vládnutí a vedení ekonomiky. Chorvatsko se stává součástí Federativní republiky Jugoslávie, která však díky vymezení se vůči Sovětskému svazu praktikuje poměrně specifický systém s mnohými prvky tržní ekonomiky. Můžeme pozorovat také řadu podobností, a to především v částečně tržním systému, poměrně silné snaze o industrializaci, profitování z finančních pomoci ze Západu, velkých rozdílů v ekonomickém stavu jednotlivých částí země a také přítomnosti sil, které fungovaly jako brzda překotných společenských změn, včetně těch ekonomických. V Turecku plnila takovouto funkci armáda, v Socialistické republice Chorvatsko to byla komunistická strana.

Po pádu sovětského bloku se zájem starých evropských zemí soustředil především na dvě integrační vlny. Tedy nejdříve na čtvrté unijní rozšíření v roce 1995⁴³ a zejména pak na dosud nejambicióznější integraci deseti zemí v roce 2004, přičemž šlo především o bývalé satelity Sovětského svazu. Tato změna priorit byla způsobena skutečností, že již pominulo komunistické nebezpečí, integrační proces Turecka již pro země Evropské unie nebyl tak důležitý. Společenství mělo dost práce s absorpcí nových členů, intenzifikací spolupráce s post-komunistickými zeměmi a přípravou dalšího rozšíření. I přesto bylo dosaženo celní unie s Tureckem, která měla velmi příznivý vliv na rozvoj tureckého hospodářství a průmyslové výroby.

V případě Chorvatska tu byl válečný konflikt na západním Balkáně a poté autoritativní nacionalistický režim, který svou nespoluprací s evropskými institucemi bránil dalšímu procesu přibližování. Podobně kladný vliv jako celní unie v případě Turecka, mělo pro Chorvatsko zapojení se do politiky Stabilizačního a asociačního procesu.

V novém tisíciletí dochází k dramatickému zrychlení integračního procesu, vliv na to mají také změny politických reprezentací, které mnohem úspěšněji prosadily kroky směřující ke splnění Kodaňských kritérií, tedy umírnění islámští konzervativci ze strany AKP v Turecku a sociální demokraté ze strany SDP v Chorvatsku. Obě země se tak v roce 2004 staly prvními dvěma kandidátskými státy v procesu další evropské integrace.

Jak jsme v předchozích podkapitolách ukázali, Turecko i Chorvatsko v minulosti prošlo zajímavým vývojem, který výrazně ovlivnil také jejich ekonomiky. Důkladné seznámení se s tímto procesem, jenž byl výrazně utvářen domácí politikou i změnami v

⁴³ Integrace Rakouska, Finska, Švédska a absorpce již zaniklé Německé demokratické republiky do Evropské unie

mezinárodních vztazích, nám pomůže lépe pochopit specifika obou zemí v jejich snahách o evropskou integraci.

1.2. Komparace klíčových ekonomických indikátorů

V této podkapitole se budeme věnovat komparaci ekonomik Turecka a Chorvatska. Budeme porovnávat některé důležité ekonomické indikátory těchto států, abychom zjistili, jestli je jejich ekonomická připravenost na vstup do Evropské unie na dostatečné úrovni. Dostatečnost budeme předpokládat u již integrovaných členů Bulharska a Rumunska, kteří jsou členy od roku 2007. Tyto dvě země, stejně jako průměr celé Evropské unie, budeme pro ilustraci používat tam, kde to bude pro naši komparaci vhodné a přínosné.

Případné srovnatelné či lepší parametry pak budou potvrzením naší hypotézy, že Evropská unie v případě Turecka a Chorvatska neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto do dnešních dnů stojí stále mimo Unii. Jinými slovy má provedení ekonomické komparace právě těchto čtyř zemí (tj. Turecka, Chorvatska, Rumunska a Bulharska) ukázat, že po ekonomické stránce by Turecko a Chorvatsko mohlo být členy, ale Evropská unie v jejich případě upřednostňovala, a i nadále upřednostňuje, jiné zájmy než ekonomické.

Budeme se zabývat údaji a daty v období od roku 2004, kdy byl uznán oficiální kandidátský status Turecka a Chorvatska až do roku 2011. Tato část obsahuje také podkapitolu s predikcí budoucího ekonomického vývoje.

„Hlavním cílem hospodářské politiky je zejména dosažení rychlého ekonomického růstu, nízké úrovně nezaměstnanosti a stabilní cenové hladiny.“⁴⁴ V této komparaci se zaměříme na dva z výše zmíněných ukazatelů, které jsou obecně pokládány za základní a dobře vyjadřují ekonomický stav zemí. Při komparaci vynecháme míru nezaměstnanosti, jelikož i vyspělé ekonomiky mohou trpět jejími vysokými hodnotami, a proto tento ukazatel není zcela vypovídající. Zaměříme se tak především na vývoj ukazatelů HDP a indikátorů, které jsou od něj odvozené, a také na vývoj inflace. Zdrojem k těmto srovnáním nám budou především údaje ze statistických úřadů Eurostat, Turkstat a Crostat a také vlastní výpočty. Budeme rovněž porovnávat míru stability cenové hladiny, tedy inflaci. Abychom mohli potvrdit, či vyvrátit ekonomickou vyspělost zkoumaných zemí, použijeme, jak již bylo

⁴⁴ Samuelson, P. A. et Nordhaus, W.; *Ekonomie*; Praha: Svoboda, 2007, str. 334

zmíněno výše, k dokreslení stavu také hodnoty Rumunska, Bulharska a Evropské unie jako celku.

Ukazatel hrubého domácího produktu (HDP) je základním ukazatelem ekonomického standardu. Zvýšení celkového produktu ekonomiky, tedy ekonomický růst, můžeme považovat za zvýšení její výkonnosti. Hrubý domácí produkt je tedy měřítkem ekonomické výkonnosti země. Jde o celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořených za dané období na určitém území. Tímto časovým obdobím bývá většinou jeden rok⁴⁵ a údaje pro stejný časový úsek budeme používat také pro účely této práce. Při porovnávání, která budou pro lepší přehlednost a názornost doplněna o tabulky a grafy, budeme nahlížet na následující tři způsoby vyjádření HDP:

- a. reálný růst HDP v procentech ročně
- b. výši HDP v tzv. paritě kupní síly (PPS⁴⁶)
- c. celková výše HDP

1.2.1. Reálný růst HDP

Tabulka a graf na následující straně ukazují srovnání celkové míry růstu reálného HDP u námi zkoumaných zemí, doplněných o Rumunsko, Bulharsko a o průměr Evropské unie. Pro ilustraci přidáváme také mapu světa, na které je znázorněn růst HDP ve světě v roce 2009. Tuto mapu zařazujeme z toho důvodu, že daný rok byl kvůli své rozsáhlé ekonomické krizi přelomový, neboť citelně zasáhl do ekonomik zemí z euro-atlantického prostoru.

Tabulka č. 1.1 Míra růstu reálného HDP (2004 - 2011)

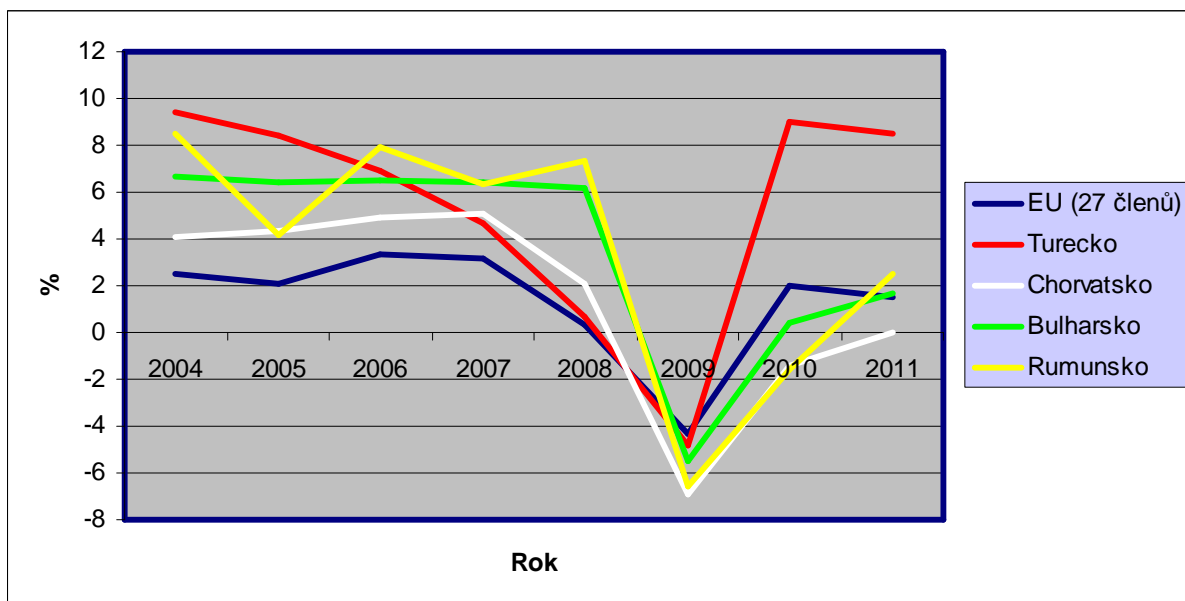
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Průměr
EU (27 členů)	2,5	2,1	3,3	3,2	0,3	-4,3	2	1,5	1,33
Turecko	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9	8,5	5,35
Chorvatsko	4,1	4,3	4,9	5,1	2,1	-6,9	-1,4	0	1,53
Bulharsko	6,7	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,7	3,6
Rumunsko	8,5	4,2	7,9	6,3	7,3	-6,6	-1,6	2,5	3,56

Zdroj: Eurostat + vlastní výpočet

Graf č. 1.1. Míra růstu reálného HDP (2004 - 2011)

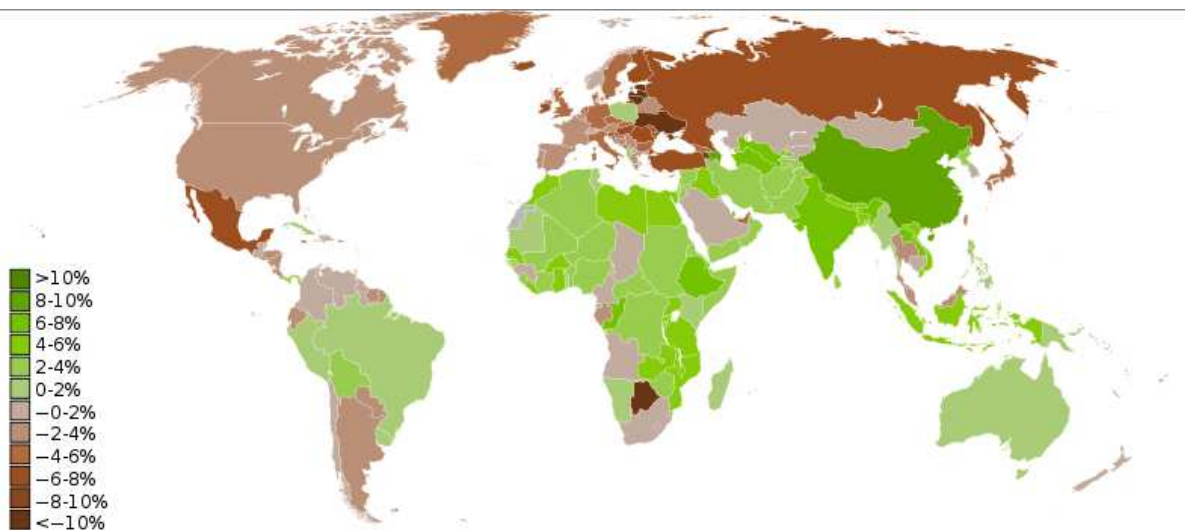
⁴⁵ Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 76. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

⁴⁶ PPS - Purchasing Power Standard

Zdroj: Eurostat

Mapa č. 1.1. Míra růstu reálného HDP ve světě (2009)

Zdroj: CIA

Z výše uvedené tabulky a grafu můžeme vypořadovat výraznou konjunkturu v letech 2004 až 2008. Tento trend měl spojitost s celoevropským růstem hospodářství po roce 2000,⁴⁷ přičemž všechny zkoumané země z dobrého fungování unijní ekonomiky benefitovaly.

Za vysokými růstovými čísly však není pouze ekonomická spolupráce a obchod s Evropskou unií. Také domácí poptávka byla, pro zde komparované ekonomiky, důležitým hnacím motorem růstu. Růst poptávky byl způsoben nárůstem reálných mezd, snadnější dostupností i následným čerpáním úvěrů a půjček, které byly investovány do konečné spotřeby domácností, včetně jejich dlouhodobých investic. Dalším důležitým faktorem byly investice do průmyslu a podnikání, jelikož ten byl poháněn silnou poptávkou. Jednalo se zejména o investice do nových strojů, výrobních zařízení, stavebních úprav a také o investice do zásob, které plynuly ze změn spotřebních daní. Dalším výrazným investorem byl stát, což však mělo za následek zvyšující se zatížení státních rozpočtů. Tyto zvýšené státní výdaje byly, kromě příjmů z vyššího výběru daní v důsledku hospodářského rozkvětu, kryty také deficitně ze státních půjček.

Výše zmíněný trend končí s finanční krizí a na číslech můžeme jasně vidět propad ekonomik v roce 2009 a stagnaci v roce 2010. Především euro-atlantickou oblast dostihl hospodářský propad, který neměl od velké hospodářské krize ve 30. letech obdoby (viz. mapa níže). Data v uvedené tabulce 1.1. nám ukazují, že z námi komparovaných zemí byly touto krizí nejsilněji postiženy ekonomiky nových unijních členských států, Bulharska a Rumunska, kde kromě výpadku národní spotřeby a počátku úsporných vládních reforem, musely řešit masivní výpadky poptávek z trhů Evropské unie.

Z čísel je rovněž možné vypořadovat, že z nejméně výraznějšího růstu za sledované období se mohlo těšit Turecko. Jeho strmý rozvoj v prvních dvou letech (2004-2005) byl způsoben zvýšenou poptávkou na vlastním trhu, jelikož se země právě úspěšně vzpamatovávala z následků velké ekonomické a bankovní krize v roce 2001.⁴⁸ Země se však, po inflačních vlnách a propadu HDP, musela vydat cestou přísné rozpočtové politiky, a to za pomoci mezinárodních organizací, především Mezinárodního měnového fondu.⁴⁹

⁴⁷ Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 82. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

⁴⁸ Önis, Z. et Bayram, I.E.; *Temporary star or emerging tiger? Turkey's recent economic performance in a global setting*; Istanbul; říjen 2008; str. 9

⁴⁹ Tato přísná rozpočtová kázeň zavazovala vládu, aby se vyhnula nekontrolovatelnému schodku veřejného rozpočtu a ochránila před neúnosným veřejným dluhem. Za druhé se jednalo o nezávislost centrální banky, špatnou funkci měla na ekonomické krizi svůj výrazný podíl viny. A do třetice musela vláda přistoupit k návratu k plovoucímu kurzu měny. Od té doby si turecká lira (TLR), s výjimkou období irácké krize, vede poměrně dobře do dnešních dnů a zažívá období mimořádné a nebývalé stability..

Zajímavý je nepochybně relativně slabý propad turecké ekonomiky v době hospodářské krize, která zasáhla svět v roce 2009, jenž byl dokonce nejnižší ze všech čtyř komparovaných zemí. Přitom právě Turecko bylo v minulých dekádách často náchylné k silným propadům hospodářství po obdobích výraznějších konjunktur, přičemž tyto krize způsobily vždy dramatické problémy, které pak mnohdy končily společenskou nespokojeností a krizí.⁵⁰ Stejně tak můžeme vidět, velmi výrazný růst v letech 2010 (9%) a 2011 (8,5%), který byl ve světovém měřítku srovnatelný pouze s Čínou.

Důvody pro pozitivní vývoj v Turecku jsou primárně tři: prvním je skutečnost, že tamní ekonomika prošla očištným procesem, který byl spojen s rozumnou fiskální politikou a také reformou bankovního sektoru již během výše zmíněné ekonomické krize v roce 2001. Druhým důvodem je vnitřní spotřeba v zemi samotné. Turecko se svojí dynamickou demografií, mladou společností a poptávkou po zboží a službách dokázalo ztlumit drtivý dopad krize. Třetím důvodem pro nejmírnější propad ze všech komparovaných zemí je snižující se hospodářská závislost na nejsilněji postižené oblasti světa. Od krize v roce 2001 si turecká ekonomika a její výrobky postupně nacházejí také nová odbytiště mimo Evropskou unii, čemuž odpovídá i vzrůstající objem vývozu mimo území Unie. Hospodářskou krizí méně ovlivněné oblasti, které jsou nyní cílem poměrně velké části tureckých vývozu, jako například Blízký a Střední Východ, snížily pro Ankaru dopad této krize.

Nejhůře ze všech sledovaných zemí je na tom Chorvatsko, kde se průměrný růst ve sledovaném období dostal dokonce, jako u jediné z porovnávaných zemí, pod 2% ročního růstu HDP a to na míru 1,91%. I tak však převyšuje o 0,65% průměrný růst ekonomik v celé Evropské unii.⁵¹ V příští podkapitole budeme porovnávat HDP na obyvatele a při pohledu na tato čísla je patrné, že Chorvatsko se výší svého HDP již řadí mezi relativně vyspělé ekonomiky a nemá tak dramatické nárůsty a skoky, včetně výrazných propadů a vysokých inflací, jako mají ekonomiky méně vyspělé.

Průměrná míra růstu HDP u všech zemí Evropské unie rostla, s výjimkou krizového roku 2009, poměrně stabilně, byť nedosahovala vysokých čísel. U starých členských zemí

⁵⁰ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-libéralisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004; str. 49

⁵¹ Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 82. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

evropské „patnáctky“ byl růst nižší, a to 1,09%.⁵² Tato skutečnost byla způsobena větší dynamikou v nových členských státech, volným pohybem kapitálu směrem ze starých členských zemí do těch nových, který je s východním rozšířením spojen, především díky nižším nákladům na pracovní sílu.

Dá se předpokládat, že u Bulharska a Rumunska hrál vliv členství v Evropské unii kladnou roli, a měl zásluhu na vyšším hospodářském růstu, než pokud by obě balkánské země stály mimo Unii. U nečlenského státu Turecka můžeme vidět nepochybně vyšší dynamiku ekonomického růstu, kterou převýšilo všechny námi zkoumané země. To je způsobeno odlišnou strukturou průmyslu, silným hospodářským potenciálem a orientací vývozu na regiony, které nebyly tak silně zasaženy hospodářskou krizí z roku 2009. Oproti tomu, Chorvatsko nerostlo ve sledovaném období tak výrazně, nicméně stále se drží nad unijním průměrem. Tento stav je mimo jiné způsoben již relativně vysokým HDP v přepočtu na obyvatele, což svědčí o jeho relativně slušné ekonomické kondici, srovnatelné s unijními zeměmi.

Obě sledované země silně zachvátila hospodářská krize, ale především u Turecka, jsou velmi slušné vyhlídky na ekonomické oživení. Ekonomika Turecka, se svojí tendencí snižující se závislosti na obchodu s Evropskou Unií a silnou domácí poptávkou, dokázala velice dobře prosperovat i v předkrizových letech a roky 2010 a 2011 byly opět ve znamení velmi silného růstu.

1.2.2. HDP v paritě kupní síly (PPS)

Pokud celkovou hodnotu HDP přepočítáváme na jednoho obyvatele dané země, ukazuje se tím její ekonomická úroveň. Výsledek roční míry růstu objemu HDP a jeho další přepočítání v paritě kupní síly PPS měřené v tržních cenách včetně přepočtu HDP na obyvatele, umožňuje srovnání vývoje hospodářství jak v čase, tak také mezi zeměmi různých velikostí, což je pro naši komparaci důležité a lépe vypovídá o ekonomické kondici dané země.

Jednotka PPS, která je užívána při mezinárodních srovnáních, vyjadřuje měnovou jednotku, v níž se navzájem vyrovnávají rozdíly mezi kupní silou jednotek národních měn.

⁵² Zdroj: Eurostat

Výhodou použití tohoto standardu je, že pak dochází ke srovnání rozdílů, které existují mezi kupní silou měn, které se v jednotlivých zemích užívají. Lze tedy obecně říci, že za jednu jednotku PPS bychom koupili ve všech zemích stejné množství služeb, či zboží. Proto je tento údaj velmi cenný a poměrně bezpečně vyjadřuje hospodářskou úroveň obyvatel dané země a jejich bohatství.⁵³

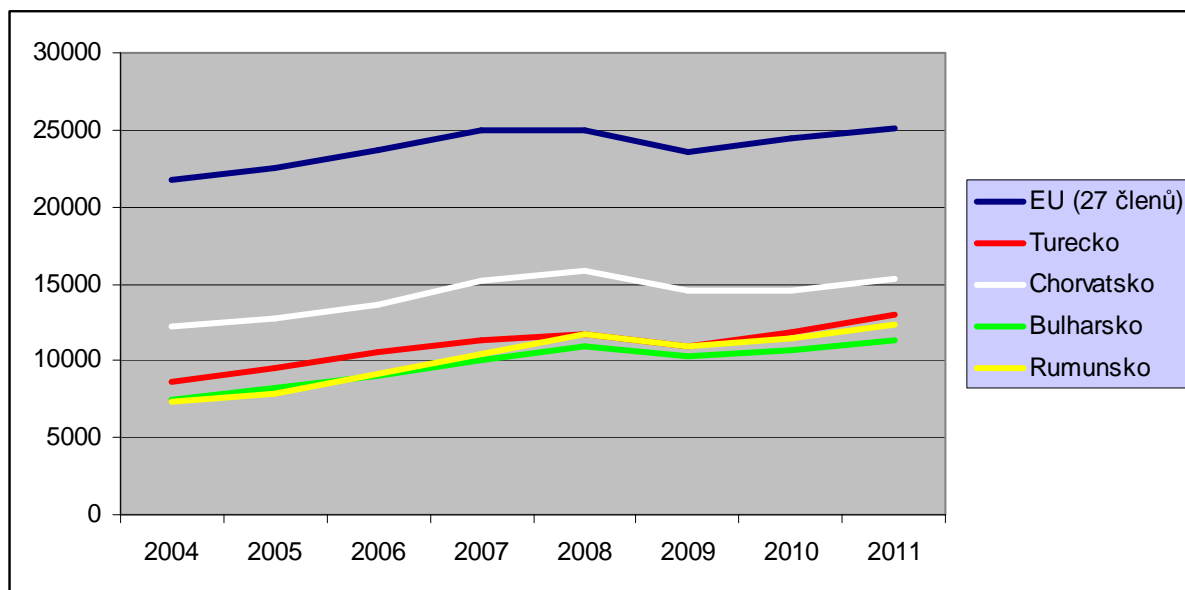
V následující tabulce a grafu na následující straně můžeme vidět, jak jsou na tom v tomto ohledu jednotlivé srovnávané země a Evropská unie jako celek.

Tabulka č. 1.2 HDP v PPS na obyvatele (2004 – 2011)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU (27 členů)	21700	22500	23700	25000	25000	23500	24400	25100
Turecko	8600	9500	10500	11300	11700	10900	11900	13000
Chorvatsko	12200	12800	13700	15200	15800	14600	14500	15300
Bulharsko	7500	8200	9000	10000	10900	10300	10700	11300
Rumunsko	7400	7900	9100	10400	11700	11000	11400	12300

Zdroj: Eurostat

Graf č. 1.2 HDP v PPS na obyvatele (2004 – 2011)

Zdroj: Eurostat

Uvedené údaje v tabulkách velmi přehledně ukazují pozice jednotlivých zemí. Především je zde viditelné, že všechny čtyři námi sledované země zůstávají za evropskou sedmadvacítkou. Avšak Chorvatsko, ani Turecko, nejsou na posledních dvou

⁵³ [online]: URL <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/analyzy-statistiky/hlavni-makroekonomicke-ukazatele-cr/1000431/49089/> [cit.6.5.2011]

pozicích, ty patří Bulharsku a Rumunsku, novým členskými zeměmi Evropské Unie, které jsou členy již několik let - od roku 2007. To potvrzuje naši hypotézu, že při rozhodování o unijním členství hrají významnější roli faktory neekonomické, a že Evropská unie neklade tak silný důraz na ekonomické faktory.

Z námi komparovaných zemí je na tom, co se týče HDP v PPS, jednoznačně nejlépe Chorvatsko a drží si svou pozici nejvyspělejší zkoumané ekonomiky. Jak jsme však již zmínili v předchozí podkapitole, dynamika růstu chorvatského HDP není taková, aby HDP v PPS odskočil nějak dramaticky od ostatních tří srovnávaných zemí. Turecko, Bulharsko a Rumunsko jsou v tomto porovnání na srovnatelné úrovni, přičemž obě dvě unijní země zatím nevyužili členství v Unii k výraznému přiblížení se zbytku Společenství.

Díky následující tabulce, která nám znázorňuje HDP na obyvatele v PPS v procentuálním srovnání, si dokreslíme výše popsanou situaci.

Tabulka č. 1.3 HDP na obyvatele v PPS (2004 – 2011)

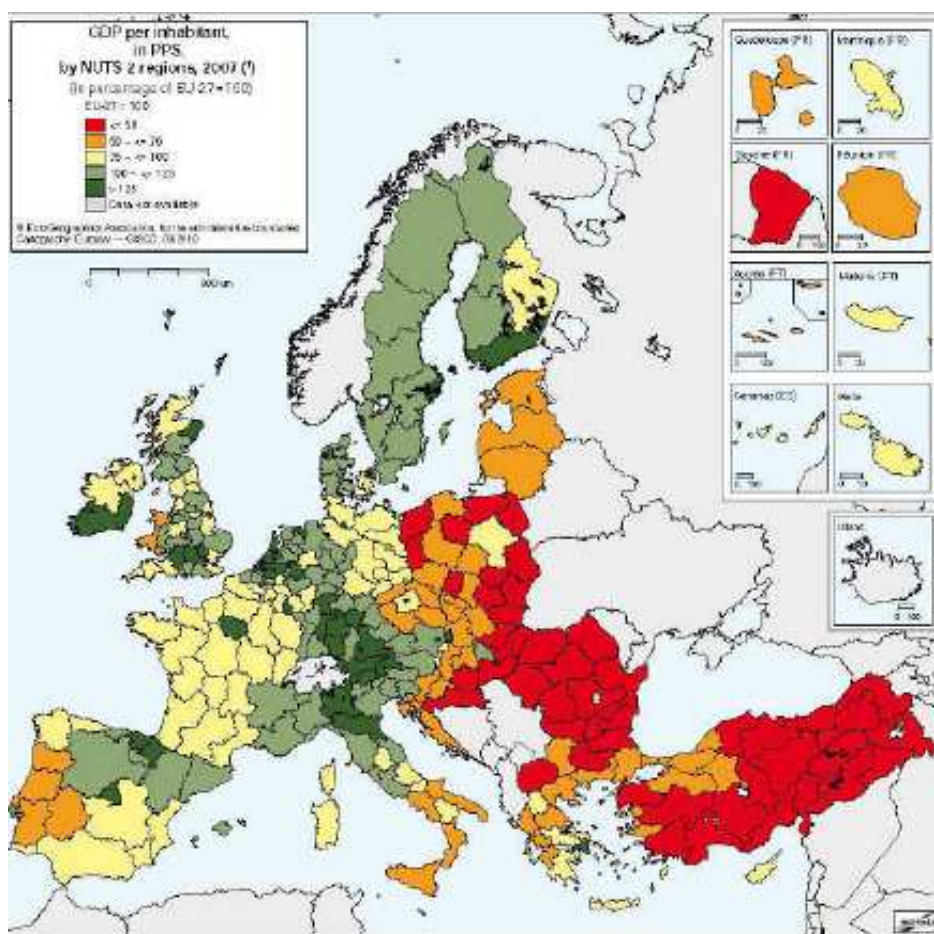
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU (27 členů)	100	100	100	100	100	100	100	100
Turecko	40	42	44	45	47	46	49	52
Chorvatsko	56	57	58	61	63	62	61	61
Bulharsko	35	37	38	40	44	44	44	45
Rumunsko	34	35	38	42	47	47	47	49

Zdroj: Eurostat

Ve výše uvedené tabulce obsažený je objemový index HDP na obyvatele vyjádřený v paritě kupní síly a je v relaci k průměru 27 členských států Evropské unie, jejíž index má v tabulce hodnotu 100. Čísla u zkoumaných zemí můžeme vnímat způsobem, že označují, na jaké úrovni je daná země oproti Evropské unii procentuálně. Tyto údaje nám poskytují velmi cenný zdroj s ohledem na skutečnost, že mezi jednotlivými zeměmi nehledí na jejich velikost.

Na mapě na následující straně s údaji z roku 2007, je ukázáno HDP na obyvatele v PPS v jednotlivých regionech evropských zemí.

Mapa č. 1.2 HDP na obyvatele v PPS (2007)

Zdroj: Eurostat regional yearbook 2010

Na výše zobrazené mapce můžeme názorně vidět, že v každé zemi existují regionální rozdíly v ekonomické vyspělosti. V Turecku můžeme pozorovat relativně vysokou úroveň na východě země, u Chorvatska jsou pak bohatší oblasti podél Jadranu. V Turecku dochází k největším rozdílům ve výši HDP, co se regionů týče.⁵⁴ Ze statistik Eurostatu vyplývá, že zatímco východ Turecka je relativně rozvinutý, na východě země se nacházejí regiony s nejslabším průměrným HDP v celé Evropě – minimum je 15% unijního HDP v PPS.⁵⁵ Dá se očekávat, že další ekonomický vývoj, poháněný integračním procesem, by mohl přispět k většímu vyrovnávání těchto disparit a tím také k většímu růstu celé země.

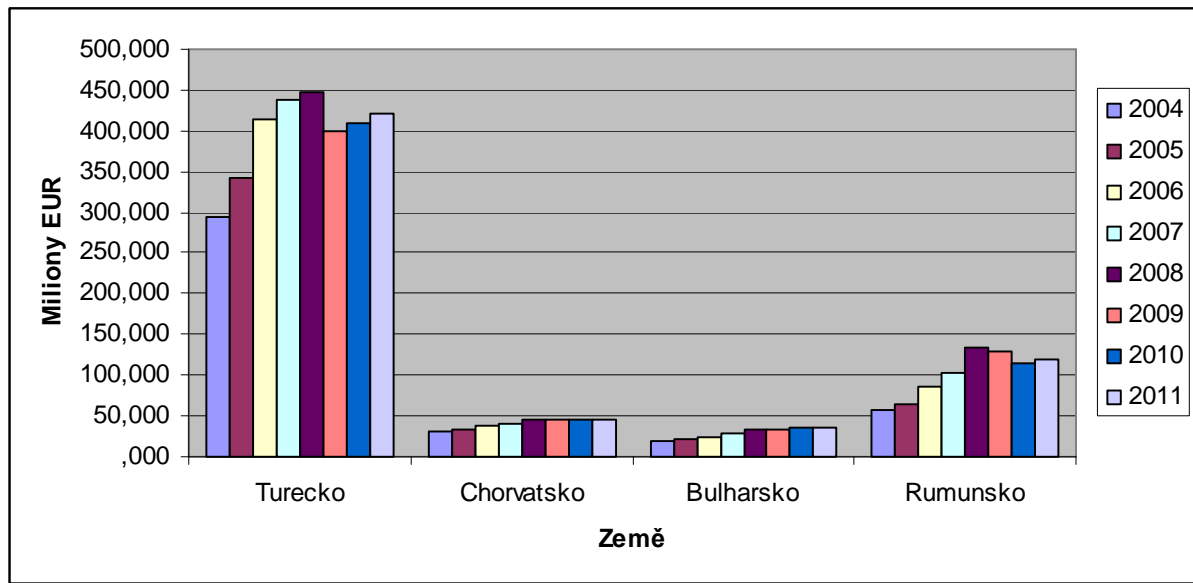
⁵⁴ Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 79. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

⁵⁵ Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 79. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

1.2.3 Celková výše HDP

Na níže uvedeném grafu si ukážeme celkové HDP sledovaných zemí. Tento zohledňuje celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořených za dané období na území daného státu.

Graf č. 1.3 Celkové HDP (2004 – 2011)

Zdroj: Eurostat

Výše uvedený graf nám ukazuje velikosti ekonomik podle jejich celkového HDP v jednotlivých letech. Na první pohled je z tohoto grafu patrná výrazná dominance turecké ekonomiky oproti ostatním ekonomikám sledovaných zemím, což je dané velikostí země a počtu jejich obyvatel. Celkově dosahuje v dnešní době turecká ekonomika zhruba 3,3% HDP zemí Evropské unie,⁵⁶ což však vzhledem k očekávané budoucí silné dynamice růstu jistě není konečné číslo. U Chorvatska můžeme u tohoto srovnání vidět, že jeho HDP je vyšší nežli u téměř dvojnásobně lidnatého Bulharska.⁵⁷

Tato fakta svědčí o skutečnosti, že Turecko disponuje ekonomikou nemalého rozsahu a vzhledem k dynamickému rozvoji můžeme očekávat její další růst, a tím vzestup významu Turecka a jeho ekonomiky. Údaje o Chorvatsku nám zde potvrzují relativně vysokou míru

⁵⁶ Eurostat

⁵⁷ Chorvatsko má 4,4 mil. obyvatel, Bulharsko má 7,3 mil. obyvatel

HDP na obyvatele, se kterou jsme se seznámili v předchozí podkapitole, a svědčí o vyspělosti chorvatské ekonomiky.

1.2.4. Inflace

Inflace je jedním z nejdůležitějších makroekonomických ukazatelů. Chápeme ji jako opakovaný růst cen v ekonomice v průběhu času. Pokud cenová hladina roste, dá se zjednodušeně říci, že roste průměrná cena zboží.⁵⁸ Nejčastěji je pro měření inflace používán index spotřebitelských cen, index cen výrobců a tzv. deflátor hrubého národního produktu. Inflace má negativní vliv na mzdy, protože v jejím důsledku klesá kupní síla. Nepostihuje vlastníky hmotných statků, jelikož roste-li inflace, roste i cena majetku. Proto inflace postihuje slabší skupiny obyvatel, které nejsou vlastníky.

Na následující tabulce a grafu na další straně si ukážeme vývoj inflace u námi sledovaných zemí v období let 2004 - 2011:

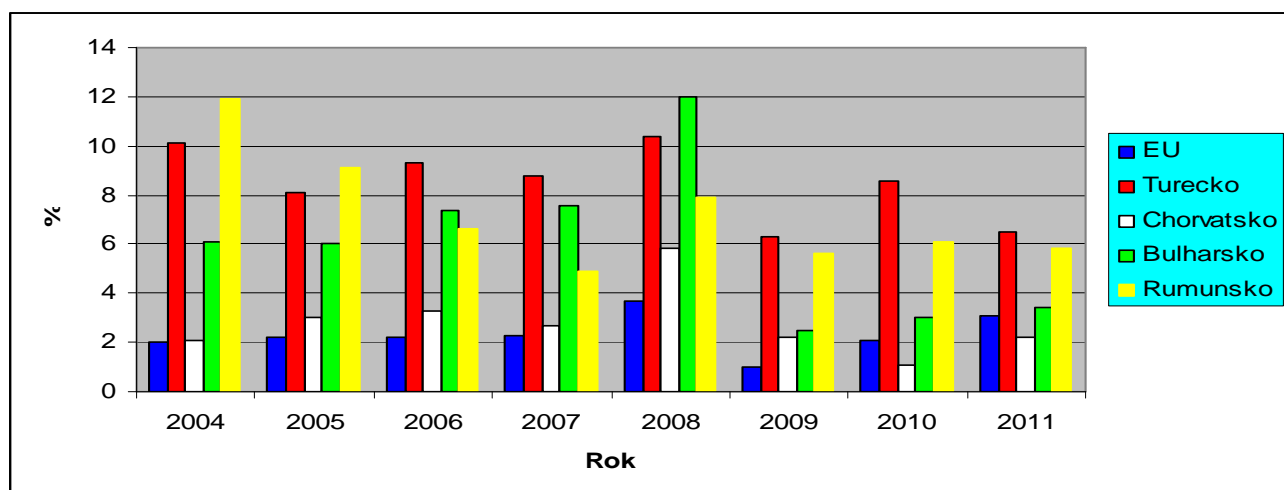
Tabulka č. 1.4 Inflace (2004 – 2011)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU	2	2,2	2,2	2,3	3,7	1	2,1	3,1
Turecko	10,1	8,1	9,3	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5
Chorvatsko	2,1	3	3,3	2,7	5,8	2,2	1,1	2,2
Bulharsko	6,1	6	7,4	7,6	12	2,5	3	3,4
Rumunsko	11,9	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8

Zdroj: Eurostat

⁵⁸ http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/inflation/what_cs.htm

Graf č. 1.4 Inflace (2004 – 2011)

Zdroj: Eurostat

Z této tabulky a grafu je zřejmé, že ve zmíněném období byla u námi sledovaných zemí nejvyšší inflace 12% a to v případě Bulharska v roce 2008. Takovéto hodnoty je možné považovat stále ještě za mírnou inflaci, která není přehnaně negativně hodnocena, neboť nevytváří vážnější potíže v ekonomice.

Spočítáme-li si průměrné výše inflace ve sledovaných 8 letech, dojdeme k následujícím procentuálním údajům: EU – 2,33%; Turecko – 8,51%; Chorvatsko – 2,8; Bulharsko – 6%; Rumunsko – 7,24%. Nejnižší inflační čísla vykazuje Evropská unie jako celek a těsně za ní je Chorvatsko. Minimální rozdíl mezi těmito dvěma mírami svědčí o velké míře stability chorvatské měny a tedy i celého hospodářství.

Nejvyšší míru inflace má Turecko, avšak hodnota turecké inflace je stabilní, bez výrazných výkyvů. Její výše je v rozumné míře a ukazuje na pokrok, který turecká ekonomika v druhé polovině první dekády nového století učinila, a svědčí tak o její stabilizaci. Turecko totiž v minulosti velmi negativně trpělo silnými inflačními vlnami. V letech 1990-2000 dosahovala průměrná roční míra inflace 75%,⁵⁹ což zřetelně znehodnocovalo tamní měnu. Proto bylo v roce 2004 rozhodnuto o měnové reformě a z původních tureckých lir (TL) bylo odškrtnuto šest nul a k 1. 1. 2005 vstoupila v platnost YTL – nová turecká lira.⁶⁰

Na údajích z roku 2008 je vidět, že inflace dosáhla svých maxim, což je způsobeno velkým hospodářským rozvojem. S vysokou poptávkou po zboží a službách je spojen nárůst

⁵⁹ Flam, H.; *Turkey and the EU: Politics and Economics of Accession*; Březen 2003; str. 40 Dostupné z <http://www.ifo.de/portal/pls/portal/docs/1/1189838.PDF>

⁶⁰ *Transition to new turkish lira the tax and accounting perspectives*; PriceWaterhouse Coopers; listopad 2004; str. 4. Dostupné z: < http://www.pwc.com/en_TR/tr/assets/ins-sol/publ/ytl_eng.pdf>

cen dle zákona o nabídce a poptávce. Naopak v roce 2009 můžeme pozorovat pokles inflace u všech zemí, který je souvisí s hospodářskou krizí. Nižší míra inflace je spojena s krizovým stavem, neboť není poptávka po zboží a proto se ani ceny nezvyšují.

Z těchto údajů je vidět vyspělost chorvatské ekonomiky, jejíž nízká míra inflace je téměř na úrovni Evropské unie. V případě Turecka je sice inflace vyšší, ale nedosahuje čísel, která by ekonomiku negativně ovlivňovala.

1.2.5. Analýza a očekávaný vývoj ekonomických ukazatelů

V předchozích částech jsme komparovali ekonomické výkonnosti námi sledovaných zemí v letech 2004 – 2011. Nyní se pokusíme o shrnutí provedené komparace a o nastínění budoucího možného vývoje.

Turecko si v roce 2001 prošlo těžkou ekonomickou krizí, která v daném roce zachvátila všechny sektory ekonomiky. Kvůli tomuto stavu se země v zájmu předejití státnímu bankrotu a uvedení do těžké ekonomické deprese, musela ve spolupráci s mezinárodními organizacemi vydat na cestu ekonomického otevření země. Svě důležité místo tu však měla také Evropská unie, která svým působením v integračním procesu s Tureckem, dokázala zemi pomoci k dalšímu rozvoji. Tím byl nastartován velmi dynamický růst, který byl přerušen až v roce 2009. Následující roky 2010 a 2011 však opět přinesly velmi zajímavé a příznivé výsledky, které jsou významným příslibem do dalších let.

V Chorvatsku se po pádu vlády Franja Tudjmana změnilo v roce 2000 směřování země. Nastal obrat v politickém směřování, ústup od protekcionismu, liberalizační a privatizační proces a postupně stále bližší navazování spolupráce s Evropskou unií. Chorvatsko se tak zapojilo především do programu Stabilizačního a asociačního programu (SAP), který v roce 2005 vstoupil v platnost skrze Stabilizační a asociační dohodu (SAA) a začalo čerpat také z evropských rozvojových fondů. Rovněž díky dalším skutečnostem, zejména své geografické blízkosti, kulturní podobnosti, a tradičně dobrým vztahům s celou řadou unijních zemí, započal stabilní, byť nikterak závratný, ekonomický růst, který přetrval až do krize na konci první dekády nového století. Výsledky v dalších letech byly ve znamení stagnace. Bude proto důležité, jak Chorvatsko využije možností unijního členství a jaká bude ekonomická výkonnost Evropské unie jako celku.

Jak jsme již naznačili, u obou dvou námi sledovaných zemí můžeme díky spolupráci s Evropskou unií a integračnímu procesu konstatovat jednoznačně pozitivní vliv, který přispěl

k zvýšené dynamice jejich růstu. Jako pozitivní prvky této integrace je možno považovat zlepšení institucionálního prostředí díky implementaci *acquis communautaire*, zlepšení zahraničního obchodu, a v podobě přímých zahraničních investic také větší příliv zahraničního kapitálu.

Další vývoj bude závislý na několika okolnostech. Především bude záležet na vývoji dluhové krize v eurozóně, která je v současné době na rozcestí a před nutnou reformou. Svou roli sehraje rovněž politický vývoj ve světě, především pak v blízkovýchodním regionu, kde by otřesy a nestabilita mohly přinést mimo jiné skok cen u nerostných surovin, což by ve svém důsledku mohlo světu přinést energetickou krizi a výrazně by utlumilo snahu o oživení a další rozvoj ekonomik. V neposlední řadě bude důležitým prvkem schopnost západních zemí provést nepopulární, avšak nutné změny na národních úrovních, které je třeba uvést v praxi kvůli demografickým změnám a stárnutí populace a zajistit tak zemím v Evropské unii konkurenceschopnost, s níž je také spojena budoucí ekonomická prosperita.

Následující tabulka nám přináší odhad růstu reálného HDP u námi srovnávaných zemí a Evropské unie jako celku v letech 2012 a 2013 a také průměr těchto dvou let.

Tabulka č. 1.4 Odhad míry růstu reálného HDP (2012 - 2013)

	2012	2013	Průměr ve 2012-13
EU (27 členů)	0	1,3	0,65
Turecko	3,3	4,6	3,95
Chorvatsko	-1,2	0,8	-0,2
Bulharsko	0,5	1,9	1,2
Rumunsko	1,4	2,9	2,15

Zdroj: Eurostat + vlastní výpočet

Jak můžeme vidět v této tabulce, Turecku se predikuje nejvyšší růst z komparovaných zemí a to každoročně kolem 4%, Chorvatsku naopak nejnižší a v součtu letošního a příštího roku se dá očekávat dokonce stagnace chorvatské ekonomiky.

Dle našeho názoru, je vysoká dynamika turecké ekonomiky způsobena již zmiňovanou orientací Turecka i na další trhy, které se s krizí z roku 2009 vypořádaly lépe než trhy v zemích Evropské unie a stejně tak nejsou zasaženy nynější krizí dluhovou. Pokud bychom se dívali ještě dále, je zde předpověď od Mezinárodního měnového fondu, že Turecko bude mít v letech 2012 - 2017 průměrný roční ekonomický růst 6,7%.⁶¹ Dalším důvodem je pak na

⁶¹ [online] URL: < <http://www.invest.gov.tr/en-US/turkey/factsandfigures/Pages/Economy.aspx> > [cit. 7.5.2011]

evropské poměry mladá populace s velkým podílem občanů v produktivním věku, kteří budou rozvíjet jak domácí ekonomiku, tak budou rovněž činní na pracovním trhu. Nezanedbatelné jsou i velké stavební projekty, které v zemi probíhají, ať už se jedná o stavby silnic a železnic spojující vzdálené kouty země, stále se rozšiřující velká města, například Istanbul, Ankara, či Izmir, ale také projekty tureckých společností v zahraničí. A je třeba zmínit také velké průmyslové zóny, které byly vystavěny v minulých letech ve velkých aglomeracích,⁶² jež mají do budoucna velký potenciál dalšího růstu.

Ruku v ruce se silnější pozicí Turecka v zahraniční politice se země a společnosti, které jsou v jejím závěsu, snaží o prosazení svého vlivu.⁶³ Zajímavá je tato skutečnost v otázce obchodní participace v zemích, které v dobách minulých byly pod přímým vlivem Osmanské říše a jež jsou si díky působení Turků na západním Balkáně kulturně blízké. Zde se Turecko v dnešní době spíše nepřímě střetává o vliv s Evropskou Unií – tedy v Bosně a Hercegovině, Albánii a Kosovu.⁶⁴ Turecko však sklízí úspěchy v podobě velkého nárůstu obchodu především na východ od svých hranic, to znamená v Iráku, Uzbekistánu, Rusku, Íránu a před vypuknutím občanské války také v Sýrii. Dá se očekávat, že tento vliv se bude do budoucna stupňovat, stejně tak jako hospodářská spolupráce s těmito zeměmi.

Chorvatsko očekává v roce 2012 další propad hospodářství a růst by měl následovat až v roce 2013. V případě Chorvatska jsou do budoucna jistá úskalí s deficitem obchodní bilance a se zahraničním zadlužením. Krize z roku 2009 ekonomiku ztlačila a vedle snížení přílivu zahraničních investic, propadu HDP, rostlo zadlužení státu a zvýšila se také nezaměstnanost. Stejně jako v celé řadě současných členských zemí můžeme i v Chorvatsku očekávat trend směřující k omezení vládních výdajů, tedy v pokračování úsporných balíčků.⁶⁵ Důležité bude, jak se Chorvatům podaří zefektivnit svá silná odvětví, jako je například cestovní ruch, který by v příštích letech, díky pravděpodobné nestabilitě v turistických destinacích v severní Africe, mohl zaznamenat významný rozvoj. Důležité také bude, jestli se Chorvatsku povede zvýšit konkurenceschopnost svého zboží a jestli země dokáže využít svého potenciálu v získávání zahraničních investic, v čemž zatím zaostává.

⁶² Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, str. 80. ISSN 1830-9674. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

⁶³ Stojanovič, D.; Turkey uses economic clout to gain Balkan foothold; In: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/03/14/AR2011031404398.html>; 14.3.2011

⁶⁴ Tesfa-Youhannes, A.W., *Easing Back In: The Balkans' Re-Introduction to Turkey*; 2011; str. 3

⁶⁵ Croatia 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 21.

{COM(2010) 660} Dostupné z: <

http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>

[cit.9.5.2011]

Prostor pro zahraniční investice však v zemi zcela jistě je, jelikož státem ovládané firmy stále vlastní podniky v loďařském průmyslu, v energetice, či v dopravě a do budoucna se uvažuje o plánech na jejich postupnou privatizaci. Chorvatsko by pro řadu investorů mohlo být do budoucna atraktivní, právě kvůli své blízkosti se zatím neintegroványi zeměmi na západním Balkáně a mohlo by sloužit jako brána do této oblasti. Pokud se tedy privatizační projekty úspěšně uskuteční, mohlo by dojít nejen k přílivu kapitálu, ale také k zefektivnění výroby a v dané souvislosti také k vyššímu hospodářskému růstu. I přes blížící se členství Chorvatska v Evropské unii bude mít tato země ještě řadu let komparativní výhodu v podobě nižších mzdových nákladů v porovnání s vyspělými unijními zeměmi. Podobně jako v minulosti se dá předpokládat, že vstupem do EU bude následovat ekonomický rozvoj s vyšším růstem DPH.

V této části naší práce jsme se zaměřili na komparaci klíčových ekonomických indikátorů Turecka a Chorvatska. Naše hypotéza zní, že Evropská unie, v případě Turecka a Chorvatska, neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto se do dnešního dne nestaly členy Evropské unie. Pro potvrzení správnosti našich úvah jsme pro ilustraci k porovnávání přidali také údaje z Bulharska a Rumunska, tedy ze zemí, které byly do Evropské unie přijaty již v roce 2007. Při našich porovnáních se prokázalo, že ekonomická připravenost Turecka a Chorvatska je na srovnatelné, či vyšší úrovni, než je tomu u již nyní přijatých zemí. Pravdivost tohoto faktu se ve velmi vysoké míře potvrdila při sledování ukazatelů o reálném růstu HDP, jeho výši v paritě kupní síly, celkového HDP a inflace. To podporuje naši hypotézu, neboť se ukazuje, že v případě přidružení Turecka a Chorvatska do Evropské unie hrají významnější roli faktory neekonomické.

1.3. Obchodní vztahy Turecka a Chorvatska vzhledem k Evropské Unii

Obchodním vztahům Turecka a Chorvatska se budeme věnovat z důvodu, že v dnešním globalizovaném světě je mezinárodní obchod velmi důležitý. Dochází díky němu k růstu HDP, plně se využívá potenciál jednotlivých ekonomik a jejich komparativních výhod, prohlubuje se díky němu dělba práce a specializace na mezinárodní úrovni a v neposlední řadě hraje kladnou roli také v propojování ekonomik různých zemí. Pro námi sledované státy je právě toto propojování ekonomik velice důležité. Vzájemná obchodní výměna a z ní plynoucí profit, je typickým příkladem dobré funkčnosti teorie neofunkcionalismu, kdy se díky spolupráci v jednom oboru může pokračovat dále v oblasti

jiné. V této části práce si klademe za cíl poukázat na fungující obchodní vztahy Turecka a Chorvatska s Evropskou unií, které nahrávají dalšímu integračnímu procesu.

Turecko i Chorvatsko jsou nyní otevřené ekonomiky, které jsou plně zapojeny do zahraničně ekonomických vztahů. Zatímco uzavřené ekonomiky jsou ty, které nevstupují do zahraničně ekonomických vztahů a vše, co vyrobí, také v zemi samotné spotřebují. Mají tedy stejné výrobní i spotřební možnosti.

Jak již bylo řečeno v předchozích podkapitolách, Turecko bylo dříve uzavřenou ekonomikou, která během času prošla širokou liberalizací a otevření se světu, čímž změnila své ekonomické vztahy a plně se zapojila do zahraničního obchodu. Během čtyřicetiletého sblížování s Evropou rostla hodnota vývozu ročně o 13,5%. Zásahu na stále se zvyšujícím obchodu měla bezpochyby zejména celní unie s Evropskou unií, díky níž se každoročně zvyšuje výměna zboží mezi státy Evropské unie a Tureckem. Země se kromě toho také více otevřela obchodu se zbytkem světa.⁶⁶

Přestože bylo Chorvatsko v rámci jugoslávské federace socialistickou zemí, našly bychom v ní prvky otevřené ekonomiky. Dnes je země díky svým obchodním vztahům již velmi silně propojena s Evropskou unií, což je důsledek otevření se tržnímu prostředí a širší spolupráce se Společenstvím po roce 2000. Pro Chorvatsko znamenaly obchodní dohody možnost vytvoření zóny volného obchodu a také vznik celní unie, včetně zapojení se do jednotného unijního trhu. Znamenalo to také poskytnutí přístupu na evropský trh pro všechny chorvatské průmyslové výrobky a většinu těch zemědělských a naopak Chorvatsko bylo povinno rozšiřovat postupně volný přístup pro export průmyslových a zemědělských výrobků z Evropské unie, a to až do 70 % jejich objemu.⁶⁷ Dalším důležitým bodem byla také pomoc s harmonizací tamního práva se standardy Evropské unie.

Během přechodného období (1993-1999) se podíl chorvatských produktů na trhu Evropské unie snižoval. Jednak to bylo způsobeno válečným konfliktem a následnou tudjmanovskou politikou a poté také skutečností, že středoevropské a východoevropské země, které již v té době byly zeměmi kandidátskými, byly více konkurenceschopné ve srovnání s Chorvatskem. V tomto období došlo obecně ke slabšímu tempu restrukturalizace

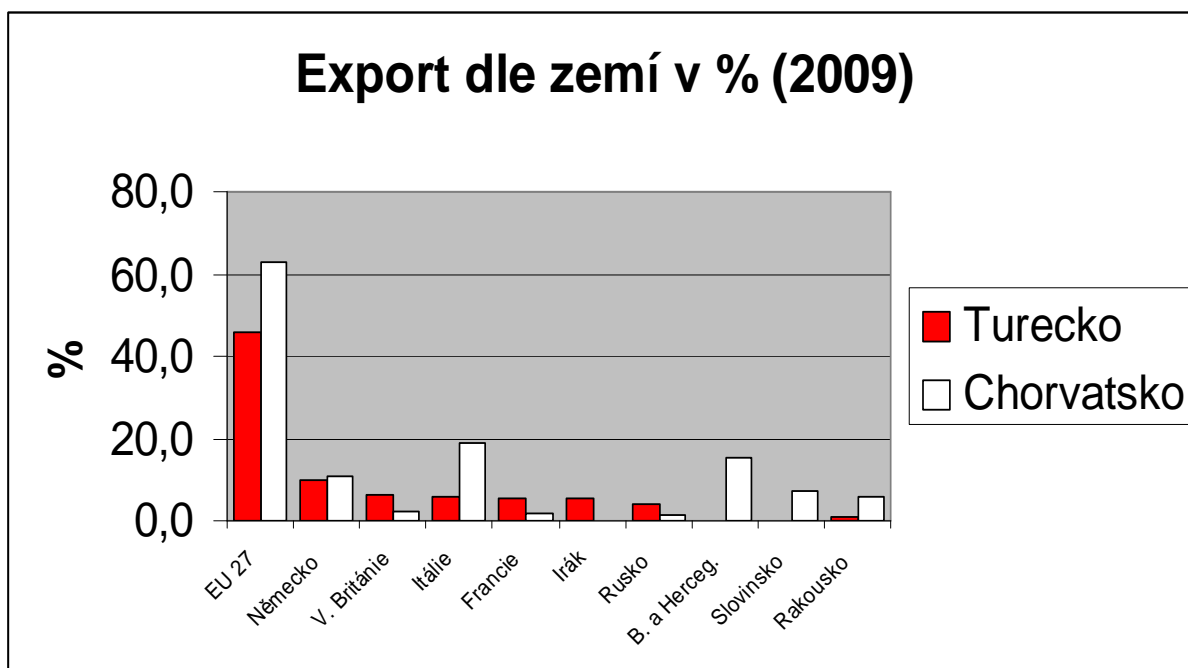
⁶⁶ Ülgen, S. et Zahariadis, Y.; The Future of Turkish-EU trade relations deepening vs. widening; in: Turkish Policy Quarterly; str. 32

⁶⁷ [online] URL: < http://www.buyusa.gov/croatia/en/traderegulations.html#_section20>

v porovnání s ostatními přeměňujícími se ekonomikami bývalých zemí sovětského bloku a v souvislosti s nižší konkurenceschopností rostl také rozpočtový deficit země.⁶⁸

Na následujícím grafu si ukážeme, do jakých zemí Turecko a Chorvatsko nejvíce exportují:

Graf č. 1.5 Export z Turecka a Chorvatska dle nejvýznamnějších partnerů (2009)

Zdroj: Turkstat a Crostat

V roce 1999 směřovalo z Turecka do Evropské unie 57 % veškerého vývozu a jeho celková výše činila 15,4 mld. USD. V případě Chorvatska se jednalo o 56,6 % vývozu a to v hodnotě 2,1 mld. USD. O 10 let později činil v případě Turecka podíl na zahraničním exportu pouze 46 % do zemí Evropské Unie, avšak jeho hodnota stoupla na 52,7 mld. USD. V případě Chorvatska putovalo do unijních zemí v témže roce 60,7 % objemu a jeho hodnota stoupla na 4,9 mld. USD. Zatímco hodnota vývozu Turecka do zemí Unie se za desetiletí zvýšila o více jak trojnásobek, v případě Chorvatska to bylo pouze dvojnásobně.

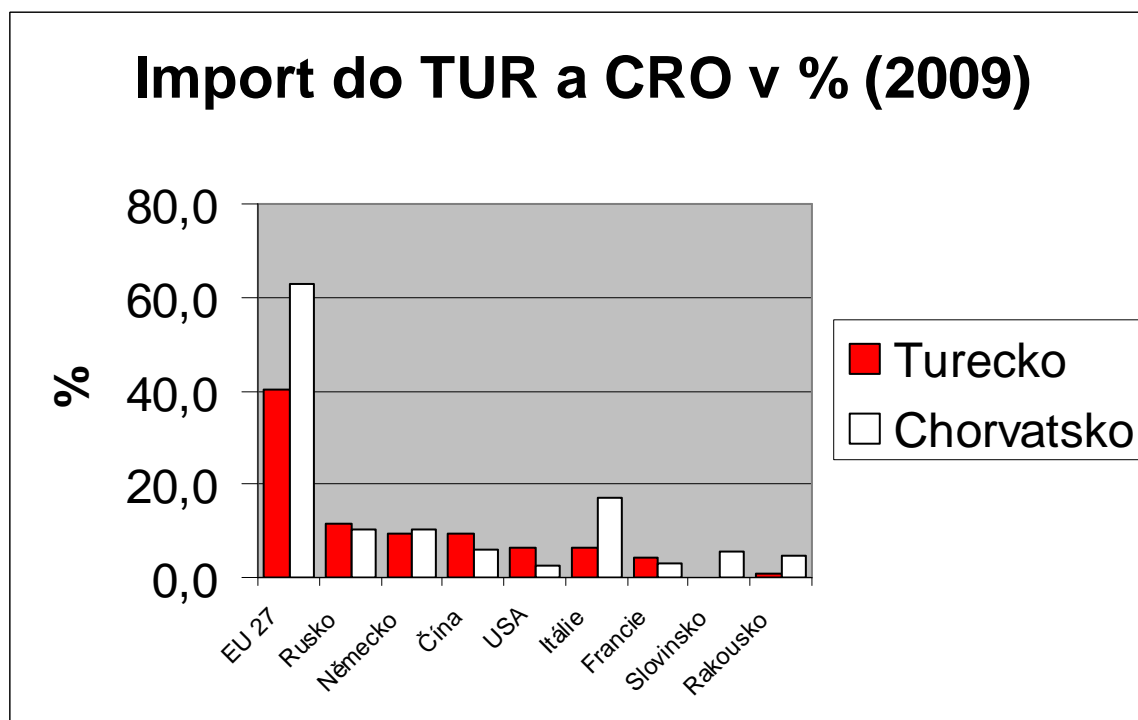
Můžeme vidět, že důležitým vývozním partnerem pro obě země je evropský leader Německo a že se v exportu orientují na země regionálně blízké. Z výše uvedeného je patrné,

⁶⁸ Croatia 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 114. {COM(2010) 660} Dostupné z: <
http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijsce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>
 [cit.9.5.2011]

že u obou zemí došlo k nárůstu vývozu do Evropské unie, co se týče jeho absolutní hodnoty. Avšak podíváme-li se na procentuálního vyjádření, v případě Turecka se poměr vůči Společenství za dekádu snížil. U Chorvatska tomu bylo naopak, což svědčí o stále větší propojenosti této a unijních zemí. Zmíněný trend se dá vysvětlit především skutečností, že ačkoliv Turecko vyvezlo do Unie stále více zboží, díky výrobním možnostem, postupující globalizaci a také poptávce z nových trhů, se začalo více orientovat na trhy na východ od své hranice, na nichž do té doby působilo jen velice málo a nevyužívalo plně svého potenciálu. Zajímavé je také množství tureckého exportu do Iráku, který je způsoben faktem, že Turecko je značně významnou zemí v programu rekonstrukce Iráku po pádu režimu Saddáma Husajna, což vzhledem k náročnosti obnovy země představuje zřejmou vzpruhu pro turecký průmysl.⁶⁹

Následující graf nám ukáže, ze kterých zemí se nejvíce dováželo do Turecka a Chorvatska.

Graf č. 1.6 Import do Turecka a Chorvatska dle nejvýznamnějších partnerů (2009)

Zdroj: Turkstat a Crostat

⁶⁹ Matthews, O.; *Triumph of the Turks*; Newsweek; 28. listopadu 2009. Dostupné z: <http://www.newsweek.com/2009/11/27/triumph-of-the-turks.html> [cit. 11.5.2011]

V roce 1999 činil dovoz z Evropské unie do Turecka 57% a to v hodnotě 22,5 mld. USD. V roce 2009 již dosáhl pouze 40% a jeho hodnota byla 55,6 mld. USD. Do Chorvatska putovalo ze zemí Evropské unie v roce 1999 56,6% zboží, které mělo hodnotu 4,4 mld. USD. O deset let později pak poměr činil 63,1% a to v celkové hodnotě 15,2 mld. USD.⁷⁰ Zde můžeme pozorovat jasně patrný rozdíl oproti exportu: přestože u obou zemí import z unijních zemí rostl, v případě Turecka to bylo pouze dvojnásobně, avšak u Chorvatska se jednalo téměř o čtyřnásobek.

Stejně jako u vývozu si můžeme všimnout silné pozice Německa, dobře si vede pochopitelně také exportní gigant Čína a díky obchodu s nerostnými surovinami, je stěžejní také postavení Ruska.

Pro tureckou průmyslovou výrobu, a v souvislosti s tím také pro export, jsou nejdůležitější následující položky: automobily a autodíly, oděvy a textilní výrobky a zemědělské produkty. Mezi další významné komodity také patří železo a ocel, výrobky strojírenského průmyslu, elektrické stroje, bílá technika, spotřební elektronika, oleje a plasty a minerální paliva. Statistikám importu dominují výrobky strojírenského průmyslu, optické přístroje, železo a ocel, farmaceutické výrobky a také ropa a zemní plyn.⁷¹

V případě Chorvatska jsou hlavní vývozní artikly dopravní prostředky (především lodě a jejich komponenty), stroje, nářadí, textil, chemikálie, potraviny a zemědělské produkty a také pohonné hmoty. Mezi nejvýraznější dovozní komodity patří stroje, dopravní prostředky, elektrická zařízení, chemikálie, paliva a maziva a také potraviny.⁷²

Pro Evropskou Unii je Turecko po Číně, USA, Rusku, Švýcarsku a Norsku sedmým nejdůležitějším importním partnerem se 2,8% podílu a dokonce po USA, Číně, Švýcarsku a Rusku zemí s pátým nejvyšším podílem exportu, přičemž tento podíl činí 4,5%.⁷³

Chorvatsko, kvůli své relativně malé ekonomice, nepatří mezi klíčové obchodní partnery Evropské unie, avšak v přepočtu na obyvatele dosahuje zajímavých čísel, především pak pro unijní export. Chorvatský podíl na zahraničním obchodu Unie tvoří 0,3% u dovozu a 0,8% u vývozu.

⁷⁰ [online] URL: < http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113370.pdf > [cit.11.5.2011]

⁷¹ [online] URL: < http://www.economywatch.com/world_economy/turkey/export-import.html > [cit.11.5.2011]

⁷² [online] URL: < http://www.economywatch.com/world_economy/croatia/export-import.html > [cit.11.5.2011]

⁷³ Eurostat: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf [cit.11.5.2011]

V případě Chorvatska je zřejmé, že se po válečném konfliktu v regionu dokázalo zotavit a povedlo se mu nahradit původní orientaci na ostatní federativní republiky zaměřením se na trhy v Evropské unii. U Turecka vidíme pokles procentuálního podílu vzájemné spolupráce, avšak nárůst v absolutních číslech. Tento fakt je spojen se skutečností, že *„rychle se rozvíjející turecká ekonomika s celou řadou mezinárodně konkurenceschopných společností uvrhla společnost plnou mladých lidí do prostředí velkého podnikatelského centra, které plně těží z bohatých exportních trhů, jako je Rusko a Střední východ, kde jsou soustředěny miliardy USD.“*⁷⁴ Turecko se tak dokázalo zorientovat a působí výrazně také v oblastech geograficky blízkých, kde je po zboží všeho druhu poptávka a kde se mu v minulosti tak dobře obchodně nedařilo.

Výše uvedená čísla a informace nám ukazují intenzivní spolupráci mezi oběma zeměmi a Evropskou unií. U obou států je důležité zmínit vysoký nárůst celkových hodnot obchodu se Společenstvím. To je důkazem, že obchodní dohody, které byly mezi zúčastněnými subjekty uzavřeny, daly možnost prohloubení obchodní spolupráce, z čehož profitují obě strany. Z této části je patrné, že díky vzájemným dohodám mezi Tureckem a Chorvatskem dochází ke spolupráci, která je vzájemně prospěšná, posiluje obě strany a má dlouhodobě pozitivní růst. Z předchozího je možno usuzovat na důkaz o připravenosti ekonomik obou zemí na členství v Evropské unii.

1.4. Přímé zahraniční investice

Na příkladě přímých zahraničních investic budeme v následující podkapitole poukazovat na existující ekonomickou spolupráci mezi Evropskou unií a námi sledovanými zeměmi. Investice evropských společností v Turecku a Chorvatsku jsou velice důležité. Podporuje se jimi ekonomika země, v jejich souvislosti roste zahraniční obchod a také se propojují ekonomiky, což má kladný vztah na vzájemné dobré vztahy subjektů.

Přímé zahraniční investice jsou investice z jedné země do země cizí za účelem zisku podílu akcií a také exekutivních pravomocí v minimálně 10% podílu. Rozlišujeme mezi třemi druhy zahraničních investic: 1. investice na zelené louce (greenfield – investici do nových aktiv, např. nová automobilka); 2. investice na hnědé louce (brownfield – při změně vlastnické struktury); 3. akvizice a fúze (mergers and acquisition - ovládnutí již existujících

⁷⁴ [online] URL: <<http://www.economywatch.com/economy-business-and-finance-news/turkey-looks-east-too-as-economic-power-explodes-12-07.html>> [cit.11.5.2011]

aktiv, např. převzetí banky). Přímé zahraniční investice mají celou řadu přímých i nepřímých dopadů na hostitelskou ekonomiku a obecně mají pozitivní dopady.

Turecko je příkladem země, která těží z globalizovaného světa, z přesouvání kapitálu a tím také velkému přílivu zahraničních investic, které v posledním desetiletí do země přitekly. Dokázalo také přilákat hodně přímých zahraničních investic díky řadě příznivých faktorů: strategickému zeměpisnému umístění, rychle se rozvíjející ekonomice, velkému vnitřnímu trhu, relativně vzdělané, a především početně silné, pracovní síle, stále ještě nízkým mzdovým nákladům, vládním pobídkám a v poslední dekádě také zákonodárstvím, které podnikání usnadňuje a zabezpečuje.⁷⁵

V roce 2008 v zemi již působilo 18.612 podniků s účastí zahraničního kapitálu, včetně těch nejznámějších jako je Toyota, Honda, Ford, Philip Morris, Renault, Bosh, Mercedes, Siemens, Pirelli, či Fiat.⁷⁶

Jak jsme již v naší práci uvedli, do roku 1999 a reforem, které přišly po pádu režimu Franja Tudjmana, se v Chorvatsku dělo jen málo pro rozvoj ekonomiky a také zahraničních investic. Zahraniční investoři měli, mimo jiné, také obavu z budoucího vývoje v zemi a nechtěli investovat tam, kde jim nebyla zaručena dostatečná ekonomická a politická stabilita, což byl v té době případ právě Chorvatska.⁷⁷ Hlavní privatizační reformy, které přilákaly první výraznější objemy zahraničních investic, se týkaly především bankovníctví, telekomunikací, energetiky a dopravy.⁷⁸ Do dnešních dnů je však objem investic stále nevýrazný a 90% jich míří do již zmíněných služeb, přičemž například investice do průmyslu jsou relativně nízké.⁷⁹

I v Chorvatsku dnes působí řada známých zahraničních společností, které se rozhodly v zemi investovat. Mezi ty nejdůležitější patří Ericsson, Coca-Cola, Hofmann & Pankl a další.⁸⁰

⁷⁵ Önis, Z. et Bayram, I.E.; *Temporary star or emerging tiger? Turkey's recent economic performance in a global setting*; Istanbul; říjen 2008; str. 3

⁷⁶ Tatari, B.; *Invest where the two continent meet*; Izmir Chamber of Commerce, květen 2008; str. 2

⁷⁷ Bandelj, N.; *Embedded Economies: Social Relations as Determinants of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*; The University of North Carolina Press; Social Forces - Volume 81, Number 2, December 2002 prosinec 2002; str. 12. E-ISSN: 1534-7605

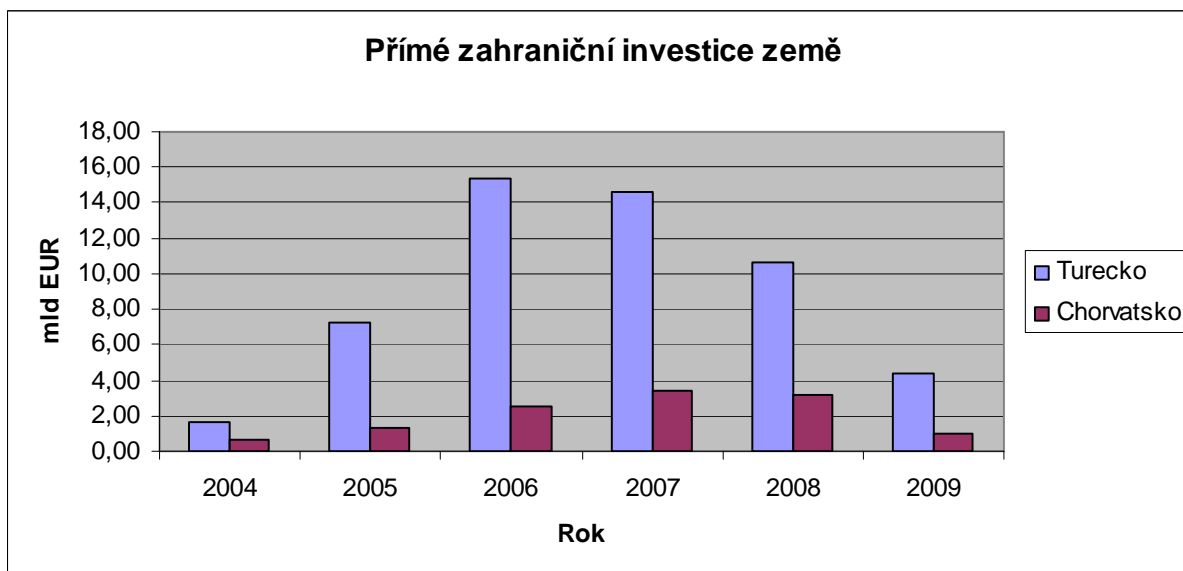
⁷⁸ Demianova, V.; *EU Foreign Direct Investment in Croatia and Turkey*; Econmz and Finance, Eurostat, Statistics in Focus, 68/2008, str. 4. Dostupne z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-068/EN/KS-SF-08-068-EN.PDF>

⁷⁹ Skudar, A. et Hunya, G.; *The Role of Foreign Direct Investment in Croatian Economy*; září 2006; Vídeň; str. 3

⁸⁰ Skudar, A. et Hunya, G.; *The Role of Foreign Direct Investment in Croatian Economy*; září 2006; Vídeň; str. 2

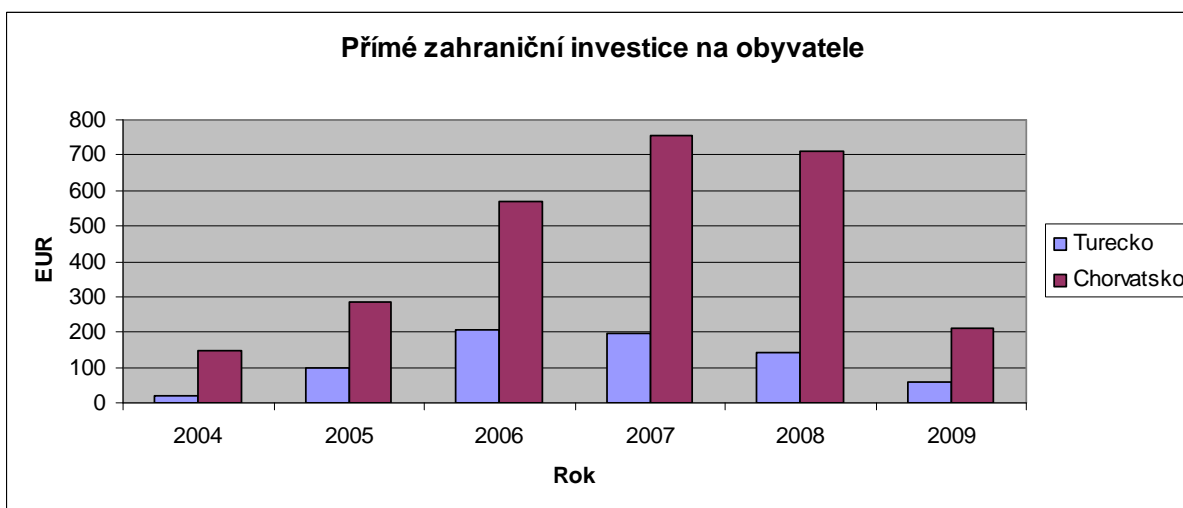
Na následujících grafech můžeme vidět jednak absolutní množství přímých zahraničních investic, které do obou porovnávaných zemí přišly a také množství těchto investic v přepočtu na jednoho obyvatele.

Graf č. 1.6 Přímé zahraniční investice v celkovém objemu (2004 – 2009)

Zdroj: Turkstat a Crostat

Graf č. 1.7 Přímé zahraniční investice na 1 obyvatele (2004 – 2009)

Zdroj: Turkstat a Crostat

Z výše uvedených grafů můžeme v případě Chorvatska oproti Turecku vyčíst relativně nízký přísun přímých zahraničních investic v celkových číslech, na což má pochopitelně vliv

velký rozdíl ve velikosti obou zemí. Dlouhodobým cílem chorvatských vlád po roce 2001 bylo navýšení hodnot tak, aby dosahovaly minimálně 6% HDP země, což se nezdařilo. Zvýšený příliv v roce 2006 se připisuje rozsáhlé privatizační vlně, i když se jednalo hlavně o investice do již hotových projektů, zejména ve službách. Nejednalo se tedy ve velké míře o investice na „zelené louce“, které s sebou nesou více pracovních příležitostí.⁸¹ I to je jedna z příčin relativně vyšší nezaměstnanosti v Chorvatsku.

Turecko se v tomto směru liší od Chorvatska výrazně. Jak můžeme vyčíst z grafů, od roku 2005 prudce narůstaly přímé zahraniční investice do Turecka a jednalo se o velmi vysoká čísla, která mezi lety 2006 - 2008 činila v průměru přes 20 miliard dolarů ročně. Ve velké míře šlo o průmyslové projekty výrobního charakteru, což výrazně posílilo zaměstnanost po krizi v roce 2001. Pokud se podíváme na míru investic na obyvatele, vychází graf pochopitelně ve prospěch Chorvatska. Tato disproporce mezi oběma údaji je způsobena finančně náročnějšími investicemi do bankovníctví v zemi u Jadranu.

Hlavním investorem v Turecku jsou společnosti ze zemí Evropské unie, které mají na zahraničních investicích v průměru 50% podíl.⁸² Zmíněný dramatický nárůst přímých zahraničních investic můžeme připisovat především pro-investičním reformám, které Turecko spustilo v roce 2003. Ústavní změny v ekonomické oblasti mimo jiné zjednodušily privatizaci, a tím také nastal masivní příliv zahraničních investic. Přestože mohly zahraniční společnosti v Turecku investovat již od padesátých let, vzhledem k nepředvídatelnosti politické a ekonomické situace v zemi, státnímu protěžování vlastních výrobců a ochraně trhu, však pro ně velké investiční projekty nebyly příliš lákavé.⁸³ A právě nedostatečná přítomnost zahraničních společností se nepříznivě projevila na ekonomické krizi v roce 2001. Naopak zintenzivnění procesu integrace Turecka do Evropské unie bylo příčinou zvýšeného zájmu zahraničních investorů.⁸⁴

Co se týká investic firem a společností z námi porovnávaných zemí v zahraničí, tak ty jsou úměrné jejich velikosti, vlivu a ekonomické síle. S rostoucím významem Turecka a posilováním jeho ekonomiky, přibývá investic tamějších firem nejen na světových trzích, ale rovněž v zemích Evropské unie. Turečtí investoři se v tomto směru nejvíce soustředují

⁸¹ Skudar, A. et Hunya, G.; *The Role of Foreign Direct Investment in Croatian Economy*; září 2006; Vídeň; str. 2

⁸² [online] URL: <<http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/investorguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>>

⁸³ Evret, D.; *Politique et économie Turquie*; Štrasburk Stock; 2003; str. 25

⁸⁴ Demianova, V.; *EU Foreign Direct Investment in Croatia and Turkey*; Econmz and Finance, Eurostat, Statistics in Focus, 68/2008, str. 2. Dostupne z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-068/EN/KS-SF-08-068-EN.PDF>

především na staré členské země před východním rozšířením, ke kterým mají blízko zejména díky tamější široké diaspoře.⁸⁵ Celková výše chorvatských zahraničních investic se s Tureckem nedá srovnávat a jsou zanedbatelná. Jediné větší investiční projekty za vlastními hranicemi uskutečňují chorvatské firmy na území Bosny a Hercegoviny.⁸⁶

Výše uvedená část naší práce se věnovala přímým zahraničním investicím v Turecku a Chorvatsku. Z naší komparace vyplývá několik skutečností. Jednak jsou zde vidět rozdíly v investičním zaměření i v objemu investic. Je zřejmé, že obě země jsou pro investory, z nichž je velká část ze zemí Evropské unie, svým potenciálem zajímavé. To platí především o Turecku, jehož parametry do budoucna slibují dynamický růst a v souvislosti s ním také zhodnocení těchto investic. Pokud nahlížíme na perspektivu integrace z úhlu propojenosti ekonomik, potom míra přímých zahraničních investic svědčí o dobré ekonomické připravenosti obou zemí.

1.5. Ekonomické sektory Chorvatska a Turecka

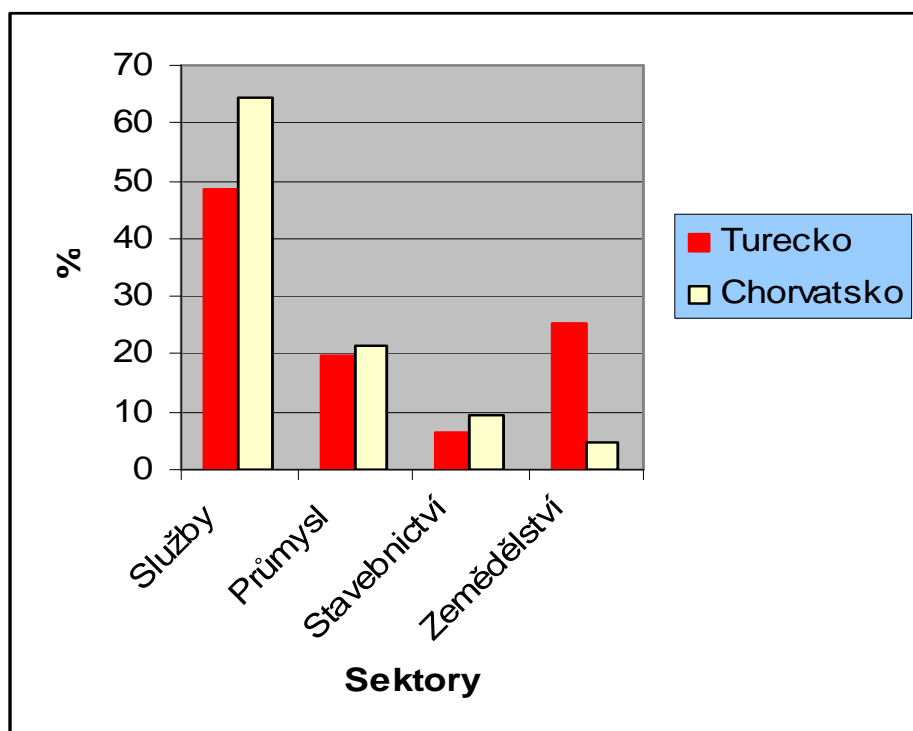
Složení ekonomických sektorů kandidátských zemí je pro Evropskou unii důležité, neboť vypovídá o tom, co tyto státy mohou Unii nabídnout. Od tohoto složení se odvíjí přímé zahraniční investice, produkční možnosti zemí, budoucí směřování ekonomik, či například také mezinárodní obchod. Porovnáme proto nyní ekonomické sektory Turecka a Chorvatska za účelem zjištění, zda by takovéto složení bylo pro Evropskou unii přínosné a zda svědčí o ekonomické připravenosti obou zemí na unijní vstup.

Na grafu na následující straně jsou vidět hlavní ekonomické sektory v obou námi sledovaných zemích pro rok 2010 dle zaměstnanosti. Obecně se dá říci, že u Turecka i Chorvatska došlo v minulém dvacetiletí k odklonu od zemědělství. Naopak se posiloval především sektor služeb a zejména v případě Turecka došlo k výraznému nárůstu u průmyslové výroby.

⁸⁵ Demianova, V.; *EU Foreign Direct Investment in Croatia and Turkey*; Econmz and Finance, Eurostat, Statistics in Focus, 68/2008, str. 4. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-068/EN/KS-SF-08-068-EN.PDF>

⁸⁶ Ilgün, E. et Coskun, A.; *Foreign direct investmebt in Bosnia and Herzegovina*; 2009; str. 19

Graf č. 1.7 Zaměstnanost dle sektorů (2010)

Zdroj: Turkstat a Crostat

Význam průmyslové výroby pro celou tureckou ekonomiku vzrostl hlavně po rozsáhlé krizi z roku 2001 a její podíl se začal od té doby stále zvyšovat. Silně rostoucí byl především automobilový průmysl, který dosáhl nejdynamičtějšího růstu v celé turecké ekonomice, což mělo zvláštní význam také pro vývoz.

Průmyslová výroba byla pochopitelně silně poznamenána celosvětovou ekonomickou krizí z roku 2009. Dle údajů z prvních tří kvartálů roku 2010 však její výkon vzrostl o 19,2% a podílel se v tomto období na 15,5% tureckého HDP.⁸⁷

Především automobilový průmysl má v současné době v Turecku velkou sílu. Již v roce 2006 přesáhla tamější produkce 1 milion vyrobených vozidel a dle odhadů by toto číslo mělo do konce roku 2012 přesáhnout 2 miliony vozů a to i přes negativní vývoj v roce 2009, kdy výroba klesla pod čísla z roku 2006. Podobně jako v naší republice, souvisí s výrobou automobilů velmi výrazně také základna podniků, která se věnuje subdodávkám – tedy např. elektronice, navigacím, zabezpečovacím zařízením, osvětlením a dalším komponentům.

V případě turecké ekonomiky můžeme za posledních několik desetiletí vidět silný pohyb vstříc průmyslové výrobě. Ještě v 70. letech byl podíl zemědělství na HDP země

⁸⁷ European Commission > *Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 40. {COM(2010) 660} Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.9.5.2011]

celých 35% celkového objemu. Dnes se tento sektor podílí již pouze 8,9% na celkovém objemu HDP.⁸⁸ Zemědělství ale stále zůstává důležitým oborem, neboť na něm závisejí zpracovatelská odvětví a je v něm stále zaměstnáno přes 25% obyvatelstva⁸⁹, a to zejména v chudších venkovských oblastech. Díky této skutečnosti je i v dnešní době zemědělská výroba v zemi stále výrazně dotována ze státního rozpočtu.

Dřívější výsadní postavení zemědělství, co se týče zaměstnanosti i podílu na celkovém HDP však dnes již přebraly služby, v nichž pracuje téměř polovina všech obyvatel Turecka a vytváří se díky nim téměř 70% HDP země.⁹⁰ Významnou oblastí služeb je bezesporu také cestovní ruch a na něj napojená široká škála služeb, v první řadě v přímořských letoviscích a poté i v nejnavštěvovanějším městě Turecka, v Istanbulu.

Chorvatsko je díky své menší populaci a rozloze malou ekonomikou, a proto ani její sektory nehrají v evropském měřítku zásadnější roli. Ekonomika země je založena na službách a na průmyslové výrobě. Sektor služeb není jen důležitý pro zaměstnanost země, jak vidíme na grafu 1.7, ale dle údajů z roku 2010 tvořil také 65,7% HDP.⁹¹ Největší podíl na této vysoké hodnotě má cestovní ruch, jelikož ročně do Chorvatska zavítá 10 milionů obyvatel, což je číslo, které dvojnásobně překračuje počet obyvatel země. Pouze cestovní ruch bez dalších návazných sektorů služeb ročně Chorvatsku přinese 7 mld. EUR.⁹²

Průmyslová výroba je zastoupena především loděářským, zpracovatelským, chemickým a petrochemickým průmyslem a potravinářstvím. Samozřejmě, že i Chorvatsko díky krizi postihl v roce 2009 silný propad meziroční průmyslové produkce a to ve výši 7%.⁹³

Zemědělství v Chorvatsku má klesající význam a v dnešní době se na HDP země podílí pouhými 5%.⁹⁴ Důvodem pro tuto skutečnost je především ústup a přeměna zemědělské půdy a její následné výhodnější využití, nevýhodná struktura zemědělských

⁸⁸ Zdroj: Turkstat

⁸⁹ European Commission: *Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 40. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.9.5.2011]

⁹⁰ European Commission: *Croatia 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 44. {COM(2010) 660} Dostupné z: <

http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf> ⁹⁰ [online] URL: <<http://www.economywatch.com/croatia/industry-sector-industries.html>>

⁹¹ [online] URL: <<http://www.economywatch.com/croatia/industry-sector-industries.html>> [cit.9.5.2011]

⁹² [online] URL: <<http://www.economywatch.com/croatia/industry-sector-industries.html>>

⁹³ European Commission: *Croatia 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 70. {COM(2010) 660} Dostupné z: <

⁹⁴ [online] URL: <<http://www.economywatch.com/croatia/industry-sector-industries.html>>

producentů, kde převládají malé rodinné farmy,⁹⁵ a také zvyšující se výkonnost jiných sektorů.

Při porovnání ekonomických sektorů Turecka a Chorvatska můžeme u obou zemí sledovat dominantní postavení sektoru služeb a to jak v otázce zaměstnanosti, tak i v podílu na HDP. Turecko je jako lidnatá země s velkým vnitřním trhem a silným exportním potenciálem stále silnějším hráčem na poli průmyslové výroby. V tomto ohledu Chorvatsko zaostává, což je způsobeno historicky nižším stupněm průmyslové výroby v zemi, menším trhem a nižším potenciálním množstvím zaměstnanců, což také způsobuje neochotu zahraničních firem do investic v této oblasti. U obou zemí je na ústupu zemědělství. To v Chorvatsku zaměstnává již jen několik procent obyvatelstva. Do budoucna se dá očekávat zefektivnění zemědělské výroby, rozvoj vzdělání a hospodářský růst, přispěje také v Turecku ke snižování počtu obyvatel zaměstnaných v tomto odvětví, a že tito budou přecházet do zbylých sektorů služeb a průmyslu. V Chorvatsku bude s velkou pravděpodobností i nadále nejvýraznější sektor služeb, který svoji pozici bude posilovat.

⁹⁵ European Commission; Croatia – Agriculture and Enlargement; 2008; str. 2

2. EKONOMICKÝ PŘÍNOS PŘÍSTUPU PRO EVROPSKOU UNII I PRO UCHAZEČSKÉ STÁTY

V této kapitole naší práce se budeme věnovat možným ekonomickým přínosům členství Turecka a Chorvatska pro Evropskou unii a naopak také těm, které by mohly vzniknout unijním členstvím samotnému Turecku a Chorvatsku. Vzhledem k naší hypotéze, že v případě Turecka a Chorvatska nejsou ekonomické faktory důvodem, proč se stále ještě nestali unijními členy, budeme zkoumat, jestli ekonomické přínosy tureckého a chorvatského členství existují, anebo převažují negativa. V případě, že přínosy existují a jsou pro Unii zajímavé, bude to potvrzením, že naše hypotéza je správná. Budeme zde také vycházet z poznatků, které jsme učinili v první části, a to komparací důležitých ekonomických parametrů obou zemí a také zjištěnými vlastnostmi jejich ekonomik.

Evropská unie se připravuje na své šesté rozšíření. První dva státy, které v tomto kole získaly oficiální status kandidátských zemí, bylo Chorvatsko a Turecko, až později se k nim postupně přiřadila Makedonie, Černá Hora, Island a Srbsko. S výjimkou Islandu, který je ve specifické situaci vinou katastrofálních dopadů finanční krize z roku 2009, jsou Chorvatsko a Turecko zřetelně ekonomicky nejsilnějšími z žadatelů o unijní vstup, byť ve srovnání s většinou zemí Evropské unie poměrně zaostávají. Jak jsme si však ukázali v předchozí kapitole, jsou mnohé jejich ekonomické parametry srovnatelné či lepší, než je tomu u již v současnosti členských zemí – Bulharska a Rumunska. Je zřejmé, že v případě přistoupení by obě země mohly mít ze členství jak krátkodobý, tak dlouhodobý prospěch. Na druhou stranu mají Turecko i Chorvatsko rovněž v mnoha ohledech zjevný potenciál, kterým můžou prospět Unii.

Evropská unie se po posledních vlnách rozšiřování v letech 2004 a 2007 dostala na rozcestí, neboť náklady související s integračními vlnami jsou výrazné, zvláště pak při snaze o zachování společné regionální politiky a s tím spojeným principem finanční solidarity. Tento princip spočívá v pomoci vyspělých zemí těm s nižší úrovní vyspělosti a má za cíl zvyšovat prospěch celé Unie skrz srovnávání hladiny vyspělosti celého prostředí.⁹⁶ Podívejme se tedy

⁹⁶ Duboz, M.-L.; *La politique régionale européenne peut-ellesupporter un nouvel élargissement de l'EU?*; Region et Développement n. 30-2009; str. 60

nyní na to, co by integrace Turecka a Chorvatska do Evropské unie přinesla a jestli by byla pro zúčastněné strany prospěšná.

2.1. Makroekonomické důsledky rozšíření Evropské Unie o Chorvatsko a Turecko

Pro budoucí rozšíření jsou velmi důležité případné makroekonomické důsledky dalšího rozšiřování Evropské unie. V současné době panuje mezi evropskou veřejností nejistota ohledně budoucnosti a ekonomické prosperity Unie jako celku a tato nejistota byla o to více rozdmýchána ekonomickou krizí, která plně propukla v roce 2009 a také současnou dluhovou krizí v roce 2012. Přitom ještě dlouho před tím, než k těmto událostem došlo, začala již být patrná jistá „únavu z integrace“.⁹⁷ Ta bezprostředně souvisí s „únavou z trhu“. Daný stav souvisí se skutečností, že podpora tržního hospodářství je v současnosti mezi obyvatelstvem a voličstvem v unijních zemích výrazně méně široká a méně hluboká v porovnání se situací v osmdesátých letech.⁹⁸

Jednotný evropský trh a jeho podpora u veřejnosti, má zásadní význam pro úspěch integračního procesu, který by však měl být podpořen vizí kladných makroekonomických výsledků, a to pro obě strany - jak pro země přistupující, tak pro Unii jako celek.

Na začátek musíme zopakovat, že proces tureckého a chorvatského přibližování se k Evropské unii byl postaven na poněkud odlišných základech, než tomu bylo v případě jiných zemí z postsovětského bloku, které během 90. let obdržely statut přidružených zemí. Ty díky tomuto postupu obdržely během několika let statut kandidátské země. Turecko obdrželo přidružovací statut již v roce 1963,⁹⁹ a přestože bylo od druhé světové války důvěryhodným evropským spojencem, díky mnoha okolnostem bylo v jednotlivých přístupových vlnách vynecháváno. Chorvatsko započalo svůj proces užších vztahů s Evropskou unií až koncem 90. let, což bylo způsobeno především válečným konfliktem a pozdějším autoritářským vedením země, takže na členství v Evropské unii při minulých rozšiřovacích vlnách nedosáhlo.

Při pohledu na ekonomiky Turecka a Chorvatska je na místě se domnívat, že makroekonomické důsledky pro Evropskou unii budou v případě jejich vstupu dosti rozdílné

⁹⁷ Monti, M.; *Nová strategie pro jednotný trh ve službách evropského hospodářství a společnosti*; 9.května 2010; str. 25

⁹⁸ Monti, M.; *Nová strategie pro jednotný trh ve službách evropského hospodářství a společnosti*; 9.května 2010; str. 25

⁹⁹ LaGro, E., Jorgensen, K.E.; *Turkey and the European Union. Prospects for a Difficult Encounter*; Palgrave MacMillan; 2007; str. 4.

a to díky velkým odlišnostem ve velikosti a v zaměření jejich ekonomik, jak jsme již naznačili v předchozí části. Nyní se zamyslíme nad tím, jaké makroekonomické důsledky by jejich přístup přinesl.

Smlouva o celní unii podepsaná mezi Tureckem a Evropskou unií v roce 1995 určuje rámec komerční politiky země a započala zásadní etapu v její liberalizaci a ve významném růstu turecké ekonomické otevřenosti.¹⁰⁰ Vstup Turecka do tohoto svazku byl pro zemi užitečný i z důvodů nutnosti splnit některé z podmínek, bez nichž by Unie na tento vstup nepřistoupila. Díky vytvoření opravdového právního základu pro jednotný trh ve smyslu technických norem, duševního vlastnictví, ochraně spotřebitelů atd., se zlepšila funkce trhu a přiblížila se evropským standardům.¹⁰¹ V tomto rámci je obsažena většina produktů s výjimkou zemědělských, které si Unie tradičně chrání.

Díky této dlouhodobé spolupráci je skutečností, že Turecko je v mnohých ohledech na vstup lépe připraveno než Bulharsko s Rumunskem při minulém rozšiřování Evropské unie. Avšak je jasné, že i přes tuto skutečnost by přidružení Turecka bylo mnohem složitějším a komplexnějším problémem, než v případě těchto dvou zmíněných zemí.

Jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, turecká ekonomika má zajímavou dynamiku a velký potenciál. Při eventuálním přijetí by však jeho vzhledem k velikosti země slabší ekonomika, způsobila v po určité časové období snížení průměrných ukazatelů ekonomické síly Evropské unie. Zároveň se v Turecku nacházejí regiony, které jsou hluboko pod evropským průměrem, a bylo by zapotřebí výrazných investic na to, aby se tento stav změnil. Přijetí tak velké a lidnaté země by dosti rozměnilo ekonomickou výkonnost, v řeči čísel by pak Unie relativně zchudla a zřejmě by byly kladeny ještě vyšší požadavky na bohaté členské země.¹⁰² Přesné náklady na plnou integraci Turecka je však těžké odhadovat, jelikož záleží na řadě měnících se faktorů. Důležitá bude dynamika a výkon turecké i evropské ekonomiky, především pak v následném pokrizovém období. V něm bude důležité, aby byl posílen jednotný trh, který nyní Evropa potřebuje více než kdy jindy¹⁰³ a posílena tak mohla být i další evropská integrace. Podstatné budou také změny, které Evropská unie učiní ve své

¹⁰⁰ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-liberalisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004, str. 47

¹⁰¹ Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-liberalisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004, str. 47 Str.48.

¹⁰² *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 24 [online] Dostupné z: <

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf > [cit.14.5.2011]

¹⁰³ Monti, M.; *Nová strategie pro jednotný trh ve službách evropského hospodářství a společnosti*; 9.května 2010; str.7

politice soudržnosti, především pak, k jakým úpravám dojde ve společné regionální a zemědělské politice. Cílem unijní reformy bude snížení finanční náročnosti agrárního sektoru, snížení neadekvátních garancí pro farmáře,¹⁰⁴ jelikož tento systém je obtížně udržitelný a neefektivní již dnes, natož pak v případě přijetí Turecka. Tak či onak vzhledem k faktu velikosti turecké ekonomiky, by toto přidružení znamenalo zlom a změnu v dosavadní politice soudržnosti a přiškrcení do dnešních dnů štědré pomoci, které se novým členským zemím dostává.¹⁰⁵

Turecko je zemí, která je schopna si řadu svých potřeb nerostných surovin pokrýt z vlastních zdrojů. V zemi jsou jedny z největších nalezišť řady surovin na světě, jako je například bór, zlato, uran, bentonit, mramor a další. Kromě toho má Turecko také dostatečné uhelné zásoby. Co se ropy týče, je země ze svých zdrojů schopná pokrýt cca. 40% domácí spotřeby (dováží především z Ruska), avšak u zemního plynu je téměř na 100% závislá na dovozu (přes 60% z Ruska, 12% z Ázerbájdžánů, 11% z Íránu a dále pak z Nigérie a Alžírka). Turecko bude do budoucna jistě těžit ze své důležitosti jako země, která bude centrem pro další tranzit významných surovin, zejména ropy a zemního plynu ze strategicky důležitých oblastí Ruska, Kaspického moře a Středního východu dále do Evropy.¹⁰⁶ Po dokončení projektu ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum je v plánu pro rok 2020 převádět 3-4% světového pohybu ropy a 5-6 světového pohybu zemního plynu.¹⁰⁷ Tato skutečnost posílí nejen energetickou bezpečnost Evropy, ale v případě přistoupení Turecka do Evropské unie by vysoké příjmy země mohly přinést snazší tureckou integraci.

Dle rozborů bude mít případné členství Turecké pro Unii malé, ale pozitivní makroekonomické důsledky. Export z unijních zemí do Turecka by měl stoupnout o zhruba 20%.¹⁰⁸ V Turecku se očekává nárůst spotřeby o 4% v důsledku úplného vstupu na vnitřní unijní trh a díky volnému pohybu pracovních sil. Plné zapojení do vnitřního trhu, včetně

¹⁰⁴ Kučerová, I.; *Hospodářské politiky v kontextu vývoje Evropské unie*; Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010, str. 174

¹⁰⁵ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 26 [online] Dostupné z: <

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.14.5.2011]

¹⁰⁶ Iordan-Constantinescu, N.; *Geopolitics of Energy in the Black Sea Context*; 2007; str. 6

¹⁰⁷ Yildiz., T.; *Turkey's energy economy and future energy vision*; Turkish Policy Quarterly, volume 9 BNumber 2, str. 17

¹⁰⁸ Mooij, R.A.; *Turkish Delight Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits?* [online] ; str. 1. [cit.21.4.2011]. Dostupné z: < <http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/CPB%20Turkish%20Delight%20-%20econ%20and%20migration%20implications%20Turkey.pdf>

možnosti exportovat také zemědělskou produkci, na niž jsou i přes členství v celní unii restriktce, slibují další výrazné rozšíření obchodních vztahů mezi Tureckem a Evropskou unií a to v řádu desítek procent.¹⁰⁹ Pokud by Turecko dále pokračovalo v reformách svých institucí díky změnám plynoucím z unijního členství, můžeme očekávat nárůst spotřeby o dalších 9%, což by mělo velmi pozitivní vliv na hospodářský rozvoj jak v zemi samotné, tak se dá očekávat, že z toho budou díky přelití poptávky profitovat také státy Evropské unie.¹¹⁰

Po předpokládaném přístupu Chorvatska v červenci 2013 bude Evropská unie absorbovat stát s ekonomikou nepříliš významné velikosti a s nijak závratně vysokou ekonomickou dynamikou. Dalo by se předpokládat, že by její integrace, budoucí vývoj a význam mohl být podobný, jako u srovnatelných ekonomik u předchozího velkého rozšíření v letech 2004 a 2007. Chorvatsko je totiž zemí s vysokým podílem služeb, zajímavých příjmů z turistiky a s pouze 4,5 miliony obyvatel. Kvůli této skutečnosti se dá předpokládat, že náklady na přidružení by neměly být vysoké a je zde perspektiva, že s jistotou unijního členství by se mohl zvednout příliv zahraničních investic, především pak do sektoru služeb. Ostatně Chorvatsko má na co navazovat, dle údajů z Evropské banky pro obnovu a rozvoj, se v roce 2007 znovu dostalo a také překonalo úroveň svého reálného HDP z roku 1980, přičemž vrcholná úroveň byla v roce 1989, kdy dosahovalo 111% HDP oproti letům 1980 a 2007.¹¹¹

Chorvatsko od dob války v zemích bývalé Jugoslávie prošlo výraznou proměnou a nezaostává za středoevropskými zeměmi nijak výrazně, pokud nahlédneme perspektivou institucionálního rozvoje. Stejně tak se země přiblížila standardům v Evropské unii v bankovním systému.¹¹²

V případě chorvatské ekonomiky, která je již dnes silně provázaná s mnoha unijními zeměmi, bude velmi důležité, jak se země eurozóny vypořádají se současnou dluhovou krizí a

¹⁰⁹ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 37 [online] Dostupné z: <http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.14.5.2011]

¹¹⁰ Mooij, R.A.; *Turkish Delight Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits?* [online] ; str. 1. [cit.21.4.2011]. Dostupné z: <<http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/CPB%20Turkish%20Delight%20-%20econ%20and%20migration%20implications%20Turkey.pdf>>

¹¹¹ Duboz, M.-L.; *La politique régionale européenne peut-ellesupporter un nouvel élargissement de l'EU?*; Region et Développement n. 30-2009; str. 63

¹¹² Mihajlek, D.; *Macroeconomic aspects of Croatia's accession to the European Union*; Institute of Public Finance, 2003, str. 34

také s dalšími úskalími, které dnešní světové hospodářství přináší. Pokud se však nenaplní černé scénáře, tak by se Chorvatsko v Evropské unii nemělo stát outsiderem a mělo by se brzy postupným růstem vrátit na předválečnou úroveň. Pokud se díváme na výkon jeho ekonomiky v přepočtu HDP na obyvatele, umístilo by se ve skupině 28 zemí, společně s Estonskem na 22.-23. místě s 64% výší HDP na obyvatele v PPS (za ním sestupně: Polsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko).¹¹³ Je možné předpokládat, že díky příznivé poloze, díky níž těží z vysokých příjmů z cestovního ruchu a na něj napojených služeb, se v případě začlenění do Evropské unie výrazněji prosadí a přispěje tak ke svému i unijnímu růstu.

Chorvatsko není zdaleka tak důležité pro energetickou soběstačnost Evropské unie, jako tomu je v případě Turecka. Avšak přestože země není bohatá na nerostné suroviny, podílí se těžba 5% na celkovém HDP země a to primárně díky energetickým surovinám, ropě a zemnímu plynu. Naleziště těchto strategicky důležitých surovin se nacházejí především v regionu kolem řeky Sávy a Drávy a pokrývají u ropy cca. 20% a u zemního plynu 60% domácí spotřeby, avšak dle současných studií vydrží pouze na příštích 30 let.¹¹⁴

Při úvahách o přínosech pro přistupující země i pro Evropskou unii hrají důležitou roli studie, které pojednávají o rozšířeních v minulosti, především pak o země střední a východní Evropy. Tyto poukázaly na fakt, že díky integraci došlo v nových unijních zemích k ekonomickému rozvoji v rozmezí 1,5% až 7,8% HDP. Pro staré členské země pak tento zisk byl sice nižší, ale přesto kladný, zhruba 0,4% v dlouhodobém horizontu.¹¹⁵

V případě unijního členství Chorvatska by dle našeho názoru mělo dojít k podobnému efektu. Jak jsme již zmínili, země je svou velikostí, počtem obyvatelstva, produkcí a průmyslem nastavená tak, že lze očekávat obdobný scénář, jaký platil při předchozí integrační vlně. To znamená, že ze členství a plné integrace budou mít prospěch obě dvě strany, tedy jak Chorvatsko tak také unijní země. Dá se očekávat, že Záhřeb by mohl profitovat hlavně z investic ve službách a to především v cestovním ruchu, bankovníctví a realitním trhu. Zřejmě se však nedá očekávat, že by se země stala destinací pro velké investiční projekty

¹¹³ Zdroj: Eurostat, rok 2009

¹¹⁴ Ministerstvo práce a obchodu ČR: [online] URL: <www.mpo.cz/kalendar/download/71796/priloha002.ppt> [cit.14.5.2011]

¹¹⁵ Mooij, R.A.; *Turkish Delight Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits?* [online] ; str. 3. [cit.21.4.2011]. Dostupné z: <<http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/CPB%20Turkish%20Delight%20-%20econ%20and%20migration%20implications%20Turkey.pdf>>

zahraničních investorů například do průmyslové výroby a to především z důvodu nevysoké populace a tím pádem také omezeného vnitřního trhu.

V případě Turecka je však takováto predikce dle scénáře východního rozšíření složitější a to právě kvůli mnoha odlišnostem, které sebou turecká ekonomika a její přístup vůči Evropské unii nese. Turecko jako dlouholetý člen celní unie harmonizovalo s Evropskou unií řadu norem a předpisů. Propojení a spolupráce ve vzájemném obchodu je tak dlouhodobá a má v řadě ohledů delší tradici, než tomu bylo v případě zemí střední a východní Evropy. Struktura a rozsah tureckého průmyslu je poměrně odlišný od zemí, které se přidružily v předchozí vlně východního rozšíření. Jinými slovy je obtížné při použití modelu východního rozšíření říci, jaký by byl v případě tureckého členství v Evropské unii.

Obecně by však makroekonomické důsledky měly být prospěšné jak pro námi srovnávané země, tak pro Evropskou unii jako celek. Úplné proniknutí nových členských států do oblasti jednotného trhu, by při vývojovém scénáři, který by neobsahoval dramatické krizové výkyvy, mělo mít podobně pozitivní následky, jako tomu bylo při vstupu zemí z postkomunistického bloku. S tímto procesem souvisí další zjednodušení obchodních vztahů a také růst přímých zahraničních investic. Tyto okolnosti by měly přinést zvýšený růst HDP a objemu zahraničního obchodu.¹¹⁶ Podobně jako po východním rozšíření by měl následovat také rozvoj realitního trhu v atraktivních lokalitách nových členských států. Při kladném scénáři ekonomického vývoje ze současného krizového by mělo dojít ke snížení míry nezaměstnanosti a tím pádem také vyšší domácí spotřeba, která roztáčí ekonomický motor ve státech. Rýsující se perspektiva ekonomického prospěchu pro všechny zúčastněné potom znamená, že zdůvodnění proč námi komparované země stále nebyly přijaty do Evropské unie musíme hledat v důvodech neekonomických.

2.2. Důsledky pro ekonomické sektory

V souvislosti s rozšiřováním Evropské unie existuje u starých členských zemí a potažmo jejich obyvatel mnohdy mínění, že tento proces negativně ovlivní ekonomické sektory národních hospodářství. Především se jedná o obavu, že v rámci volného pohybu bude následovat přesun kapitálu a tedy také výroby do nových členských zemí, následkem

¹¹⁶Ott, K.; Croatia and the European Union: Accession as Transformation; In: *Croatia and the European Union: Facing the challenges of negotiations*, vol.3, kapitola 1, Gipa d.o.o., Zagreb; 2005. str. 19

čehož poklesne HDP a vzroste nezaměstnanost v původních unijních státech. Tyto obavy se opakovaly u všech minulých rozšíření, další vlna je však specifická v tom směru, že se týká také Turecka, země se 74 miliony obyvatel, které je do budoucna předpovídán nejen dynamický růst, ale také výrazný demografický rozvoj. V případě Chorvatska, které by se mělo stát 28. členským státem v červenci 2013, jsou tyto obavy o dost mírnější, což vyplývá jak z velikosti populace, tak také ze struktury průmyslu, který je silně orientován na služby a především potom na tamní cestovní ruch.

Je otázkou, nakolik by rozšíření o Turecko mělo vliv na stěhování kapitálu ze zemí Evropské unie a v souvislosti s tím také na změny v ekonomických sektorech jednotlivých členských států. Vždyť rozšířením o bývalé země sovětského bloku v letech 2004 a 2007 se Unie rozrostla o zhruba 100 milionů obyvatel a dle studií bylo toto přidružení pro staré členské země pozitivní a to včetně důsledků pro jejich ekonomické sektory, které dokázaly těžit z poptávek nových trhů.¹¹⁷ Pokud budeme logicky předpokládat, že podobný scénář by se opakoval i při připojení Turecka, dá se očekávat, že v případě ekonomických sektorů se bude konat následující scénář: tlakem konkurenčního prostředí ze strany Turecka na unijní země dojde v některých odvětvích ke ztrátám, které by však měly být v dlouhodobějším horizontu prospěšné.

Jednal by se především o průmysl a sektory, které jsou náročné na pracovní sílu a mají nižší přidanou hodnotu. Naopak méně budou touto konkurencí ohroženy obory s vyšší přidanou hodnotou a výraznějšími nároky na know-how. Na příkladu České republiky a také ostatních středo a východoevropských zemí můžeme vidět, jak průmyslová výroba s nižší přidanou hodnotou po rozšíření, v kombinaci s investičními pobídkami, v rozmezí několika let silně narostla. Levnější pracovní síla a výhodné podmínky byly pro cizí investory velmi motivující, a proto přenesli především některé méně náročné druhy výroby ze starých členských států do těch nových.

V poslední dekádě do Turecka přišla celá řada zahraničních firem a s nimi spojené zahraniční investice. Dá se však očekávat, že v případě skutečného členství by se díky vyšším jistotám, perspektivě a také zhodnocení, investiční plány ještě zvýraznily. Největší zájem je v dnešní době v Turecku mezi investory o průmyslovou výrobu obecně (automobilový,

¹¹⁷ Aldwin, R.E. - Francois, J.F. - Portes, R.; *The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe*; str. 25. [online] Dostupné z: <<http://hei.unige.ch/~aldwin/AcademicPapers/AcademicPaperFiles/EP97.PDF>> [cit.16.5.2011]

elektrotechnický, strojírenský průmysl), energetiku¹¹⁸ a do budoucna díky rostoucí a bohatnoucí společnosti se dá očekávat také další nárůst v sektoru služeb. Došlo by tak ke stavu, kdy by se díky odlivu méně náročnější průmyslové výroby z členských zemí jejich ekonomika transformovala, především pak do služeb a také na sofistikovanější průmyslovou výrobu.

Samostatným problémem pak je sektor zemědělství, který v Turecku v dnešní době stále zaměstnává, celou jednu čtvrtinu populace a je zřejmé, že jeho konkurence se evropskými zemědělci obávají. Padnutí restrikcí na dovoz zemědělských produktů, které nyní nadále platí při tureckém členství v celní unii, by znamenalo bezesporu výrazný impulz pro evropský trh se zemědělskými produkty. Faktem však je, že turecké zemědělství je stále závislé na silné podpoře státu a subvencích.¹¹⁹ V Turecku jsou na programu rozsáhlé strukturální reformy, které by měly zemědělství zefektivnit a učinit ho konkurenceschopné, avšak se jedná o poměrně náročný proces, který je zatím ještě v počátcích. Tento postup bude také propojen s procesem kompatibility se Společnou zemědělskou politikou Evropské unie, který probíhá v rámci plnění *acquis communautaire*.¹²⁰ Dá se však očekávat, že s předpokládaným nárůstem průmyslové výroby, růstu sektoru služeb a také zefektivňování, půjde sektor zemědělství v Turecku cestou snižování zaměstnanosti a přecházení pracovníků do jiných sektorů. Vyspělému zemědělskému sektoru v Evropské unii po očekávaných reformách ve Společné zemědělské politice přinese případné turecké členství další zefektivnění výroby, které tak nepřímo bude pohánět průmysl.

V současném globalizovaném světě je stále obtížnější udržet podniky v zemích za použití nějakých nařízení. Svoboda pohybu kapitálu a jeho možnost volby vytváří konkurenční prostředí mezi jednotlivými státy. Země Evropské unie tak musí vytvořit investorům takové podmínky, aby pro ně byly zajímavé. V této souvislosti je třeba činit taková politická rozhodnutí, která budou v tomto ohledu celému společenství ku prospěchu. Bude tedy spíše záležet na tom, jak se jednotlivé členské země na toto rozšíření připraví, jak budou podporovat vědu a zavádění nových technologií a postupů, rozšiřování výroby s vysokým know-how.

¹¹⁸ Březina, M.; Turecko: *Perspektivní trh, na kterém budete opatrní*; 4. dubna 2009; Profit.cz; [online] Dostupné z: <<http://www.profit.cz/clanek/tureckoperspektivni-trhna-kerem-budte-opatni.aspx>> [cit.18.5.2011]

¹¹⁹ *European Commission: Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 43. {COM(2010) 660} Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.9.5.2011]

¹²⁰ Aerni, P.; *Agriculture in Turkey – structural change, sustainability and EU-compatibility*; in: *Int. J. Agricultural Resources, Governance and Ecology*; Vol. 6; 2007, str. 429

Při dodržení tohoto scénáře se tak dá očekávat, že pro investory a průmyslníky budou projekty v Evropské unii stále zajímavé. V této souvislosti se pak otevírá prostor i pro budoucí unijní členy, které by mohly profitovat z přesunů méně náročné průmyslové výroby z původních unijních zemí. Jinými slovy, pokud budou země Evropské unie konkurenceschopné, nebudou se muset obávat odlivu kapitálu a ohrožení svých ekonomických sektorů a to ani v souvislosti s integrací Turecka a Chorvatska. Proto se domníváme, že se jedná spíše o politické důvody, které v tomto ohledu negativně ovlivňují a ovlivňovali přístup zemí do Evropské unie.

2.3. Důsledky pro trh práce

Důsledky dalšího rozšíření jsou vždy velmi citlivým tématem pro vnitřní politiku členských zemí a politici často podléhají strachu svých voličů ze ztráty pracovních míst a tím pádem také životních jistot. Další z obav je, že nově příchozí pracovníci, kromě obsazení pracovních pozic, sníží mzdy na trhu práce, jelikož jejich poptávka po práci bude natolik silná, a rozdíl mezi mzdami natolik lákavý, že v tržním mechanismu se nechají zaměstnávat za nižší mzdy, než původní obyvatelé.¹²¹ V případě Chorvatska tento pocit ohrožení není příliš silný, avšak připojení Turecka je bráno vesměs nepříznivě proto, že v něm spatřují ohrožení svých ekonomik a pracovních trhů. V této podkapitole se podíváme na to, jestli je tato obava oprávněná a jestli se nejedná pouze o zavádějící politické důvody, které brání unijnímu členství.

Turecko, které je se svými téměř 74 milióny obyvateli obrem proti 4,5 milionovému Chorvatsku, budí v tomto ohledu velké vášně. Tento fakt je spojen také se strachem z příchodu občanů s muslimskou vírou, což rozpaky a obavy ještě znásobuje. Země jsou díky rozdílům ve velikosti, hospodářskému zaměření a sociálním podmínkám obyvatel v dosti odlišných rolích. Zatímco v případě Chorvatska se dá očekávat podobný průběh jako u minulého rozšíření, tedy relativně velmi malou migraci, v případě Turecka je situace do budoucna o dost obtížněji odhadnutelná.

Zkušenosti z Řecka, Portugalska a Španělska, které se staly členy tehdejšího Evropského hospodářského společenství¹²² nám však ukazují, že úspěšná integrace

¹²¹ Blanchflower, D.G. et Shadforth, Ch.; Fear unemployment and migration; The Economic Journal 119; 2009; Blackwell Publishing; str. 181

¹²² Řecko se stalo členem EHS v roce 1981, Španělsko a Portugalsko v roce 1986

doprovázená ekonomickým růstem a efektivní implementací reforem snižuje také migrační tlaky.¹²³ Stejně tak i po východním rozšíření v roce 2004 a 2007 nenastala žádná dramatická migrační vlna, která by narušila sociální podmínky v jednotlivých členských zemích. Na této skutečnosti měla příznivý vliv také pojistka, s níž si jednotlivé státy Evropské unie vynutily omezení volného pohybu pracovních sil na společném trhu a to na různě dlouhá přechodná období. Většina se zavázala pracovní trhy liberalizovat do roku 2009, jediné Německo a Rakousko požádali o ochranu svého pracovního trhu až do května 2011.¹²⁴ Je více než pravděpodobné, že podobný režim bude platit i v další rozšiřovací vlně, zvláště pak v případě přistoupení Turecka.

Jednou z největších obav z tureckého členství v Evropské unii je, že v případě dokončení integrace se v Turecku zvedne migrační vlna, která se usídí v unijních zemích. Dle údajů z roku 2004 se, i přes současnou restriktivní politiku, z Turecka do starých členských zemí ročně přestěhovalo 35.000 Turků. Tato statistika pak nahrává teoriím, že pouze silné Turecko, možná i jako člen Evropské unie, bude schopné nabízet svému obyvatelstvu výhled slušného života a perspektivy ve vlastní zemi a tím se zamezí zavalení evropského pracovního trhu jejich imigranty.¹²⁵ Ekonomický boom, který Turecko v posledních deseti letech zaznamenalo, dal z části těmto teoriím za pravdu a čísla migrantů z Turecka do Evropské unie se opravdu snížila.

Dle odborných studií se předpokládá, že plné členství Turecka v Evropské unii by přineslo během let 2015 až 2030 migrační vlnu v rozmezí půl až čtyř milionů lidí.¹²⁶ Ostatně je zajímavé, že i v Turecku samotném dochází k velkým migračním vlnám a to především z chudších oblastí Východní Anatolie do hustě obydlených městských regionů jako je Istanbul nebo Ankara.¹²⁷ Dá se tak očekávat, že lidé z chudších částí země by mohli mít zájem na účasti v případné migrační vlně do Evropské unie.

V současné době žije jen v zemích Evropské unie 3,8 milionů Turků. Nejvíce se jich usadilo v zemích, které je v minulosti přizvaly - tedy v Německu (2,7 milionů), Francii (370

¹²³ Erzan, R. et Kuzubas, U. et Yildiz, N.; *Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU*; Centre for European Policy Studies; No. 13; prosinec 2004; str. 13

¹²⁴ Mrnušík, J. et Minářová, L.; *Volný pohyb pracovních sil v rámci EU*; str. 8

¹²⁵ Erzan, R. et Kuzubas, U. et Yildiz, N.; *Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU*; Centre for European Policy Studies; No. 13; prosinec 2004; str. 11

¹²⁶ Turan, G.; *The labor market impact of turkish emigration to the EU after full membership*; Tirana, str. 9

¹²⁷ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 37 [online] Dostupné z:<

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.18.5.2011]

tisíc), Nizozemí (270 tisíc), Rakousku (110 tisíc), či Velké Británii (70 tisíc).¹²⁸ Jedná se tedy o imigranty a jejich potomky, kteří se do evropských zemí dostali hlavně v 60. a 70. letech minulého století na pozvání tamních vlád kvůli nedostatku sil na pracovním trhu.¹²⁹

Dle studií je odhadováno, že v případě unijního členství Turecka nebude migrace jejich obyvatel do zemí Evropské unie rovnoměrná, a že Turci zamíří především do zemí, kde již mají z minulých dekád příbuzenstvo, či kde jsou jejich diaspory. Logicky také budou mít zájem směřovat do zemí, které jsou ekonomicky perspektivní a kde je dostatek pracovních příležitostí. Dle některých výpočtů by 76% turecké imigrace mělo mířit do Německa, 8% do Francie a 4% do Nizozemí.¹³⁰ To by znamenalo při zmiňované maximální 4 milionové migrační vlně přesun zhruba tří milionů Turků do Německa.

Zmíněné široké předpokládané migrační rozmezí je závislé na fungování turecké ekonomiky a schopnosti státu vytvořit pro své občany atraktivní prostředí, a to nejen po stránce ekonomické, ale i co se demokracie a kvality života obecně týče. V případě maximální imigrace Turků do zemí Evropské unie by se jednalo pouze o 0,7% přírůstek do oblasti, která by dle odhadů ve 20. letech jedenadvacátého století měla mít 570 milionů obyvatel.¹³¹ Skutečná výše tohoto počtu tedy opravdu závisí na úspěších turecké ekonomiky v budoucnu, na poptávce po pracovní síle ze strany zemí Evropské unie i na celé řadě dalších faktorů. Pokud ekonomická situace v Turecku nebude uspokojivá, a bude-li i nadále platit výrazná nerovnost ve výši platů a životní úrovni mezi Tureckem a Evropskou unií, dal by se očekávat výrazný migrační tlak ze strany Turků do vyspělých členských zemí.

Občané, kteří by za prací migrovali, by nacházeli uplatnění především v nekvalifikovaných oborech, zatímco původní obyvatelé si budou držet pracovní pozice s vyšší mírou kvalifikace.¹³² Po pracích s nižší kvalifikací bude i do budoucna vysoká poptávka, jelikož o ně starousedlíci nebudou mít zájem. Tento argument tak hovoří proti obavám Evropanů, že připojením nových zemí budou přicházet o zaměstnání, neboť půjde

¹²⁸ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 18 [online] Dostupné z:<

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.18.5.2011]

¹²⁹ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 31 [online] Dostupné z:<

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.18.5.2011]

¹³⁰ Turan, G.; *The labor market impact of turkish emigration to the EU after full membership*; Tirana, str. 9

¹³¹ Turan, G.; *The labor market impact of turkish emigration to the EU after full membership*; Tirana, str. 4

¹³² Turan, G.; *The labor market impact of turkish emigration to the EU after full membership*; Tirana, str. 9

v první řadě o práce, po nichž je neopětovaná poptávka a obecně jsou na nejnižších úrovních, co se týče výše mezd.

Také Chorvaté jsou národem, který je roztroušený po celém světě. Celkově se za Chorvaty považuje 9 milionů lidí, z toho je zhruba 4,5 milionu v Chorvatsku a druhá polovina v cizině.¹³³ Po druhé světové válce následovaly dvě velké emigrační vlny. První byla za Titova režimu a mířila především do německy mluvících zemí, tj. do Německa, Rakouska a Švýcarska. Druhá vlna nastala v období těsně před válečným konfliktem v zemích bývalé Jugoslávie, a zejména v jeho průběhu, přičemž tito migranti mířili, podobně jako Turci, nejčastěji do zemí s již ustálenou chorvatskou diasporou. Největší chorvatské komunity mimo Chorvatsko jsou jednak již historicky v Bosně a Hercegovině (660.000 lidí) a v USA (420.000 lidí). V zemích Evropské unie jsou nejpočetněji Chorvaté přítomni v Německu (230.000 lidí), Rakousku (150.000 lidí) a ve Slovinsku (35.000 lidí).¹³⁴

V případě blížícího se vstupu Chorvatska a scénáře bezkonfliktního budoucího vývoje na západním Balkáně můžeme očekávat prosperitu, růst zahraničních investic, růst HDP a v souvislosti s tím se dá očekávat také růst mezd, který by zamezil většímu množství migrantů z Chorvatska do ostatních zemí Evropské unie, podobně jako jsme tomu byli svědky při předchozích rozšířeních.

Členství v Evropské unii, a s ním spojený předpokládaný ekonomický růst, by naopak mohlo přilákat řadu Chorvatů, kteří dnes pracují v zemích Evropské unie, zejména v Německu, Itálii, Rakousku a Slovinsku, zpět do rodné země, kde mohou využít své nabyté zkušenosti a know-how.¹³⁵ Přesto, že je Chorvatsko relativně malou zemí, dají se i u něho očekávat omezení ve volném pohybu pracovních sil, stejně tak, jak tomu bylo u předchozí vlny východního rozšíření.¹³⁶

¹³³ <http://www.croatia.org/>

¹³⁴ Bandov, G.; *Der Schutz nationaler Minderheiten in der Republik Kroatien als Instrument zur Prävention ethno-politischer Konflikteskalation*; Verlag Dr. Kovač; Hamburg; 2009; str. 49

¹³⁵ Ott, K.; *Croatia and the European Union: Accession as Transformation*; In: *Croatia and the European Union: Facing the challenges of negotiations*, vol.3, kapitola 1, Gipa d.o.o., Zagreb; 2005; str. 13

¹³⁶ Drew, C. et Sriskandarajah, D.; *EU Enlargement in 2007: No Warm Welcome for Labor Migrants*, [online] URL: <<http://www.ippr.org/articles/index.asp?id=2503>>

Dle informací z Evropské unie z února 2009, emigrovalo za prací celkem 1,6 milionů lidí z nových (rozšíření v letech 2004 a 2007) do starých členských zemí.¹³⁷ Tento počet tvořil pouze 1% celkového práceschopného obyvatelstva původní EU-15. Jediná výraznější výjimka platila v případě Irska, kde se jednalo celkem o 5% tamní populace.¹³⁸ Přitom 1,6 milionů lidí ročně je podle OSN počet lidí v produktivním věku, který Evropa potřebuje ode dneška do roku 2050 k zachování své populace a zajištění rozvoje.¹³⁹ Při východním rozšíření se staré členské země bály masivního nárůstu migrantů, který se však nakonec nekonal a pokud ano, bylo to především na pozice, které původní obyvatelé nechtěli vykonávat, jako např. v případě polské imigrace do Velké Británie či Irska.¹⁴⁰

Vzhledem k populační nevyrovnanosti námi zkoumaných zemí je jasné, že v otázce důsledků pro pracovní trh je hlavní pozornost Unie upřena na Turecko. Chorvatsko se svou 4,5 milionovou populací, nepředstavuje pro Evropu riziko masového přílivu pracovníků. Je na místě se domnívat, že v případě připojení Chorvatska by se mohl opakovat stejný scénář, tedy velice mírná migrace. Jiná je situace v případě Turecka, které je populačně silné a mladé, a jeho občané by případně přistoupením do Evropské unie mohli být motivováni k pracovní migraci z důvodů velkého rozdílu ve mzdách. Je také nutné připomenout, že Turci mají s migrací za prací díky minulosti velké zkušenosti a stejně jako mají komunity v Evropě, které by v jejich rozhodnutí mohly hrát významnou roli.

Míru případné migrace je však opravdu těžké odhadnout. Záleží na celé řadě faktorů. Především je nutné zmínit: demografický vývoj v Turecku a v Evropské unii, ekonomickou situaci a především pak vývoj mezd v turecké ekonomice, vyhlídky na zaměstnanost a ekonomické možnosti v zemi, stav a dynamiku globální ekonomiky, s ní související potřeba cizích pracovních sil v zemích Evropské unie a v neposlední řadě také vývoj společné imigrační politiky.¹⁴¹ Dá se však očekávat, že unijní země by použily pro ochranu svého pracovního trhu stejný nástroj, tedy restriktce ve volném pohybu pracovních sil, jako to bylo u východního rozšíření. Tímto řešením by se dalo předejít riziku velké a hromadné migrační vlny.

¹³⁷ Turan, G.; *The labor market impact of turkish emigration to the EU after full membership*; Tirana, str. 7

¹³⁸ [online] URL: <http://ec.europa.eu/economy_finance/een/013/article_8879_en.htm>

¹³⁹ Lorant, K.; *The demographic challenge in Europe*; Brusel; 2005; str. 5

¹⁴⁰ Drinkwater, S. et Eade, J. et Garapich, M.; *Poles Apart? Eu Enlargement and the Labour Market Outcomes of Immigrants in the UK*; říjen 2006; str. 21

¹⁴¹ *Turkey in Europe: More than a promise?*; Report of Independent Commission of Turkey; září 2004, str. 33

[online] Dostupné z:<

http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf> [cit.18.5.2011]

I v této vlně rozšíření se však můžeme domnívat, že stejně jako při předchozích integračních procesech, dojde ke zvýšení prosperity ve starých i nových členských státech, především pak v nárůstu HDP a růstu mezd. Je pravděpodobné, že v přechodné fázi tohoto procesu dojde k určitým úpravám a restrukturalizacím, kdy zvýšením konkurenčního tlaku v určitých odvětvích, může dojít ke ztrátám pracovních míst, avšak mělo by jít pouze o ztráty dočasné.

Při akceptaci tohoto závěru je možné říci, že integrací Chorvatska a při výše zmíněném scénáři také Turecka, neexistují závažná rizika pro pracovní trhy v zemích Unie, a že by se tak jednalo o zásadní narušení jejich ekonomik. Unijní země by z této migrace dle našeho názoru mohly profitovat, neboť by došlo k doplnění pracovní síly na pozice, které Evropané již nejsou ochotni vykonávat. Tento fakt je podpořen skutečností, že na pracovních trzích je možné pozorovat s ohledem na příjem a pracovní příležitosti tzv. „dualizaci“, kdy kvalifikovaní a flexibilní zaměstnanci jsou těmi, kteří z integrace benefitují a naopak hůře kvalifikovaní a méně flexibilní zaměstnanci jsou těmi, kteří na pracovním trhu jsou těmi poraženými.¹⁴² Což ve svém důsledku znamená, že obyvatelé v původních členských státech budou motivováni ke zvýšení jejich kvalifikace čímž zlepší své možnosti a uplatnění na pracovním trhu včetně lukrativnějších platových podmínek.

Obava z migrace v případě námi sledovaných zemí je tedy podle našeho názoru neopodstatněná, neboť z ekonomického pohledu nemůže v konečném součtu dojít k zásadním negativním důsledkům pro ekonomiky všech zúčastněných a jde tak tedy o politické důvody, které jsou a byly zásadní pro integraci obou zemí do Evropské unie.

¹⁴² Bertrand, G. et Rood, J.; *Scenarios Europe 2010-2020 Possible Futures for the Union*; 2000; str. 7

3. NEEKONOMICKÉ ASPEKTY NEPŘÍZNIVĚ OVLIVŇUJÍCÍ PŘÍSTUP TURECKA A CHORVATSKA DO EVROPSKÉ UNIE

V této části naší práce popíšeme hlavní neekonomické aspekty, které mají nepříznivý vliv na přistoupení obou zemí do Evropské unie. Budeme se držet naší hypotézy, že Evropská unie neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto se do dnešních dnů nestaly unijními členy. Tato hypotéza se nám ukázala jako pravdivá v první a druhé části této práce. Pokud tedy ekonomické aspekty nejsou těmi, proč Turecko a Chorvatsko zatím do Evropské unie nebyly přijaty, zbývá se zaměřit na aspekty neekonomické, které nepříznivě ovlivňují jejich přístup.

V případě Turecka je zde celá řada neekonomických aspektů, které negativně ovlivňují jeho vstup do Evropské unie. Přístupový proces Chorvatska postoupil během psaní této práce do své finální fáze podpisem přístupové smlouvy, jeho členství v Evropské unii by se mělo stát skutečností 1. července 2013. Proto se v jeho případě budeme věnovat těm aspektům, které nejsou, či dříve nebyly, zcela pozitivně vyřešeny a které představovaly i během vyjednávacího procesu hlavní komplikace.

Při výběru a hodnocení jednotlivých aspektů jsme vycházeli především z hodnotících zpráv Evropské unie pro obě země. Nejdůležitější pro nás byly zprávy za rok 2010 a budeme se také zmiňovat o důležitých aktualizacích, které v této souvislosti přinesly zprávy za rok 2011, a které vyšly v době psaní této práce. Tyto podklady jsou pro svou aktuálnost nejrelevantnější a shrnují i předchozí vývoj, avšak pro získání kompletního pohledu na věc jsme procházeli i některé zprávy starší. Dalšími zdroji pro nás byly také monografie týkající se Turecka a Chorvatska, stejně jako odborné články týkající se obou zemí.

Výše zmíněné neekonomické aspekty jsme rozdělili do tří skupin. Aspekty první skupiny se týkají demokracie a vlády práva, ve druhé skupině se zaměříme na dodržování lidských práv a třetí skupina se věnuje regionálním otázkám a mezinárodní bezpečnosti. Dělení skupin vychází z hodnotících zpráv Evropské unie a naším záměrem bylo do nich zahrnout všechny důležité neekonomické aspekty. Podle našeho názoru tyto zvolené skupiny otázek postihují všechny zásadní oblasti pro jednání související s evropskou integrací a mohou tak poskytnout komplexní obraz.

Jednotlivé aspekty hodnotíme podle míry výhrad, které vůči nim můžeme nalézt v hodnotících zprávách či v dalších zdrojích. Míru hodnocení zjistíme komparativní analýzou na základě údajů z primárních i sekundárních zdrojů. Zvolili jsme čtyřstupňové dělení dle vážnosti nedostatků, které Evropská unie má vůči jednotlivým neekonomickým aspektům sledovaných zemí. Bezproblémový náhled označujeme jako „bez výhrad“, při určitých drobných nedostacích jde o „mírné výhrady“, závažnější výtky jsou značeny jako „výhrady“ a při výhradách nejzávažnějšího charakteru používáme označení „vážné výhrady“.

O aspektech, které máme označeny jako „bez výhrad“ a s „mírnými výhradami“ se budeme zmiňovat jen okrajově a soustředíme se především na aspekty hodnocené jako „výhrady“ a „vážné výhrady“.

V následující tabulce můžeme vidět míru výhrad k jednotlivým neekonomickým aspektům Turecka a Chorvatska podle Hodnotících zpráv vydaných Evropskou komisí:

Tabulka č. 3.1 Stav jednotlivých politických aspektů dle Hodnotících zpráv Evropské unie:

		Turecko	Chorvatsko
Demokracie a vláda práva	Stabilita institucí (parlament, vláda, veřejná správa)	Mírné výhrady	Mírné výhrady
	Protikorupční opatření	Výhrady	Výhrady
	Armáda a civilní dohled	Vážné výhrady	Bez výhrad
Dodržování lidských práv	Mučení a jiné kruté zacházení	Mírné výhrady	Bez výhrad
	Shromažďovací právo	Mírné výhrady	Bez výhrad
	Menšiny, jejich právo a ochrana	Vážné výhrady	Výhrady
	Práva žen	Vážné výhrady	Bez výhrad
	Svoboda vyznání (a islám v případě Turecka)	Výhrady	Bez výhrad
Regionální otázky a bezpečnostní aspekty	Regionální otázky a sousedské vztahy	Vážné výhrady	Mírné výhrady
	Bezpečnostní aspekty - rizika členství	Vážné výhrady	Bez výhrad

Zdroj: Vlastní výzkum na základě hodnotících zpráv Evropské unie pro Turecko a Chorvatsko.

Míra výhrad označených v této tabulce bude v další části naší práce rozvedena do většího detailu, neboť se budeme snažit vysvětlit, proč to které kritérium dostalo právě takové hodnocení.

Z této tabulky je patrný velký rozdíl mezi oběma zeměmi v hodnotícím pohledu ze strany Evropské unie. V případě Turecka můžeme vidět, že Evropská unie má ke všem neekonomickým aspektům výhrady, v případě armády, práv menšin, práv žen, sousedských vztahů a bezpečnostních aspektů členství dokonce „*vážné výhrady*“. K Chorvatsku se hodnotící zprávy k jednotlivým neekonomickým aspektům vyjadřují v řadě případů zcela „*bez výhrad*“.

Toto hodnocení dokladuje i současný rozdíl ve fázi integračního procesu obou zemí. S Chorvatskem byly dokončeny přístupové rozhovory a po souhlasné ratifikaci ve všech členských zemích by se 1. července 2013 mělo stát členem Evropské unie. Turecko je značně pozadu a dokončilo pouze první z přístupových kapitol. Velký rozdíl v míře výhrad k jednotlivým neekonomickým aspektům bude příčinou toho, že se v této části naší práce budeme věnovat ve větší míře Turecku, k němuž jsou výtky výraznější.

3.1. Demokracie a vláda práva:

Jak bylo v této práci mnohokrát zmíněno, výchozí podmínky u obou zkoumaných zemí se dosti odlišují. Na jednu stranu si Turecko oproti Chorvatsku po druhé světové válce neprošlo socialistickou etapou a bylo také ušetřeno válečného konfliktu v devadesátých letech, který silně narušil budování demokratického státu a celého státního systému. Na stranu druhou byl demokratický proces v Turecku v minulosti celkem čtyřikrát přerušován armádním zásahem. Situace je nyní taková, že z pohledu Evropské unie panují v případě turecké demokracie a dodržování tamních lidských práv, i přes jistá zlepšení v minulých letech, značné nedostatky, oproti tomu stav v Chorvatsku nebrání vstupu země do Unie.

Přípravy před vstupem a samotný vstup do Evropské unie jsou pro kandidátské země impulzem pro demokratizaci jejich politických systémů a prosazování nových zákonů chránících lidská práva. Během poslední vlny unijního rozšiřování v letech 2004 a 2007 byla u nově přistoupivších zemí střední a východní Evropy patrná zřejmá motivace upevnit západoevropský model pluralitní demokracie. Také v případě Turecka a Chorvatska zde existovala a existuje motivace k posílení demokratických principů. Hodnotící zprávy

Evropské unie nahlíží na instituce v obou zemích jako na stabilní a fungující dle demokratických norem. Důležitá je také vnitropolitická situace v zemi, která určuje její směřování také v kontextu evropské integrace.

Pro *Turecko* je důležitým celospolečenským mezníkem rok 2010, kdy byly přijaty ústavní dodatky, v řadě oblastí v souladu s normami Evropské unie. Dodatky posilují individuální, sociální a ekonomická práva občanů a reformují také soudnictví a omezují moc armády. Ústavní změny byly zaměřeny na sladění ústavy s normami Evropské unie v řadě oblastí. Touto cestou se tak výrazně upravila stále platná ústava prosazená armádou po posledním vojenském převratu v roce 1980. Díky zmíněným dodatkům objektivně dochází k dalšímu postupu v cestě za skutečně liberální demokracií. Tento směr je ze strany Evropské unie vítán a podporován. Naopak jejich odpůrci ve změnách ústavy vidí pouze posílení moci vládnoucí AKP a její snahu o islamizaci země.¹⁴³

Reformní směřování země bylo potvrzeno parlamentními volbami, v nichž v roce 2011 po třetí za sebou zvítězila AKP, která získala 326 křesel z 550ti členného parlamentu.¹⁴⁴ Tento volební zisk však nestačil na získání ústavní většiny a tudíž pro schválení nové ústavy, což byl hlavní předvolební slib vítězné strany. Nová ústava by měla nahradit stávající dokument vytvořený vládnoucím vojenským režimem z roku 1983 a AKP bude k jejímu prosazení muset hledat hlasy mezi ostatními poslanci. Nová ústava by dle AKP měla přinést milník demokracie a země by díky němu měla překročit historický práh k pokročilé demokracii a vládě práva. I přes tento pozitivní vývoj je *Turecko* kritizováno za nedostatky v řadě ohledů.

V případě *Chorvatska* byly v roce 2011 uzavřeny poslední nedokončené kapitoly přístupových jednání. V prosinci 2011 podepsalo Chorvatsko v Bruselu smlouvu o vstupu do Evropské unie a v lednu 2012 se Chorvaté vyjádřili pro unijní členství v referendu.

¹⁴³ Rabasa, A., Larrabee, F.S.; *The Rise of Political Islam in Turkey*; RAND; Pittsburgh; 2008; str. 94

¹⁴⁴ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 9. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.1.9.2012]

Předpokládaný vstup je naplánován k 1. červenci 2013, tomu ale musí předcházet úspěšně ukončený proces ratifikace ve stávajících členských zemích.

V předchozím období byla ze strany Chorvatska úspěšně plněna politická kritéria, díky nimž došlo k pokroku v řadě oblastí, včetně budování právního státu. I přes již schválený vstup Záhřebu do Evropské unie přetrvávají některé problematické body, které bude země nucena vyřešit v otázce demokracie a vlády práva se jedná především o oblasti boje proti korupci:

Jak jsme naznačili, integrační proces má svůj dynamický vývoj. Obecně můžeme říci, že pro kandidátské země je členství v Evropské unii motivací, díky níž posilují demokracii a vládu práva. Tuto skupinu jsme dle hodnotících zpráv Evropské unie rozdělili na tři hodnocené aspekty, které budeme rozebírat v dalších podkapitolách. Prvním je stabilita institucí, druhým je korupce a protikorupční opatření a třetím je postavení armády a civilní dohled nad ní.

3.1.1 Stabilita institucí:

Dle kodaňských kritérií je stabilita institucí podmínkou pro zajištění demokratické vlády, právního státu, lidských práv a respektování a ochranu menšin. Je proto zásadní pro pozitivní vývoj a pro budování demokracie a vlády práva. Dle hodnotících zpráv o Turecku a Chorvatsku v obou zemích stabilní instituce existují, byť jsou zřejmé některé drobné nedostatky. Proto označujeme stabilitu institucí u obou zemí jako funkční s „*mírnými výhradami*“.

3.1.2 Korupce a protikorupční opatření:

Jednou z největších výzev Evropské unie v oblasti demokracie a vlády práva je otázka korupce. Povaha a rozsah poškození, které kvůli korupci vzniká, se v jednotlivých členských zemích liší. Obecně má korupce škodlivý dopad na společenství jako na celek, neboť se díky ní snižuje úroveň investic, brání spravedlivému fungování vnitřního trhu a snižují se jí veřejné finance. Dle odhadů jsou ekonomické náklady korupce v Evropské unii až 120 miliard EUR

ročně, což dělá 1% unijního HDP a představuje jen o něco méně, než je její roční rozpočet.¹⁴⁵ Problematika korupce a protikorupčních opatření je v Turecku i Chorvatsku vytrvale kritizována, a proto je v tabulce hodnocení obou zemí vyhodnocena na stupni s „výhradami“.

Jedním z nejdůležitějších měřítek výše korupce je Index vnímání korupce (CPI – Corruption Perception Index), který od roku 1995 zpracovává nezisková organizace Transparency International. Tento index vypovídá o vnímání korupce dle odborných posudků a průzkumů veřejného mínění mezi lidmi činnými v podnikatelské sféře a mezi analytiky.

Na níže uvedené tabulce můžeme vidět státy Evropské unie a námi zkoumané kandidátské země Turecko a Chorvatsko. Umístění znamená pořadí na světovém žebříčku vedeném Transparency International. Čím vyšší je hodnota indexu, tím nižší je v zemi vnímání korupce. Nejvyšší hodnota je 10 – velmi čisté prostředí, nejnižší 0 – vysoká korupce.

Tabulka 3.2. Index vnímání korupce (CPI – Corruption Perceptions Index)

Země	Umístění	CPI	Země	Umístění	CPI
Dánsko	2.-3.	9,4	Slovinsko	35.	5,9
Finsko	2.-3.	9,4	Malta	39.-40.	5,6
Švédsko	4.	9,3	Polsko	41.-42.	5,5
Nizozemí	7.	8,9	Litva	50.-53.	4,8
Lucembursko	11.	8,5	Maďarsko	54.-55.	4,6
Německo	14.-15.	8	Česko	57.-59.	4,4
Rakousko	16.-18.	7,8	Lotyšsko	61.-63.	4,2
Velká Británie	16.-18.	7,8	Turecko	61.-63.	4,2
Belgie	19.-20.	7,5	Chorvatsko	66.-68.	4
Irsko	19.-20.	7,5	Slovensko	66.-68.	4
Francie	25.-27.	7	Itálie	69.-72.	3,9
Estonsko	29.	6,4	Rumunsko	75.-76.	3,6
Kypr	30.	6,3	Řecko	80.-85.	3,4
Španělsko	31.	6,2	Bulharsko	86.-90.	3,3
Portugalsko	32.	6,1			

Zdroj: Transparency International – Corruption Perception Index 2011¹⁴⁶

Z tohoto porovnání indexu CPI je patrné, že obě námi zkoumané země se v tabulce mezi členskými zeměmi Evropské unie umístily na začátku poslední čtvrtiny. Přesto, že je korupce Turecka a Chorvatska dle tohoto zdroje nižší než v pěti stávajících členských zemích, je tento index známkou o poměrně velmi silném korupčním prostředí.

145 Corruption – new challenges calling for new responses [online] URL: <http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/crime/crime_corruption_en.htm>

146 [online] URL: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>

Co se týče boje proti korupci, je však již nyní možné poukázat na určité aktivity tureckého i chorvatského státu, které jsou Evropskou unií kladně hodnoceny. V případě *Turecka* hodnotící zpráva Evropské unie z roku 2010 pozitivně zhodnocuje vládou přijaté strategie pro zvýšení transparentnosti a posílení boje proti korupci z února téhož roku. Tato strategie je řízena a kontrolována ministerskou radou, která je složena z reprezentantů veřejných institucí a odborů.¹⁴⁷ Dle hodnotící zprávy by účinné provádění zmíněné strategie mělo přispět ke změně chování veřejné správy tak, aby zmenšila prostor pro korupční aktivity. Během let 2005 až 2010 Turecko zavedlo v praxi celou řadu nástrojů proti korupci, přičemž nejvýznamnější bylo vytvoření pozice ombudsmana.

Nepříznivě je naopak nahlíženo na skutečnost, že nebyl učiněn pokrok v omezování poslanecké imunity v souvislosti s korupčním jednáním. Také je třeba doplnit existující legislativu o zákony, které zajistí větší transparentnost financování politických stran a volebních kampaní. Stejně tak je nutným krokem uvolnit vyšší finanční prostředky, aby bylo možné kontroly financování politických stran efektivně provádět. Jedním ze závažných problémů turecké politiky v polovině devadesátých let bylo financování politických stran z tajných fondů, a korupce ve vysokých politických kruzích byla důvodem k rezignaci řady tehdejších ministrů.¹⁴⁸

Podobná je situace také, co se týče *Chorvatska*. V souvislosti s blížícím se unijním členstvím je korupce v zemi silně kritizována. Hodnotící zpráva o Chorvatsku za rok 2010 přesto vyzdvihuje řadu úspěchů, kterých Záhřeb v boji proti korupci dosáhl a píše se v ní o značném pokroku. Především je země chválena za přijímání nové legislativy, provádění protikorupčních strategií a přijetí protikorupčních programů pro státem vlastněné firmy. Důležitá je činnost Úřadu pro boj proti korupci a organizovanému zločinu (USKOK - Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta), který vyšetřoval také možnou korupci na vysoké úrovni, za účasti nejvyšších politických představitelů státu. Nejznámější a nejvýraznější kauzou bylo obvinění a uvěznění Iva Sanadera, premiéra z let 2003 až 2006

147 European Commission > *Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 16. {COM(2010) 660} Dostupne z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

148 Faucompret, E. et Konings, J.; *Turkish Accession to the EU. Satisfying the Copenhagen criteria*; Routledge Studies in Middle Eastern Economies; New York; 2008; str. 160

v červenci 2011 z důvodu korupce a zneužití služebního postavení, přičemž podvodné zdroje byly použity také na financování jeho vládnoucí politické strany HDZ.

Hodnotící zpráva však konstatuje, že korupce v Chorvatsku je stále přítomna v řadě oblastí, především pak ve státních firmách. Země by se dle ní měla soustředit na modernizaci právní a správní struktury, zejména na schopnost soudů zvládnout zvýšený počet případů a jejich složitost. Důležité je také zajistit pro boj s korupcí dostatek finančních prostředků, kterých se nyní nedostává. Podobně je kritizován nedostatek politické kultury a odpovědnosti mezi představiteli politické scény. I přes mírný pokrok v prevenci korupce je stále nedostatečně hodnoceno předcházení střetu zájmů a právní sankce proti korupčnímu jednání jsou i nadále vnímány jako slabé. Kritika se snáší také na přetrvávající nedostatky v kontrole a transparentnosti při realizaci veřejných zakázek.

Zpráva z roku 2011 v případě Turecka říká, že byl učiněn pouze omezený pokrok v provádění strategického plánu boje proti korupci, která i nadále převládá v mnoha oblastech. Kritizováno je také nadále neprůhledné financování politických stran a také skutečnost, že nebyla postihnuta imunita poslanců v otázkách korupce. Turecké vládě je doporučováno, aby poskytla vyšší politickou podporu pro posilování právního rámce pro boj proti korupci a zasadila se o provádění již přijaté legislativy.¹⁴⁹ Oproti tomu hodnotící zpráva Chorvatska z loňského roku hovoří o podstatném pokroku, který byl v zemi v boji proti korupci učiněn, především řešením rozsáhlým korupčních kauz. Zpráva pak dále podotýká, že je třeba dosavadní efektivní přístup proti organizovanému zločinu a korupci dále rozvíjet, zejména pak na nejvyšší úrovni a také při zadávání veřejných zakázek a v soudnictví. Chorvatsko je i přes tento příznivý vývoj vyzýváno, aby nově přijaté právní normy byly dále implementovány a posilovány.¹⁵⁰

Zprávy Evropské unie hodnotí kladně pokrok, který Turecko a Chorvatsko udělalo v posledních letech v oblasti boje proti korupci a protikorupčních strategií. Záhřeb je v otázce posunu v této oblasti chválen výrazněji, avšak k oběma zemím stále existují výhrady. Země

¹⁴⁹ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 20. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

¹⁵⁰ *Croatia 2011 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 12. října 2011; str. 7. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

jsou nabádány, že je třeba, aby investovaly dostatek finančních prostředků do boje proti korupci. Ukázalo se nám, že korupce je v obou zemích porovnatelná a Evropská unie nabádá k boji proti ní podobnými nástroji. Z tohoto důvodu se nám jeví hodnocení s „výhradami“ jako adekvátní.

3.1.3 Armáda a civilní dohled

Hodnotící zprávy Evropské unie věnují velký prostor také postavení armád v jednotlivých kandidátských zemích, čemuž se budeme v této kapitole nyní hlouběji věnovat. Pozici armády a civilní dohled nad ní v Turecku jsme v tabulce označili nejproblematičtějším hodnocením „*vážné výhrady*“, v případě Chorvatska naopak „*bez výhrad*“.

Obě námi zkoumané země jsou členy NATO, Turecko přistoupilo k Severoatlantické alianci v roce 1952 a Chorvatsko v roce 2009. Armády tureckého a chorvatského státu jsou však neporovnatelné svou velikostí, stejně jako výší rozpočtů. Pro Evropskou unii je velmi podstatná civilní kontrola armády, která patří mezi základní pilíře demokratického státu¹⁵¹ a zatímco v případě Chorvatska tato podmínka naplněna je, tak v případě armády v Turecku nikoliv a to i přes zlepšení v posledním desetiletí.

U *Chorvatska* hodnotící zprávy v minulosti kladně hodnotily postupné změny v armádě, které z ní vytvořily instituci fungující plně pod civilní kontrolou. Kladně je nahlížena také proměna armády z časů jugoslávského válečného konfliktu až do dnešních dní, kdy se z ní stal homogenní celek, který funguje dle demokratických parametrů a v souladu s politikou Evropské unie. Důkazem tohoto stavu je i skutečnost, že zpráva za rok 2011 se stavu Chorvatské armády již vůbec nevěnuje.

Jiná situace panuje v případě Turecka, kde má armáda ve společnosti o dost odlišnou pozici než je tomu v unijních zemích. Její i přes reformy stále trvající uzavřenost, částečná nezávislost na politické moci, či silné vnitřní korupční prostředí jsou v rozporu s politikami Evropské unie.¹⁵² Ve světovém žebříčku patří svým počtem 515.000 mužů ve zbraní na osmou příčku.¹⁵³ V rámci Společné zahraniční bezpečnostní politiky (dále jen SZBP) je ale

151 Pfarr, D., *Civilian Control of Armed Forces. Challenges for the European Union*; Monterey; 2003, str. 14

152 Ünşaldı, L.; *L'institution militaire en Turquie: un acteur incontournable*; in: *Questions internationales* no. 12; La documentation Française; Paříž březen-duben 2005; str. 20

153 <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-146f.htm>

pro Evropskou unii turecká armáda také důležitým potencionálním partnerem v souvislosti s využíváním vojenského materiálu NATO.¹⁵⁴

Následující tabulky nám ukáží srovnání velikostí turecké a chorvatské armády se členskými zeměmi Evropské unie, údaje jsou z roku 2010. První tabulka (3.3) nás seznámí s celkovým počtem vojáků stálé armády a přepočtem na 1000 obyvatel. V druhé tabulce (3.4) si ukážeme výši armádních rozpočtů, stejně jako poměr HDP, který země na armádu vynakládají.

Tabulka 3.3. Země EU27 + TUR a CRO. Stálá armáda a Ø na 1000 obyv.

	Ø na 1.000 obyvatel	Celkový počet vojáků
Švédsko	1,40	13.000
Česko	1,80	18.000
Lucembursko	1,80	900
Irsko	2,50	11.000
Litva	2,50	8.800
Lotyšsko	2,60	5.700
Polsko	2,60	99.000
Maďarsko	3,00	29.000
Rakousko	3,00	27.000
Slovensko	3,00	17.000
Německo	3,00	251.000
Španělsko	3,20	128.000
Velká Británie	3,20	198.000
Rumunsko	3,30	73.000
Slovinsko	3,60	7200
Belgie	3,70	38.000
Estonsko	3,70	4.700
Nizozemí	3,70	61.000
Portugalsko	4,00	43.000
Chorvatsko	4,10	19.000
Finsko	4,30	23.000
Dánsko	4,80	27.000
Malta	4,80	1.900
Bulharsko	4,90	35.000
Itálie	5,00	293.000
Francie	5,50	352.000
Turecko	6,60	510.000
Kypr	9,30	10.000
Řecko	14,60	157.000

Zdroj: The Military Balance, Routledge, 2010

Tabulka 3.4. Země EU27 + TUR a CRO. Armádní rozpočet a podíl na HDP.

	% HDP	Celk. rozpočet v mld. USD
Lucembursko	0,60	0,30
Irsko	0,60	1,35
Malta	0,70	0,06
Rakousko	0,90	3,45
Maďarsko	1,10	1,32
Španělsko	1,10	15,80
Švédsko	1,20	5,25
Belgie	1,20	5,38
Česko	1,40	2,53
Litva	1,40	0,43
Lotyšsko	1,40	0,27
Slovensko	1,40	1,01
Německo	1,40	46,85
Rumunsko	1,40	2,16
Dánsko	1,40	4,59
Nizozemí	1,50	11,60
Finsko	1,50	3,72
Slovinsko	1,60	0,79
Polsko	1,80	8,38
Chorvatsko	1,80	1,06
Itálie	1,80	38,20
Kypr	1,80	0,51
Bulharsko	2,00	0,70
Portugalsko	2,10	5,21
Estonsko	2,30	0,37
Francie	2,50	61,29
Velká Británie	2,70	57,42
Turecko	2,70	15,63
Řecko	3,20	9,37

Zdroj: SIPRI Military Expenditure Database¹⁵⁵

154 Kramer, H.; A Changing Turkey: Challenges to Europe and the United State; Brookings Institution Press; 2001; str. 12

Z čísel v tabulce je patrné, že armáda Turecka má velmi významné postavení a v počtu mužů ve zbrani a v procentuálním podílu vůči HDP převyšuje i velké evropské státy. Těmito, i dalšími fakty, jakým je také vysoký podíl vojáků vůči obyvatelstvu země, můžeme doložit význam a prioritu, kterou turecká armáda v zemi i společnosti má.

Od dob vzniku turecké republiky měla armáda funkci „strážce národa“¹⁵⁶ a ochránkyně jejího sekulárního směřování. V ústavě a stanovách armády je zakotvena nutnost vojenského zásahu v případě ohrožení životně důležitých zájmů země. Vojenské velení musí zasáhnout, pokud jsou v sázce životně důležité zájmy země, a když je třeba bránit zemi proti vnitřním i vnějším nepřítelům.¹⁵⁷ Demokratický proces však armáda podporovala vždy jen do doby, dokud byla politika vlád v souladu s jejími zájmy. Tato skutečnost měla za následek tři vojenské převraty v zemi v letech 1960, 1971, 1980 a také vynucení rezignace vlády v roce 1997.

Silným nástrojem pro prosazování institucionálních zájmů armády byla v Turecku Národní bezpečnostní rada – MGK. Tento orgán sdružuje nejvyšší státní činitele a jeho členy jsou velitelé armády, námořnictva, letectva a četnictva, náčelník generálního štábu, premiér, ministři vnitra, obrany a zahraničních věcí a předsedá mu prezident.¹⁵⁸ Rada měla výrazné pravomoci, včetně pro vládu závazných doporučení. Tento systém výrazně narušoval demokratické postupy v zemi.

Omezování armádní moci pomocí ústavních a dalších právních změn má na svědomí především od roku 2002 vládoucí strana AKP. Silný mandát ji opravňuje k prosazení změn, jež mají za cíl redukci pravomocí armády do podoby běžné ve fungujících demokratických zemích. V roce 2004 došlo k omezení pravomocí Národní bezpečnostní rady, zrušení vetovací pravomoci ze strany vojenských velitelů a do jejího čela byl poprvé zvolen civilní představitel. Tato snaha je doprovázena doporučeními Evropské unie, která zmíněný trend podporuje.

¹⁵⁵ <http://milexdata.sipri.org/>

¹⁵⁶ Dorransoro, O.; La Turquie: Une démocratie sous controle?; In: La Turquie Aujourd'hui; Universalis; France 2004; str. 31

¹⁵⁷ Faucompret, E. et Konings, J.; *Turkish Accession to the EU. Satisfying the Copenhagen criteria*; Routledge Studies in Middle Eastern Economies; New York; 2008; str. 153

¹⁵⁸ Dorransoro, O.; La Turquie: Une démocratie sous controle? In: La Turquie Aujourd'hui; Universalis; France 2004; str. 29

Další reformní kroky omezující moc armády jsou spojeny s ústavními dodatky z roku 2010. Hodnotící zpráva Evropské unie za tento rok kladně posuzuje zrušení tajného protokolu o bezpečnosti a veřejném pořádku, díky němuž mohly být vojenské operace Turecka prováděny bez souhlasu civilních orgánů.¹⁵⁹ Dodatky dále omezují pravomoci vojenských soudů a to pouze na oblast vojenské služby a s ní spojených povinností. Podle této změny budou zločiny proti státní bezpečnosti a ústavnímu pořádku projednávány výhradně civilními soudy. Dále se také ruší článek o imunitě osob majících podíl na vojenském puči v roce 1980. Zrušení tohoto článku má dvojitý význam – jednak jde reálně o právo na potrestání generálů, kteří provedli převrat před 30 lety, na druhou stranu je to signál, že moc armády je limitována a že by případní strůjci příštího převratu mohli být potrestáni. Dále bylo dosaženo také pokroku v oblastech vnitřní kontroly a auditu armády. Je však důležité zmínit, že nedošlo k žádnému posunu v oblasti parlamentního dohledu nad rozpočtem armády nebo jejím majetkem.¹⁶⁰

Se situací kolem armády je důležité zmínit také proces proti skupině Ergenekon, který začal v roce 2007. Jedná se o ultra-nacionalistickou a ultra-sekulární organizaci, která dle obvinění měla v plánu v roce 2003 svrhnout vládu AKP.¹⁶¹ Tento proces je ze strany Evropské unie sledován s velkou pozorností, neboť se v něm hraje o budoucnost celého demokratického procesu a také svobody slova v Turecku. V souvislosti se zmíněnou kauzou byla zatčena řada novinářů, kteří dle obvinění měli pracovat na zakázku hnutí Ergenekon.¹⁶²

V Turecku je na výše uvedený případ nahlíženo jako na mocenský boj mezi vládní stranou AKP a někdejšími sekulárními vedeními země, v němž měla vojenská mocenská klika významné postavení. Poprvé byli do vyšetřování zahrnuti nejvyšší důstojníci, zatčen byl i bývalý náčelník generálního štábu armády. Jak již bylo řečeno, možnost obvinění armádních důstojníků je nově umožněna ústavními dodatky. Podle vyšetřovatelů plánovali ultranacionalisté v Turecku násilné akce, které by postupně podlomily důvěru veřejnosti ve

159 *European Commission: Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 10. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.9.5.2011]

160 *European Commission: Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 11. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.9.5.2011]

¹⁶¹ Rodrik, D.; Ergenekon and Sledgehammer: Building or Undermining the Rule of Law; *Turkish Policy Quarterly*; 2010, č.1; str. 101

¹⁶² *European Commission: Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 11. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit. 10.2.2012]

vládní stranu AKP a bylo by tak dosaženo situace, kdy by byla armáda nucena zasáhnout a převzít moc. Tento proces není do dnešního dne u konce a jeho výsledek bude mít značné důsledky pro tureckou politickou scénu.

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že v Turecku došlo k posílení civilního dohledu nad armádními silami a nad faktickým omezením jejich moci. Došlo také k omezení moci vojenských soudů a byla otevřena možnost stíhání armádních představitelů civilními soudy. Situace však stále není zdaleka vyhovující, jako je to například v případě Chorvatska, kde je armáda plně pod civilní kontrolou. Stále trvá omezení dohledu civilní moci nad armádou v otázce jejího rozpočtu, a velení armády není plně v rukou civilních složek. Kroky směřujícímu k omezení armádní moci jsou Evropskou unií vnímány pozitivně. Důležitý bude rovněž budoucí vývoj kauzy Ergenekon, která je dle opozice i některých pozorovatelů vedena s cílem oslabení opozice a svobody projevu. Velikost a síla armády je důležitá i pro budoucí unijní plány ohledně SZBP.

Hodnotící zpráva za rok 2011 kladně posuzuje pokrok, který byl učiněn v civilním dohledu nad bezpečnostními silami v Turecku. Pozitivně je nahlíženo na zvýšené možnosti kontroly armádních výdajů a možnosti přezkoumání rozhodnutí MGK ze strany civilních soudních orgánů.¹⁶³ Stále je však zmiňována nutnost zásadních reforem, ať už se jedná o složení Nejvyšší vojenské rady, vojenského soudního systému a pracovního zákona pro armádní zaměstnance, a také dotažení předchozích legislativních změn v praxi.¹⁶⁴

V rámci evropského integračního procesu je pro kandidátské země zásadní, aby armáda byla v rukou civilních složek. Vzhledem k důležitosti této věci a také faktu, že si turecká armáda, i přes postupující reformy, stále drží nezávislost nad státem, je na místě hodnotit s „*vážnými výhradami*“. Chorvatská armáda oproti tomu prošla od válečného konfliktu z první poloviny 90. let rychlou cestou k civilní správě armády, neplynou z její strany žádná rizika, a proto je hodnocení „*bez výhrad*“.

¹⁶³ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 14. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

¹⁶⁴ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 15. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

3.2 Dodržování lidských práv

Ochrana lidských práv a svobod je důležitou součástí všech politik Evropské unie a to jak uvnitř, tak navenek. Důvodem pro důsledné prosazování zmíněných politik již v samotných počátcích evropské integrace je zkušenost evropských zemí z období druhé světové války, kdy tato práva byla hrubě porušována. Ochrana lidských práv výrazně vychází z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kterou Rada Evropy přijala již v roce 1950. Z těchto důvodů je u kandidátských zemí respektování lidských práv bedlivě sledováno a jejich nedostatečné dodržování je jednou ze zásadních překážek pro členství v Evropské unii.

V následujících podkapitolách se zaměříme na problematiku lidských práv a jejich dodržování ze strany Turecka a Chorvatska. Půjde o mučení a jiné kruté zacházení, shromažďovací právo, menšiny, jejich právo a ochranu, práva žen, a v poslední této podkapitole také o svobodu vyznání (a islám v případě Turecka). V hodnocení dodržování lidských práv budeme opět vycházet z hodnotících zpráv Evropské unie a dalších vybraných zdrojů. Stejně jako v předchozí kapitole je pozornost soustředěna především na Turecko, které má s dodržováním lidských práv obtíže, jež značně limitují možnosti jeho členství v Evropské unii.

3.2.1 Mučení a jiné kruté zacházení:

V tabulce jsme obě sledované země v otázce mučení a jiného krutého zacházení označili rozdílným hodnocením. V případě Turecka se jedná o „*mírné výhrady*“, oproti tomu v Chorvatsku „*bez výhrad*“.

V této oblasti byly obě země ještě v 90. letech terčem časté kritiky ze strany Evropské unie. Turecko bylo kritizováno za zneužívání moci armády a policie, především pak při mučení lidí obviněných z podpory terorismu, a také politickým protivníkům. Krvavý konflikt v zemích bývalé Jugoslávie byl zase doprovázen mučením příslušníků srbského etnika.

V Turecku stojí za zlepšením nedobrého stavu především úpravy stávající legislativy, konkrétně lepší záruky pro zadržené, které jsou úspěšně až na ojedinělé incidenty

uplatňovány.¹⁶⁵ Řada případů skutečného mučení skončila soudním projednáváním a odsouzením viníků,¹⁶⁶ což je velká změna oproti předchozím dekadám, kdy policejní či vojenské složky byly téměř nepostižitelné.

Chování policie a armády k zadrženým osobám můžeme označit za obecně dobré a je zde jasně patrný pozitivní trend. Přesto však hodnotící zpráva za rok 2011 kritizuje zvýšené případy násilí na zadržených, především v jihovýchodních provinciích.¹⁶⁷ Tato skutečnost má zcela nepochybně spojitost s opětovným vypuknutím terorismu ze strany kurdské PKK a boji proti němu.

Situace v poválečném Chorvatsku je již znatelně příznivější a i přes ojedinělá hlášení o porušování práv v tomto ohledu můžeme situaci považovat za téměř bezproblémovou. Hodnotící zpráva Evropské unie za roky 2010 a 2011 vnímá pozitivně především funkci veřejného ochránce lidských práv – ombudsmana,¹⁶⁸ který dohlíží nad případnými prohřešky.

Z výše uvedeného je zřejmé, že v oblasti ochrany před mučením ušly obě země kus cesty a dodržování tohoto základního lidského práva je poměrně jistě zabezpečeno, proto hodnotíme v případě Turecka s „*mírnými výhradami*“ a u Chorvatska „*bez výhrad*“ a této oblasti se nebudeme výrazněji věnovat.

3.2.2 Shromažďovací právo

V otázce dodržování práva na shromažďování, hodnotíme námi sledované země v tabulce rozdílně. Zatímco Turecku dáváme hodnocení „*mírné výhrady*“, v případě Chorvatska „*bez výhrad*“.

165 LaGro, E., Jorgensen, K.E.; Turkey and the European Union. Prospects for a Difficult Encounter; Palgrave MacMillan; 2007; str. 77.

166 European Commission: Turkey 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 18. {COM(2010) 660} Dostupne z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

¹⁶⁷ European Commission: Turkey 2011 Progress Report; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 24. Dostupne z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

168 Croatia 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 11. {COM(2010) 660} Dostupne z: <

http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijsce_o_napretku_HR_za_2010.pdf> [cit.9.5.2011]

Shromažďovací právo je zakotveno v Listině základních práv Evropské unie a jeho dodržování je věnována náležitá pozornost. V tomto dokumentu je zaneseno právo každého jedince na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými na všech úrovních, zejména pokud jde o záležitosti politické, odborové či občanské. Dodržování zmíněného práva umožňuje politickou pluralitu, která je velmi důležitá, neboť politické strany na úrovni Unie přispívají k vyjadřování politické vůle unijních občanů.¹⁶⁹

V poslední dekádě došlo v Turecku k významnému posílení tohoto důležitého lidského práva. Přestože i v roce 2010 a 2011 došlo k ojedinělým případům, kdy bylo právo na shromažďování odpíráno, chválí zprávy Evropské unie Turecko za velký pokrok v této oblasti. Hodnotící zpráva za rok 2011 si všímá některých výjimek, které se nedostatků v oblasti práva na shromažďování týkaly, přičemž se jednalo především o sdružování kurdské menšiny a odpírání tohoto práva bylo zdůvodňováno bezpečnostními důvody.¹⁷⁰ Proto se nám jeví hodnocení s „*mírnými výhradami*“ jako adekvátní.

Z Chorvatska nejsou hlášeny žádné případy porušování shromažďovacího práva, a proto tedy hodnotíme „*bez výhrad*“.

3.2.3 Menšiny, jejich práva a ochrana

Obě námi sledované země mají své specifické obtíže s dodržováním práv a ochrany menšin. Přestože v obou zemích dochází ke zlepšování těchto práv, stále panují mnohé nedostatky, které jsou v případě Turecka četnější. Z tohoto důvodu hodnotíme v tabulce tureckou ochranu práv menšin jako s „*vážnými výhradami*“, v případě Chorvatska pouze s „*výhradami*“.

Úvodem je důležité upozornit na důležitost této tematiky. Evropská unie klade na práva a ochranu menšin stále větší důraz a jde o jednu z prioritních otázek evropské politiky

¹⁶⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>

Listina základních práv Evropské unie; 30.3.2010

¹⁷⁰ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 29. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

v oblasti ochrany lidských práv. V Lisabonské smlouvě je rovnost a ochrana menšin nově ve výčtu základních hodnot, na nichž je společenství postaveno.¹⁷¹

Tato zvýšená priorita se projevuje nejen v důsledném prosazování dodržování práv a ochrany menšin u stávajících členských států, ale také ve vysokých nárocích na kandidátské země. K oběma námi zkoumaným zemím má Evropské unie v této oblasti své výhrady. Ty jsou směřovány především na důslednější prosazování práva pro obě největší minority - Kurdů v Turecku a Srbů v Chorvatsku.

V *Turecku* neexistují přesná čísla o národnostních menšinách, neboť v zemi je zakázáno sčítání lidu na základě rasového či etnického principu.¹⁷² Největší menšinou jsou Kurdové, kteří dle odhadů tvoří 18% obyvatel Turecka.¹⁷³ Velké kurdské komunity se nacházejí v mnoha významných městech, ale soustředěny jsou zejména na chudém východě země. Po vzniku turecké republiky byly tyto oblasti obsazeny tureckou armádou, aby země byla připravena čelit vzpourám. Ty nabyly na síle především v době po porážce Osmanské říše v první světové válce. Mírová smlouva ze Sèvres totiž počítala s ustanovením kurdského státu. Další územní oslabení však Turecko již nebylo ochotno akceptovat, a proto došlo k násilnému potlačení kurdského separatistického hnutí.

Po desetiletích relativního klidu se situace začala znovu radikalizovat v 70. letech minulého století, kdy se na scéně objevila Kurdská strana pracujících (dále jen PKK - *Partiya Karkerên Kurdistan*). Ta působila především na východě země v oblastech se silnou kurdskou populací. Zmíněná strana, kromě idejí o vzniku kurdského státu na Blízkém východě, měla také silně levicovou rétoriku. V roce 1980 došlo v Turecku k vojenskému převratu, který byl veden snahou armády o zabránění občanské války mezi příznivci extrémní pravice a levice.¹⁷⁴ Armáda tak zakročila také proti PKK, která se uchýlila k teroristickým útokům proti turecké státní moci. Ozbrojené střety si od roku 1983 do

171 Lisabonská smlouva. Co nového by měla přinést?; Parlamentní institut; Leden 2008; str. 8

172 Cagaptay, S.; *Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk*; Routledge; London; 2006; str. 161

173 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

174 Oberdiek, H.; *Holding Armed Opposition Groups Accountable A Comparative Study of Obstacles and Strategies: The Situation in Turkey*; 1999

Zdroj: http://www.ichrp.org/files/papers/15/105_-_Turkey_-_Approaches_to_Armed_Groups_Oberdiek_Helmut_1999.pdf

současnosti vyžádaly na 40 tisíc mrtvých a 250 tisíc Kurdů bylo nuceno opustit své domovy.¹⁷⁵ Do oblasti bylo vysláno přes 100 tisíc tureckých vojáků. Ti se i za účasti polovojenských radikálně pravicových jednotek podíleli na eliminaci „hrozby separatistického terorismu“¹⁷⁶. Při těchto vojenských operacích docházelo k řadě těžkých zločinů, včetně závažného porušování lidských práv.

Důležitým mezníkem bylo zatčení vůdce PKK Abdullaha Öcalana na řecké ambasádě v Keni 1999. Öcalan se omluvil za násilí ze strany svého hnutí a vyzval kurdské bojovníky ke klidu zbraní, a svůj doživotní trest si odpykává v tureckém vězení.

Ve spolupráci s doporučeními Evropské unie začalo Turecko v dalších letech přijímat legislativu, která posiluje práva Kurdů a menšin obecně v celé řadě oblastí. Stejně tak byly důležité demokratické změny v Iráku, kde po svržení režimu Saddáma Husajna došlo k posilování práv kurdské menšiny a tím se také vytvořil tlak na posilování práv pro danou menšinu v Turecku.¹⁷⁷ Došlo například k zavedení možnosti studovat kurdštinu na soukromých školách, dávat dětem kurdská jména a bylo umožněno rozhlasové a televizní vysílání v kurdštině.

I přes pozitivní vývoj a demokratizační změny panují značné nedostatky a obtíže. Mnoho jazykových škol bylo zavřeno z důvodu nedostatečného finančního zajištění. Ze stejných důvodů zůstávají problémy související s návratem uprchlíků do jejich původních domovů.¹⁷⁸

Pro kurdské strany je obtížné účastnit se vládnutí na celostátní úrovni. Důvodem je podmínka získání 10% hlasů pro politickou stranu pro vstup do parlamentu. Takto vysoké volební kvorum je důvodem, proč je na celostátní úrovni pro Kurdy vstup do parlamentu obtížný. Je to také v rozporu s doporučením Organizace pro bezpečnost a spolupráci

175 Vaner, S.; *La Turquie en mouvement*; Edition Complexe; Paříž 1995; str. 90

176 Bozarlan, H., *La question kurde – Est elle soluble dans L'Europe*, in: *La Turquie aujourd'hui*; Universalis; Francie 2004; str. 87

177 LaGro, E., Jorgensen, K.E.; *Turkey and the European Union. Prospects for a Difficult Encounter*; Palgrave MacMillan; 2007; str. 76.

178 LaGro, E., Jorgensen, K.E.; *Turkey and the European Union. Prospects for a Difficult Encounter*; Palgrave MacMillan; 2007; str. 82.

v Evropě, která Turecko za tuto praxi kritizuje.¹⁷⁹ Volby v roce 2011 však přinesly změnu, kdy do 550ti členného parlamentu zasedlo 35 poslanců zastupujících kurdskou menšinu, kteří kandidovali jako nezávislí.

Hodnotící zpráva Evropské unie z roku 2010 kladně vnímá dílčí pokroky v oblasti svobody projevu, které umožňují svobodnou debatu o kurdské otázce. V této souvislosti je důležité především zrušení restrikcí pro vysílání v kurdštině i v jiných jazycích menšin, pro soukromá i veřejná média, a také udělení řady licencí na televizní i rozhlasové vysílání.¹⁸⁰ Důležitý je rovněž socio-ekonomický rozvoj regionu, který je silně obydlen kurdskou menšinou. V rámci projektu v jihovýchodní Anadolii dochází ke značným investicím do zavlažování, stavby komunikací a jiné infrastruktury a tím také k podpoře zaměstnanosti regionu, jež byl v minulosti v otázce veřejných investic záměrně opomíjen.

V roce 2011 došlo v této oblasti ke stagnaci vývoje, a hodnotící zpráva za rok 2011 mluví o tom, že přístup k menšinám v Turecku zůstává i nadále omezující. Země je nabádána, aby vyvinula další úsilí, které přinese zlepšení tolerance a podpory jednotlivých menšin. Stejně tak Evropská unie apeluje na to, aby byly učiněny další revize stávajících právních předpisů a zavedeny nové legislativy, které budou bojovat proti diskriminaci, rasismu, xenofobii a netoleranci.¹⁸¹

Podíváme-li se na situaci dodržování práv a ochrany menšin v *Chorvatsku*, týkají se výhrady srbské minority. Při sčítání obyvatel v roce 1991 byli Srbové nejvýraznější národnostní minoritou na území Chorvatska s téměř 600 tisíci obyvateli a její procentuální podíl činil 12,2%. Následný válečný konflikt snížil počet srbských obyvatel Chorvatska téměř o dvě třetiny, přesto Srbové stále zůstávají nejvýraznější menšinou. Dle prvního poválečného

179 Kaya, N., Baldwin, C.; Minorities in Turkey; Minority Rights Group International; 2004; str. 13

Dostupné: <http://www.minorityrights.org/1231/international-statements/minorities-in-turkey.html>

180 European Commission: *Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 33. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

¹⁸¹ European Commission: *Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 40. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

sčítání v roce 2001 se k srbské národnosti přihlásilo 200 tisíc lidí a procentuální podíl byl 4,54%.

Válečný konflikt se kromě výrazného snížení podílu a počtu srbské menšiny podepsal negativně také na chorvatsko-srbském soužití především v těch oblastech, kde byla vyhlášena Republika Srbská Krajina. Vztah mezi oběma národy a problematika tohoto konfliktu je podrobněji rozvedena v příští podkapitole o sousedských vztazích mezi Chorvatskem a Srbskem.

Důsledkem výše zmíněné války byly mimo jiné statisíce uprchlíků, a to u obou etnik. Vztahy Chorvatů a Srbů se začaly zlepšovat až po roce 2000, nicméně některé problémy přetrvávají i nadále, především kvůli otázce návratu uprchlíků a také projednávání válečných zločinů u Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Chorvatsko se s repatriací chorvatských Srbů vyrovnává do dnešních dnů a Evropská unie v hodnotících zprávách vytrvale upozorňovala na nedostatky v přístupu k této menšině. Navrhovala řešení především přijetím vhodných opatření na jejich ochranu, neboť srbská menšina je stále vystavena hrozbám nebo aktům diskriminace či násilí. Hodnotící zpráva Evropské unie za rok 2010 upozorňuje na diskriminaci srbské menšiny při získávání zaměstnání, a to především ve veřejném sektoru. Kritika je věnována také nepřiměřeně dlouhým soudním procesům, které souvisejí s válečným konfliktem.¹⁸²

Zpráva Evropské unie za rok 2010 naopak vyzdvihuje pokrok, který Chorvatsko uskutečnilo v ochraně práv menšin. Hlavní pokrok je viděn ve zlepšených vztazích se Srbskem, což přispělo k narovnávání vztahů se srbskou menšinou v zemi. Také jsou kladně hodnoceny ústavní změny, které dávají větší zastoupení minoritám v parlamentu a také programy a kampaně sloužící k zlepšení vztahů mezi menšinami a majoritou. Na chorvatskou vládu je však i nadále apelováno, aby pokračovala v boji proti diskriminaci srbské menšiny žijící v Chorvatsku.

Největším tématem nadále zůstává problém návratu srbských uprchlíků, kteří se vracejí do Chorvatska. Celkem se již repatriovalo více jak 130 tisíc lidí, kteří byli vyhnáni v roce 1995. Dalších 200 tisíc uprchlíků (převážně Srbů) však stále zůstává v cizině.

¹⁸² *Croatia 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 13. {COM(2010) 660} Dostupné z: <
http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>
[cit.9.5.2011]

Skutečností je, že většina z těchto uprchlíků se zřejmě jistě do svých původních domovů nevrátí. Většina z nich totiž žije především v západoevropských zemích, které nabízejí zajímavější životní podmínky a možnosti, než které by na ně čekali při návratu zpět do Chorvatska. Pro řadu z těch co by o návrat stáli, hraje zápornou roli především fakt, že tyto oblasti jsou zatíženy vysokou nezaměstnaností, přetrvávajícím nepřátelstvím místní majority vůči Srbům a také skutečností, že tito lidé přišli o svá nájemní práva v původně socialistickém vlastnictví bytů a domů.¹⁸³

Otázka nedostatku objektů pro ubytování uprchlíků zůstává důležitou překážkou pro jejich návrat, což kritizuje jako stále zásadní problém hodnotící zpráva Chorvatska za rok 2011. V ní je vytýkáno zpoždění, které oprava a výstavba bydlení ze strany chorvatských orgánů nabírá a zpráva si také všímá obtížností menšin souvisejících s nezaměstnaností v problematických regionech. Na druhou stranu je kvitována skutečnost, že oproti předchozímu roku opět ubylo etnického násilí vůči srbskému etniku a rovněž je vyzdvihován fakt, že policejní šetření této kriminality se zlepšilo.¹⁸⁴

Obě země, Turecko i Chorvatsko se až do současné doby potýkají s problematickou otázkou etnických menšin na svých územích. Tato skutečnost souvisí s historickým vývojem zmíněných států. U obou zemí dochází k posilování práv menšin a velkou zásluhu na tomto procesu má přijímání evropské legislativy. Velkým záparem je stále nedostatečný proces návratu uprchlíků, který mimo jiné naráží na nedostatečné finanční krytí. I přes dílčí úspěchy je však na obě země apelováno, aby i nadále pokračovaly v posilování práv a ochrany menšin.

Je však důležité říci, že v Turecku je oproti Chorvatsku tato problematika komplikovanější a míra ochrany nižší. Válečný konflikt se Srby byl pro Chorvatsko velmi bolestivý a byl příčinou výrazného úpadku země. Tato neblahá zkušenost, včetně útlaku Chorvatů ze strany Srbů ve fázi vytvoření Republiky Srbská Krajina, byla pro Chorvaty bolestivou ranou. Nicméně přestože stále nevráživost mezi Chorvaty a Srby existuje, začíná postupně oslabovat. Dle našeho názoru si Chorvaté a Srbové uvědomili, podobně jako Němci a Francouzi po druhé světové válce, že pouze vzájemnou spoluprací na regionální i evropské

183 <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR64/002/2005/en/46184632-d4c3-11dd-8a23-d58a49c0d652/eur640022005en.html>

184 *Croatia 2011 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 12. října 2011; str. 14. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

úrovni je možné zajistit prosperitu a trvalý mír. I přes zřetelný posun k lepšímu však nejsou práva menšin v Chorvatsku plně dodržována, což odpovídá našemu hodnocení jako „s výhradami“.

Situace v Turecku je komplikovanější především v tom ohledu, že v zemi existuje pocit obavy z faktu, že by Kurdové mohli přílišného nabytí práv menšin zneužít ke snaze o vytvoření vlastního státu. Celé oblasti východního Turecka jsou s výraznou kurdskou většinou, což tyto rizika ještě umocňuje. Důležitá je také moc a síla armády, pro kterou je její boj proti PKK jedním z hlavních „raison d'être“, a proto je pokrok v právech a ochraně menšin stále nedostatečný. Z těchto důvodů je hodnocení turecké ochrany a práv menšin hodnoceno s „vážnými výhradami“.

3.2.4 Práva žen:

Jedním za základních cílů Evropské unie je rovné postavení mezi mužem a ženou, stejně tak jako jejich rovné příležitosti. Proto je pro kandidátské země rovnost mezi pohlavími zásadní. V Chorvatsku jsou práva žen obecně dodržována, až na zanedbatelné nedostatky v oblasti rovnoprávnosti žen na pracovním trhu, a proto v tabulce označujeme dodržování práv žen jako „bez výhrad“. Problematická je však v tomto ohledu situace Turecka, kde dochází k závažnému nedodržování práv žen, podle parametrů Evropské unie. Proto zní naše hodnocení „vážné výhrady“.

Pro ilustraci dodržování práv žen se na tabulce na následující straně seznámíme s Indexem genderové nerovnosti (GII – Gender Inequality Index), který vychází z propočtů Mezinárodních indikátorů lidského rozvoje (IHDI – International Human Development Indicators). Tento index je zpracováván Rozvojovým programem Spojených národů (UNDP – United Nations Development Programme). Na níže uvedené tabulce můžeme vidět státy Evropské unie a námi zkoumané země Turecko a Chorvatsko. Čím vyšší je hodnota indexu, tím nižší je v dané zemi míra nerovnosti mezi pohlavími. Nejvyšší hodnota je 1 – velmi silná nerovnost, nejnižší je 0 – velmi nízká nerovnost.

Tabulka 3.5. Index genderové nerovnosti (GII – Gender Inequality Index)

Pořadí	Země	Index	Pořadí	Země	Index
1.	Švédsko	0.049	16.	Lucembursko	0.169
2.	Nizozemsko	0.052	17.	Chorvatsko	0.170
3.	Dánsko	0.060	18.	Slovinsko	0.175
4.	Finsko	0.075	19.	Litva	0.192
5.	Německo	0.085	20.	Estonsko	0.194
6.	Francie	0.106	21.	Slovensko	0.194
7.	Belgie	0.114	22.	Irsko	0.203
8.	Španělsko	0.117	23.	Velká Británie	0.209
9.	Itálie	0.124	24.	Lotyšsko	0.216
10.	Rakousko	0.131	25.	Maďarsko	0.237
11.	Česko	0.136	26.	Bulharsko	0.245
12.	Portugalsko	0.140	27.	Malta	0.272
13.	Kypr	0.141	28.	Rumunsko	0.333
14.	Řecko	0.162	29.	Turecko	0.443
15.	Polsko	0.164			

Zdroj: International Human Development Indicators – United Nations Development Programme

Čísla z této tabulky jasně ukazují, že zatímco index Chorvatska je oproti ostatním zemím Evropské unie v průměru, v případě Turecka je situace výrazně horší a zaujímá s výrazným odstupem až úplně poslední místo mezi srovnávanými zeměmi. Můžeme tedy usuzovat, že v Chorvatsku je rovnost mezi pohlavími na přijatelné úrovni, v případě Turecka tomu tak však není. Proto se v otázce práv žen budeme věnovat právě jen stavu v Turecku.

Turecko je v této problematice poměrně paradoxní zemí. Po vzniku turecké republiky v roce 1923 vznikla řada reforem, které poskytovaly ženám i mužům stejná práva včetně práv politických. V Turecku proto mají ženy volební právo do národního parlamentu od roku 1934, což je dříve než v případě mnohých jiných unijních zemí. Bylo také uznáno právo žen na rozvod, svěření dětí do péče matky a dědictví. Zrušena byla dřívější, náboženstvím zdůvodněná omezení, například polygamie, či oddělené vzdělávání chlapců a dívek na všech vzdělávacích stupních.

I přes tuto bohatou tradici v rovnosti mezi pohlavími se ženy v Turecku musí vyrovnávat s řadou problémů, a to především mezi chudším obyvatelstvem, a také v oblastech

na východě země, kde panuje mezi ženami vysoká negramotnost dosahující až poloviny jejich populace. Vyskytují se zde také závažná porušování práv, která vycházejí z kulturních a náboženských tradic. Jedná se například o výskyt zákonem zakázaného mnohoženství, preferování synů před dcerami, sňatky před plnoletostí, vynucené sňatky, domácí násilí a vraždy za urážky na cti.¹⁸⁵

Evropská unie vyjadřuje v hodnotících zprávách částečné uspokojení s legislativními úpravami, které mají za cíl zrovnoprávnění žen a mužů, ke kterým došlo v minulých letech. Kladně jsou také hodnoceny kampaně, jež v zemi bojovaly proti násilí na ženách a jejich znevýhodňování ve společnosti. Nicméně stále je kritizována řada deficitů v této oblasti.

Jako hlavní nedostatek je viděn nedostatečný přístup dívek ke vzdělání, které je znevýhodňujícím faktorem pro jejich další život. Níže uvedená tabulka nám ukazuje poměr mezi ženami a muži v dosažení alespoň středoškolského vzdělání v zemích Evropské unie, Turecku a Chorvatsku. Poměr 1:1 znamená, že středoškolského vzdělání dosáhne stejně dívek, jako chlapců.

Tabulka 3.6. Poměr dívek k chlapcům v dosaženém alespoň středoškolském vzdělání

Pořadí	Země	Index	Pořadí	Země	Index
1.	Velká Británie	1.015:1	16.	Francie	0.941:1
2.	Irsko	1.010:1	17.	Španělsko	0.937:1
3.	Švédsko	1.009:1	18.	Slovensko	0.927:1
4.	Finsko	1.000:1	19.	Rumunsko	0.926:1
5.	Estonsko	0.998:1	20.	Dánsko	0.900:1
6.	Lotyšsko	0.986:1	21.	Lucembursko	0.898:1
7.	Německo	0.984:1	22.	Řecko	0.895:1
8.	Bulharsko	0.979:1	23.	Malta	0.876:1
9.	Česko	0.976:1	24.	Itálie	0.859:1
10.	Nizozemsko	0.968:1	25.	Kypr	0.845:1
11.	Portugalsko	0.965:1	26.	Chorvatsko	0.794:1
12.	Maďarsko	0.964:1	27.	Rakousko	0.784:1
13.	Litva	0.960:1	28.	Slovinsko	0.720:1
14.	Polsko	0.950:1	29.	Turecko	0.580:1
15.	Belgie	0.948:1			

Zdroj: International Human Development Indicators – United Nations Development Programme

185 Bozkurt, E.; Women's Human Rights; Turkey's Way to Europe; Turkish Policy Quarterly; 2007; str. 25
Zdroj: <http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2007-01-womeninTR/TPQ2007-1-03-eminebozkurt.pdf>

Jak z výše uvedených čísel zřetelně plyne, obě námi zkoumané země jsou na samém konci pořadí. Zatímco v případě Chorvatska můžeme hovořit o přijatelném poměru, který je shodný například s Rakouskem, Turecko je i v tomto hodnocení s velkým odstupem zcela poslední. Tento stav je ze strany Evropské unie hodnocen velmi kriticky, neboť nedostatečný přístup ke vzdělání výrazně snižuje šance žen pro uplatnění v pracovním i společenském životě.

Dle Evropské unie je klíčem ke zlepšení situace žen v Turecku také možnost získání finanční nezávislosti, která je spojena s přístupem ke vzdělání a s rovností při získávání zaměstnání. Turecko zaujímá poslední místo mezi zeměmi z Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD – Organisation for Economic Co-Operation and Development), pokud jde o zapojení žen na trhu práce. Ženy často pracují v neformálním sektoru v zemědělství, kde jejich práce není dostatečně ohodnocena,¹⁸⁶ a to způsobuje překážku jejich finanční soběstačnosti. Zpráva Evropské unie za rok 2010 v této souvislosti kritizuje také nedostatečnou finanční podporu v mateřství, která činí ženu více závislou na muži.

Postavení turecké ženy je silně závislé na tom, z jakého pochází prostředí, z jaké je oblasti a do jaké rodiny se narodila. V bohatých částech Turecka, které se nalézají především na západě země a ve velkých městských aglomeracích, je rozvinuté hospodářství, fungující vysoké školství a vidíme zde vliv Evropy a jejích hodnot. Oproti tomu chudé východní regiony Turecka při hranicích s Íránem, Irákem či Sýrií, jsou oblasti velice chudé, průmyslově zaostalé a s tradičním silným vlivem islámského náboženství. V rozvinutých oblastech jsou pro ženy příhodnější podmínky pro vzdělání, zaměstnání a existuje zde vyšší ochrana práv žen než v chudých oblastech na východě, kde naopak dochází k nejvýraznějšímu porušování ženských práv.

Dle doporučení Evropské komise by vlády v Turecku měly genderové politice přiřadit vyšší prioritu, stejně tak jako by politické strany měly umožnit vyšší zastoupení žen na volebních kandidátkách a měla by se zlepšit informovanost žen o jejich právech.¹⁸⁷ Kladně je hodnocena skutečnost, že turecká vláda na tato doporučení reagovala například ústavním

186 Füle, Š.; Projev: Práva žen v Turecku; Brusel, duben 2010; str. 3

http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/fule/docs/speeches/s10_191_cs.pdf

187 Bozkurt, E.; Women's Human Rights; Turkey's Way to Europe; Turkish Policy Quarterly; 2007; str. 26
Zdroj: <http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2007-01-womeninTR/TPQ2007-1-03-eminebozkurt.pdf>

dotekem, jímž byla povolena pozitivní diskriminace žen v zájmu zlepšení jejich postavení ve společnosti či podpora činností institucí za rovná práva žen a mužů.¹⁸⁸

Přes nadčasové reformy v období vzniku turecké republiky, musí ženy v Turecku čelit nedostatečné ochraně jejich práv a jeho vymahatelnosti. Této skutečnosti si všímá také hodnotící zpráva Turecka za rok 2011, která za největší výzvu do budoucna považuje právě uplatňování právních norem v celé zemi a celkově hodnotí posun v této oblasti oproti předchozímu roku jako nevýrazný.¹⁸⁹

Pro Evropskou unii je posílení práv žen v zemi zásadní. Neakceptovatelné jsou diskriminující tradiční přístupy společnosti, nedostatečný přístup ke vzdělání, s tím související omezení přístupu na pracovní trh, stejně jako na to následně navázaná finanční závislost žen na mužích. Za zcela nepřijatelné je pak považováno porušování práv žen dodržováním zákonů tradičního islámu. Široké zapojení žen do veřejného i profesního života je podmínkou pro integraci Turecka do Evropské unie. Zlepšení postavení žen ve společnosti je důležité i pro kandidátskou zemi samotnou, neboť širší zapojení žen do pracovního procesu a jejich vzdělanost bude mít velmi pozitivní vliv na budoucí ekonomický rozvoj země.

V otázce ochrany práv žen panují mezi zkoumanými zeměmi velké rozdíly. Zatímco v případě Chorvatska jsou práva žen zajištěna a naše hodnocení bylo „*bez výhrad*“, Turecko je na dlouhé a obtížné cestě za překonáním tradiční role ženy ve společnosti, především pak ve venkovských oblastech. Z hlediska požadavků Evropské unie je míra ochrany práv žen v Turecku nepřijatelná, a proto bylo naše hodnocení „*vážné výhrady*“.

188 European Commission > *Turkey 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 26. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

¹⁸⁹ *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 87. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

3.2.5 Svoboda vyznání (a islám)

V otázce svobody vyznání můžeme v tabulce pro obě země opět najít dosti rozdílná hodnocení. Zatímco Turecko hodnotíme označením s „výhradami“, v případě Chorvatska jde o „bez výhrad“.

V Listině základních práv Evropské unie se píše o právu na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, jakož i svobodě projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním či prováděním obřadů.¹⁹⁰ Důležitost této svobody je také důvodem, proč v této podkapitole budeme rozebírat také pozici islámu v Turecku. Činíme tak proto, že náboženská odlišnost země je zřejmě nejdůležitějším neoficiálním důvodem, proč se mnohé evropské země staví k integraci Turecka do Evropské unie negativně.

V případě *Chorvatska* již nyní k porušování práva na svobodu vyznání nedochází, byť se tamější srbská menšina hlásí k pravoslavnému náboženství. Náboženské složení Chorvatska je z 87,8% římsko-katolické, 4,4% se hlásí k pravoslaví a 1,3% k islámu.¹⁹¹ Útoky na pravoslavné kostely a věřící v době války z devadesátých let souvisely s etnickým konfliktem. Po jeho ukončení již k útokům spojeným s náboženskou odlišností dochází jen zcela výjimečně, což potvrzují také hodnotící zprávy Evropské unie.¹⁹²

Citlivá je však otázka svobody vyznání v případě *Turecka*, jemuž bylo v minulosti ze strany mezinárodních organizací i Evropské unie často vyčítáno, že v zemi není právo na svobodu vyznání plně respektováno a zajištěno. Tento fakt je také velice citlivý, vzhledem k trvajícím strachům z islámu a přistěhovalectví u řady občanů v zemích Evropské unie. Vlády některých unijních zemí nejsou nakloněny myšlence, že by do jejich „křesťanského klubu“

¹⁹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:cs:PDF>

Listina základních práv Evropské unie; 30.3.2010; str. 393

¹⁹¹ http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_04/H01_02_04.html

¹⁹² *Croatia 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 12.

{COM(2010) 660} Dostupné z: <

http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>

[cit.9.5.2011]

přišel cizí element. V současné době však již v unijních zemích žije 20 milionů muslimů a jen ve Francii, Německu a Španělsku se jedná o 12 milionů.¹⁹³

Dle některých kritiků tureckého členství je civilizační a společenská odlišnost země, vycházející z islámského náboženství, jednou z hlavních překážek přístupu země do Evropské unie. I přes silné muslimské komunity v řadě zemí Evropské unie by došlo k přístupu státu, který by se brzy stal díky svému demografickému růstu největší unijní zemí, což budí obavy nejen u občanů, ale i u politiků v jednotlivých zainteresovaných zemích.

Turecko po první světové válce po vzoru Francie zakořenilo do své ústavy sekulární model státu.¹⁹⁴ Reformy však nezpůsobily vymizení náboženství ze společnosti, kde má i nadále silné postavení. Došlo k řadě závažných reforem v oblasti náboženství, jako byl zákaz mnohoženství, zákaz nošení fezu či burky pro zaměstnance státní správy a veřejného sektoru, zákaz koranických škol či zrušení pátku jako svátečního dne ve prospěch neděle dle evropského vzoru.¹⁹⁵

Po návratu k demokratickému politickému životu po vojenském převratu v roce 1980 se objevují snahy o návrat k „národní turecké kultuře“¹⁹⁶, která byla spojena se silnějším postavením náboženství ve společnosti. Náboženství bylo rovněž tmelícím prvkem ve společnosti, která byla polarizována na sympatizanty pravice a levice.¹⁹⁷ Také se silněji začínají prosazovat islamistické strany, které dokázaly nabídnout voličům normativní hodnotová kritéria.¹⁹⁸ Náboženství začalo mít silnější pozici i v klíčových velkých městech. Důležité městské aglomerace jako Istanbul či Ankara se staly novým domovem pro tradičně silněji nábožensky založené venkovské obyvatelstvo, které do nich odešlo za prací. Od roku 2002 do dnešní doby je u vlády strana AKP, která je označována za maketu „německého liberalismu“ či „amerického konzervativizmu“ – tedy systémů, které nechávají velký prostor

193 Laciner, S., Özcan, M., Bal, I.; European Union with Turkey. The Possible Impact of Turkey's Membership on The European Union; ISRO; Ankara; 2005; str. 19

194 Anciaux, R.; La république laïque Turquie; Edition complex; Brusel 2003; str. 22

195 Cagaptay, S.; Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk; Routhledge; London; 2006; str. 13

196 Anciaux, R.; La république laïque Turquie; Edition complex; Brusel 2003; str. 23

197 Hallas, F.; Turquie l'état laïc ou musulman?; Science politique; Paříž 2005; str. 55

198 Ibid; str. 52

náboženství a sociálním hodnotám, ale na druhou stranu zastávají pozice liberální ekonomiky a demokratického vývoje.¹⁹⁹

Během vlády AKP došlo ke zlepšení náboženských svobod. Na rozdíl od předchozích sekulárních vlád tato strana přijala řadu pozitivních zákonů, které posilují práva náboženských menšin, byť v praxi vykonávání této legislativy zcela uspokojivé není.²⁰⁰ Stoupenci nemuslimských náboženství a také šitští alevité čelí stále obtížím, na něž upozorňují také hodnotící zprávy Evropské unie.

Zpráva z roku 2010 obsahuje celou řadu výtek, které upozorňují na nerovnoprávné postavení nemuslimských náboženství v Turecku. Dle turecké ústavy z roku 1983 zůstávají hodiny islámského náboženství stále povinné na školách prvního a druhého stupně. Evropský soud pro lidská práva v roce 2007 požádal Turecko, aby byla uvedená povinnost zrušena, neboť je toto vzdělávání povinné i pro vyznavače jiných náboženství.²⁰¹ Nemuslimská náboženství v Turecku také nadále čelí omezením v oblasti vzdělávání svých duchovních z důvodu, že turecké právní předpisy nedávají možnost edukace ve veřejném vzdělávacím systému. I přes slibná vyjádření vládních činitelů stále nedošlo k otevření studijních programů na veřejných školách, co se týče řecké a arménské ortodoxní církve, či syrských křesťanů. Identifikační doklady občanů musí obsahovat informaci o náboženství, což může vést k jejich diskriminaci. Došlo také k případům diskriminace misionářů, kteří vykonávali v Turecku misijní činnost.²⁰² Stejně tak se vyskytují případy, kdy byli členové náboženských minorit ohrožováni muslimskými extremisty.²⁰³

Díky tlaku Evropské unie se Turecko v mnoha ohledech snaží přijímat novou legislativu, která by zamezila diskriminacím vůči nemuslimským náboženským skupinám.

199 Ünsaldi, L.; Systeme des partis et forces politiques en Turquie; in: Question Internationales, no. 12; La documentation Francaise; Paříž březen-duben 2005; str. 49

200 Arsu, S.; Turkish Government to Return Seized Property to Religious Minorities; New York Times; 28. srpna 2011; dostupné z: http://www.nytimes.com/2011/08/29/world/europe/29turkey.html?_r=1

201 European Commission > Turkey 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 23. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

202 Cagaptay, S.; Islam, Secularism and Nationalism in Modern Turkey. Who is a Turk; Routhledge; London; 2006; str. 13

203 European Commission > Turkey 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, str. 23. {COM(2010) 660} Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf [cit.10.2.2012]

V roce 2011 turecká vláda rozhodla o navrácení stovek nemovitostí a o finančních kompenzacích v případě majetků, které byly zkonfiskovány náboženským minoritám státem do roku 1936. Spory o vlastnictví náboženských skupin s tureckým státem jsou po desetiletí řešeny u Evropského soudu pro lidská práva a ten v mnoha případech nařídil, aby byly minority finančně odškodněny.²⁰⁴

V souvislosti s příchodem liberálních reforem a posílením demokracie ve společnosti, které má na svědomí AKP, dochází k paradoxní situaci, kdy jsou za vlády této islamistické strany posilovány práva náboženských menšin. Problém však můžeme spatřovat mezi legislativními úpravami na podporu náboženských minorit a jejich stále problematickým praktickým uplatněním. Hodnotící zpráva Turecka za rok 2011 si také dále všímá obtíží řady náboženských menšin. Ty jsou mnohdy cílem výhrůžek ze strany muslimských extremistů v zemi, stejně jako je kritizována skutečnost, že stále nebyly dotaženy majetkově právní spory v otázkách zkonfiskovaného majetku nemuslimských církví ze strany státu. Celkově je v této zprávě kritizován slabý pokrok v oblasti dodržování náboženských práv.²⁰⁵

Všechny uvedené skutečnosti mají nepříznivý dopad v posuzování možnosti přistoupení Turecka k Evropské unii. Stejně tak je patrné, že integrace země s tak velkým počtem obyvatel s muslimským vyznáním představuje pro mnohé evropské státníky v současné době nepřekonatelnou překážku a jedná se tak o hlavní neoficiální důvod záporného postoje vůči členství této země v Evropské unii.

Chorvatsko nemá v otázce ochrany náboženských práv a svobod výraznější problémy, a proto jsme došli k závěru, že hodnocení „*bez výhrad*“ je na místě. V případě Turecka je situace mnohem komplikovanější, přestože s demokratizačními procesy se situace zlepšuje, avšak jde o postup velmi pomalý a cesta k náboženským svobodám dle evropských

204 Arsu, S.; Turkish Government to Return Seized Property to Religious Minorities; New York Times; 28. srpna 2011;

dostupné z: http://www.nytimes.com/2011/08/29/world/europe/29turkey.html?_r=1

²⁰⁵European Commission: Turkey 2011 Progress Report; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 32. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

parametrů je ještě dosti dlouhá. Hodnocením s „výhradami“ se nám tedy ukázalo jako adekvátní.

3.3 Regionální otázky a bezpečnostní aspekty

Turecko i Chorvatsko leží ve velmi citlivých regionech, které byly a stále jsou místem hrozících ozbrojenými konflikty. Turecké území leží po celé ploše Malé Asie, zasahuje až do neklidné oblasti Blízkého východu a hraničí se státy, jako je Írán, Irák a Sýrie. Území Chorvatska se rozprostírá téměř po celé délce balkánské strany Jaderského moře, v regionu, kde se odehrál nejtragičtější válečný konflikt v Evropě po druhé světové válce. Obě země mají za sebou bohatou historii, kde nebylo o válečné konflikty mezi sousedícími národy nouze. Dobré sousedské vztahy a regionální spolupráce jsou zásadními podmínkami pro vstup kandidátských zemí do Evropské unie a ta na ně klade díky vlastní historické zkušenosti mimořádný důraz. Proto jsou regionální a bezpečnostní otázky klíčové pro unijní členství kandidátských zemí a stejně tak je stabilita oblastí, mír a spolupráce důležitá pro všechny členy Evropské unie.

Tato kapitola je rozdělena na dvě části. První se zabývá regionálními otázkami, které se týkají hlavně sousedských vztahů Turecka a Chorvatska s vybranými okolními zeměmi a které negativně ovlivňují, či v případě Chorvatska již spíše ovlivňovaly, integrační proces. Druhou částí se prolíná téma bezpečnostních aspektů, ve kterých se zaměříme v naší práci na dosud nezmíněné bezpečnostní aspekty a jejich rizika, která jsou zásadní v otázce budoucího členství obou zemí v Evropské unii.

3.3.1. Regionální otázky a sousedské vztahy

Řešení regionálních otázek taktéž hodnotíme v souhrnné tabulce v úvodu této kapitoly. V případě Turecka hodnotíme vztahy s „*vážnými výhradami*“, u Chorvatska pak vidíme znatelně lepší stav, a proto hodnotíme s „*mírnými výhradami*“.

Respektování zásad dobrých sousedských vztahů má pro Evropskou unii klíčový význam, především díky historické zkušenosti. Spolupráce mezi zeměmi dokázala překonat i významná historická nepřátelství, jak je možno vidět na příkladu Německa a Francie po druhé

světové válce. Proto se nyní v otázce regionálních vztahů budeme věnovat zásadním sousedským vztahům námi zkoumaných zemí.

Také v případě problémových sousedských vztahů Turecka a Chorvatska můžeme kořeny vzájemných sporů najít v minulosti, přičemž spory v těchto případech přetrvaly až do dnešních dnů. Nejdříve se soustředíme na Turecko a jeho vztahy s Arménií a Kyprem, jejichž dnešní území bylo pod vládou Osmanské říše. Především spor s Kyprem je jedním z hlavních důvodů velmi pomalého postupu v integračním procesu s Tureckem a do jeho vyřešení jsou přístupová jednání de facto zmražena. V případě Chorvatska se zaměříme na vztahy se Slovinskem a Srbskem. Tyto tři země tvořily součást jugoslávské federace, jejíž konec byl doprovázen válečným konfliktem. Úspěšné vyřešení zásadních vzájemných sporů s Lublaní a Bělehradem bylo pro postup v přístupových rozhovorech mezi Záhřebem a Evropskou unií nezbytné.

3.3.1.1 Vztah Turecka s Arménií a Kyprem:

Evropská unie dlouhodobě vyzývá Turecko ke zlepšení vztahu s *Arménií*, která viní Turky z genocidy arménského obyvatelstva v letech 1915-1917. Posun a navázání dobrých vztahů mezi oběma zeměmi by mohlo pomoci Turecku na jeho cestě do Evropské unie.

Arméni se v oblasti Kavkazu a Černého moře objevili již v 7. století před naším letopočtem a ve 3. století přijali křesťanství za své náboženství. Hranice státu se často měnila a Arméni se dostávali pod nadvládu cizích národů. V 17. století se Západní Arménie stává součástí Osmanské říše. V souvislosti s jejím úpadkem na konci 19. století dochází k řadě povstání, která jsou trestána masakry arménského obyvatelstva.

Během první světové války byla porážka Osmanské armády v boji proti Rusům svalována na Armény, kteří bojovali v carské armádě. Napjatá situace vyvrcholila ve vytvoření polovojenských oddílů, které byly určeny k likvidaci Arménů na území Osmanské říše. Přesné počty obětí nejsou doloženy, odhady jsou mezi 600 tisíci až 1,4 milionů obětí a statisíce uprchlíků.²⁰⁶ Důkazy však hovoří o první genocidě moderní doby, jelikož byla vedena s jasným záměrem a zacílením výhradně na jedno etnikum a s cílem úplné

²⁰⁶ Kreiser K. et Neumann, Ch.; Dějiny Turecka; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010; str. 180

likvidace.²⁰⁷ Motivací pro toto řešení bylo ukořistit majetek Arménů, zbavit se netureckého a nemuslimského elementu a také zamezit případnému vytvoření arménského státu na územích rozpadajícího se sultanátu.

Turecko, jako následník Osmanského impéria, odmítá slovo genocida jako označení historické skutečnosti. Hlavním jeho argumentem je, že zde docházelo k vzájemnému násilí, a že újmy byly na obou stranách. Nicméně existuje mnoho důkazů potvrzujících těžké zločiny vůči arménskému obyvatelstvu. Tyto skutečnosti jsou příčinou pocitů hluboké křivdy a pozdějších snah Arménů, včetně jejich vlivných diaspor v zahraničí²⁰⁸ o prokázání tureckých zločinů. Do dnešního dne uznalo oficiálně 22 zemí tehdejší události jako genocidu, a to včetně unijních zemí Belgie, Francie, Kypru, Německa, Itálie, Litvy, Nizozemí, Polska, Slovenska a Švédska.

V roce 2007 došlo k zastřelení turecko-arménského novináře Hrant Dinka tureckým nacionalistou. Reakcí na jeho smrt byly masové pochody tureckých občanů městy, při nichž docházelo k protestům proti tureckému nacionalismu a také bylo apelováno na vyrovnání se s vlastní minulostí. V souvislosti s těmito událostmi, a také kvůli mezistátnímu fotbalovému zápasu (příklad tzv. fotbalové diplomacie),²⁰⁹ se v roce 2008 vydal turecký prezident Abdullah Gül na historicky vůbec první návštěvu tureckého nejvyššího představitele do Arménie.²¹⁰

V roce 2009 obě země vyjádřily vůli k navázání diplomatických styků. Jednání však od té doby do dnešních dnů uvázla na mrtvém bodě. Vliv na to má rovněž arménsko-ázerbájdžánská válka a přetrvávající spor o Náhorní Karabach, který je většinově obýván Armény, avšak leží na území Ázerbájdžánu.²¹¹ V tomto konfliktu Turecko sympatizuje s etnicky spřízněnými Ázerbájdžánci.

Co se týče vztahu Turecka s *Kyprem*, je jeho zdárné vyřešení pro Turecko zcela zásadní, vzhledem k současné blokaci projednávání přístupových kapitol. Kyperský konflikt

²⁰⁷ Redgateová, A.E.; Arméni; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2003; str. 283

²⁰⁸ Redgateová, A.E.; Arméni; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2003; str. 287

²⁰⁹ Football diplomacy, The Economist; 3. září 2009; zdroj: <http://www.economist.com/node/14380297>

²¹⁰ Turkey-Armenia relations boosted by president's historic trip; The Telegraph; 7. září 2008

zdroj: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/2699392/Turkey-Armenia-relations-boosted-by-presidents-historic-trip.html>

²¹¹ Redgateová, A.E.; Arméni; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2003; str. 291

z roku 1974 byl místem nepřímého střetu mezi Ankarou a Aténami, avšak zatímco vztahy s Řeckem se Ankaře podařilo narovnat, kyperská otázka na své zdárné dořešení stále ještě čeká. Jednou z hlavních výtek vůči Turecku ze strany Evropské unie je malá ochota tento konflikt řešit a spokojení se se statutem quo.

Kyperský ostrov, se staletou fénickou a řeckou tradicí, byl v roce 1571 připojen k Osmanské říši. Tento stav trval více jak tři staletí, během nichž na ostrov přesídlili desetitisíce Turků z pevniny. Vojské neúspěchy sultanátu na konci devatenáctého století vyústily v roce 1878 v předání ostrova do správy Britům.²¹² V roce 1955 se na Kypru začala formovat řecká gerila, jejíž stěžejní myšlenkou bylo připojení se k pevninskému Řecku.²¹³ Pevninské Řecko i Turecko stály stranou tohoto boje, jelikož jako členové Severoatlantické aliance nechtěly poškodit své vzájemné vztahy. Původní boj proti britské nadvládě se zvrhl v souboj mezi dvěma etniky na ostrově a v diplomatický boj mezi dvěma státy na mezinárodním poli. Díky dohodám dosaženým na jednáních v Curychu a v Londýně se na počátku roku 1959 podařilo dojít k dohodě, která vyústila ve vznik Kyperské republiky na podzim roku 1960.²¹⁴ Tento výsledek však byl pouze kompromisem mezi oběma komunitami a neexistoval zde ani náznak vůle vytvořit jednotný kyperský národ.

V roce 1974 došlo na Kypru k vojenskému převratu pod vedením kyperských Řeků, který byl podpořen Řeckem.²¹⁵ Důvodem cizího útoku byla snaha připojit Kypr k Řecku, které bylo od roku 1967 ovládáno vojenskou juntou. Ankara na tento útok vojensky zareagovala a v zájmu ochrany kyperských Turků a ve strachu z připojení ostrova k Řecku, vyslala vojenský kontingent o síle 40.000 mužů, který 20. července 1974 přistál na březích severního Kypru.²¹⁶ Události pak nabraly rychlý spád – již o dva dny později bylo vyhlášeno příměří, poté co se tureckým jednotkám podařilo okupovat velkou část severu ostrova.

Kyperskými Řeky obývaná jižní část ostrova podala v roce 1990 přihlášku do Evropské unie. Unijním záměrem bylo, aby sjednocením ostrova vznikla jednotná federativní kyperská republika, kde si každá národnost bude spravovat svou autonomní zónu. O tzv. Annanově plánu, který takovéto řešení nabízel, rozhodovali kyperští Turci i kyperští Řekové

212 Ibid, str. 15

213 Ibid; 167

214 Ibid; str.35

215 Blanc, P.; La déchirure chypriote; L'Harmattan; Paříž 2002; str. 33

216 Hale, W.; Turkish Politics and the Military; Routledge; Londýn 1994, str. 226

v referendu v roce 2004. Řecká komunita tento plán velkou většinou 76% hlasů odmítla. Naopak v turecké části se 64,91% hlasujících vyjádřilo v jeho prospěch.²¹⁷

Kypr byl, i přes své rozdělení a k velké nelibosti Turecka, v roce 2004 přijat do Evropské unie společně s další devítkou zemí. Vzhledem ke skutečnosti, že Ankara je členem celní unie s Evropskou unií, bylo třeba podepsat její dodatek, týkající se rozšíření unie o nové členy. Po podpisu protokolu vydalo Turecko jednostranné prohlášení, v němž bylo deklarováno, že podpis protokolu neznamena uznání Kyperské republiky, stejně tak jako kyperským lodím a letadlům nebudou zpřístupněny turecké přístavy a letiště.

V roce 2005 byla s Tureckem zahájena přístupová jednání a ze třinácti přístupových kapitol byla zatím pouze jedna uzavřena. Dalších osm kapitol bylo v následujícím roce zmrazeno, což je jedním ze zásadních důvodů pomalého postupu v přístupovém procesu země. Důvodem pro tento stav je právě skutečnost, že Turecko odmítlo uplatňovat dodatkový protokol k Ankarské dohodě o vztazích se členem Evropské unie Kyprem a blokuje pro jeho letadla a lodě přístup na svá letiště a do svých přístavů.²¹⁸ Dokud Turecko dodatkový protokol nepodepíše, bude další postup v projednávání kapitol usazen na mrtvém bodě.

Hodnotící zprávy z let 2010 a 2011 negativně posuzují prakticky žádný pokrok v normalizaci bilaterálních vztahů mezi Tureckem a Kyperskou republikou. Turecko i nadále vetuje členství této země v řadě mezinárodních organizací a dle stížností ostrovního státu vstupují Turci ilegálně do teritoriálních vod a vzdušného prostoru.²¹⁹ Turecko také splnilo svou hrozbu a během kyperského předsednictví Evropské unie, které probíhá v druhé polovině roku 2012, se Společenstvím spolupracuje, ale neúčastní se žádné akce, které Kypr předsedá.

3.3.1.2 Vztah Chorvatska se Slovinskem a Srbskem

Regionální problémy se sousedy jsou v případě Chorvatska spojeny s válečným konfliktem na Balkáně po rozpadu jugoslávské federace. Záhřeb se v posledních letech aktivně zapojil do řady regionálních iniciativ a Evropskou unií je také kladně hodnocen

217 Ibid; str. 90

218 <http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/clanek/sjednoceni-kypru-se-zda-byt-opet-v-nedohlednu-008181>

219 *European Commission: Turkey 2011 Progress Report*; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, str. 45. Dostupne z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

aktivní přístup v roce 2010 zvoleného prezidenta Iva Josipoviće k regionální spolupráci.²²⁰ Přestože je nyní Chorvatsko chváleno za sousedskou spolupráci, je nutné zde zmínit dva spory, které stále nejsou definitivně vyřešeny a mají také velkou důležitost pro fungování země po přijetí do Evropské unie. Prvním je spor se Slovinskem, který se týká polohy pozemních a námořních hranic a druhým pak spory se Srbskem, které jsou následkem vzájemného válčení mezi Chorvaty a Srby v devadesátých letech 20. století. V této souvislosti věnujeme část této podkapitoly také (ne)spolupráci Záhřebu s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, který s tímto válečným konfliktem bezprostředně souvisí a který měl, a má, zásadní význam pro postup v evropské integraci země.

Aspektem, který výrazně brzdil přístupová jednání Chorvatska, byl jeho spor s dnes již unijní členskou zemí, se *Slovinskem*, týkající se slovinského přístupu k moři a do mezinárodních vod. Problém se týkal nejasného vymezení hranic na pevnině a s tím souvisejících nejasností ohledně námořní hranice, která leží západně od Istrijského poloostrova, přičemž Slovinsko se obávalo ztráty přímého přístupu k mezinárodním vodám.

Tyto hraniční spory byly během desítek let trvání jugoslávské federace po druhé světové válce zakonzervovány, neboť ve společném státě formální průběh hranic mezi jednotlivými republikami v praxi nijak nevadil. V hektické době po vyhlášení nezávislosti Chorvatska a Slovinska v červnu 1991 se spor také nevyřešil a dohody o vytyčení hranic byly formulovány jen velmi vágně. V dalších letech se Slovinci snažili o dohodu se Záhřebem, nicméně Chorvaté zaujali silovou pozici a odvolávali se na mezinárodní konvenci mořského práva. Pro Slovinsko je otázka vymezení hranic v této oblasti velmi důležitá, neboť se jedná o jedinou oblast, v níž vody Jaderského moře omývají slovinské pobřeží. To je v délce pouhých zhruba čtyřiceti kilometrů doslova vměstnáno mezi Chorvatsko a Itálii.

Ve sporu o pozemní hranici jde především o zhruba šestikilometrový úsek v úrodném údolí řeky Dragonji. Ta se vlévá do Piranského zálivu, v němž se nachází část slovinského poloostrova Piran a také chorvatský poloostrov Savudrija. Problematický pro vytyčení námořní hranice je pak právě tok řeky Dragonji. Její ústí je místem, od něhož má být námořní

220 *Croatia 2010 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; str. 16. {COM(2010) 660} Dostupne z: <
http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>
[cit.9.5.2011]

hranice odvozována a ta se do zálivu vlévá pro Slovince pod dosti nešťastným úhlem. Při tomto vymezování hranic dle konvencí mořského práva tak dochází díky širokému záběru chorvatských a italských teritoriálních vod k tomu, že Slovinsko by nemělo přístup do mezinárodních vod.

V roce 2002 došlo k podepsání smlouvy mezi premiérem Chorvatska Ivicou Račanem a jeho slovinským protějškem Janezem Drnovšekem. Tato dohoda byla motivována snahou Slovinska o definitivní dohodu s Chorvatskem z důvodu blížícího se vstupu Lublaně do Evropské unie a s tím spojenou povinností nové členské země mít vyřešeny teritoriální spory se svými sousedy. Výsledným kompromisem se Slovinsku zaručil přístup do mezinárodních vod. Pro Brusel byla pouhá existence této dohody v čase přístupu dostatečnou zárukou dobrých sousedských vztahů Slovinska a země tak dostala zelenou pro vstup do Evropské unie. Tato smlouva však nakonec nevstoupila v platnost, neboť nebyla schválena v chorvatském parlamentu.

Během přístupových rozhovorů s Chorvatskem to bylo Slovinsko, které od prosince 2008 do října 2009 blokovalo otevření řady vyjednávacích kapitol. Kvůli nutnosti urovnat vzájemný spor a tím tak přispět k postupu v projednávání kapitol, se stala otázka smíru prioritou chorvatské politiky. V listopadu 2009 pak nová chorvatská premiérka Jadranka Kosorová podepsala dohodu se svým slovinským protějškem Borutem Pahorem. Znění dohody je, že tento dlouhotrvající mezinárodní hraniční spor bude vyřešen mezinárodní arbitráží. Lublani se mimoto dostalo ujištění, že ať bude jeho rozhodnutí jakékoliv, budou mít Slovinci přístup do mezinárodních vod zaručen zvláštním koridorem. Tato dohoda byla později ratifikována parlamenty obou zemí i přes odpor slovinské pravicově konzervativní opozice, která v této otázce prosadila uspořádání lidového hlasování.

V červnu 2010 se ve Slovinsku uskutečnilo referendum, v němž jeho obyvatelé vyjádřili souhlas s tím, aby tento územní spor rozhodla mezinárodní arbitráž. Základem této dohody bylo, že arbitrážní soud bude složen z mezinárodních odborníků, kteří rozhodnou o skutečném položení hranic mezi těmito dvěma zeměmi a jejich výsledné rozhodnutí bude pro obě zúčastněné země závazné. Těsný výsledek hlasování přinesl vyjádření 51,5% Slovinců, aby se k řešení došlo kompromisní způsobem, tedy jednáním.²²¹ Tento postoj slovinských voličů byl také velmi kladně hodnocen Evropskou komisí, která vývoj v této otázce označila

221 [online] URL: <<http://www.euractiv.com/en/enlargement/slovenian-vote-clears-croatia-s-main-obstacle-eu-accession-news-494916>> [cit.16.5.2011]

jako: „průlom v dlouholetých dvoustranných sporech mezi Slovinskem a Chorvatskem.“²²² Také v hodnotících zprávách Chorvatska z let 2010 a 2011 se píše o výrazném vylepšení vzájemných vztahů obou zemí.²²³ Průlom v této otázce tak byl důležitým krokem pro zvýšení šancí Chorvatska na přijetí do Evropské unie.

Druhým problematickým bodem v otázce sousedství Chorvatska je jeho vztah vůči *Srbsku*, potažmo se srbským etnikem. Neutěšená hospodářská situace a snaha o prosazení práva na sebeurčení, byly hlavními příčinami rozpadu jugoslávské federace. Proti těmto snahám se dlouhodobě vymezovali Srbové, jelikož by to pro jejich etnikum znamenalo, že zůstane rozděleno ve čtyřech republikách (Srbsko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko a Makedonie). Srbské elity, především Slobodan Milošević, již koncem 80. let utvrzoval v Srbech pocit, že je v Jugoslávii nebude nikdo utiskovat, a pokud by se tak dělo, že je srbská armáda ochrání.²²⁴ Po vyhlášení samostatnosti Chorvatska a Slovinska dne 25. června 1991 pak k rozpadu jugoslávské federace opravdu došlo. Následkem toho za hranicemi Srbska zůstalo 1,9 milionů Srbů, z toho 600 tisíc v Chorvatsku.

Na území nově vzniklého Chorvatska však tamní vláda srbské menšině odmítla poskytnout autonomii, a proto byla Srby na konci roku 1991 vyhlášena na třetině území Chorvatska Republika Srbská Krajina, nezávislá na Záhřebu. Z tohoto území pak byli vyháněni etničtí Chorvaté. Srbští separatisté se s cílem toto území ubránit, obrátili s žádostí o pomoc na federální armádu v Bělehradu, která byla většinově ovládána Srby.²²⁵ Při úvodních bojích na tomto území, kterých se účastnily také srbské polovojenské oddíly, docházelo k systematickému etnickému čištění této oblasti od Chorvatů. Počátkem roku 1992 se situace stabilizovala, neboť Srbové dosáhli svých teritoriálních cílů a obě strany se domluvily na příměří, které však bylo oběma etniky trvale porušováno. Tato oblast proto byla pod

222 EK; Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě – Strategie rozšiřování a hlavní výzvy v obdobích 2010-2011; 9.11.2010; Brusel; str. 3

223 *Croatia 2011 Progress Report*; Commission staff working document, Brusel; 12. října 2011; str. 16. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

224 Bandov, G.; Der Schutz nationaler Minderheiten in der Republik Kroatien als Instrument zur Prävention ethno-politischer Konflikteskalation; Verlag Dr. Kovač; Hamburg; 2009; str. 178

225 Bandov, G.; Der Schutz nationaler Minderheiten in der Republik Kroatien als Instrument zur Prävention ethno-politischer Konflikteskalation; Verlag Dr. Kovač; Hamburg; 2009; str. 196

dohledem jednotek OSN – UNPROFOR, které se střídavými úspěchy dohlížely na stabilizaci regionu.²²⁶

Příměří trvalo až do roku 1995, kdy chorvatská armáda za podpory letectva NATO dobyla v rámci operace nazvané Oluja území Republiky Srbská Krajina a došlo naopak k vyhánění Srbů z této oblasti.²²⁷ Díky této vojenské akci Chorvaté dobyli nazpět oblast o rozloze 18,4% z celkového území dnešního státu.²²⁸ Tečkou za tímto válečným konfliktem bylo podepsání Daytonských dohod 10. října 1995, podle nichž se území Republiky Srbská Krajina stalo definitivně součástí Chorvatska.²²⁹ Tím došlo k překonání poslední překážky, která bránila fungování nezávislého chorvatského státu na zbytku jugoslávské federace.

Tento válečný konflikt se fakticky stal součástí jugoslávských válek a dnes se nazývá Chorvatskou válkou za nezávislost. Při této válce, docházelo k válečným zločinům, které měly v průběhu dlouhého konfliktu na svědomí obě válčící strany a jejich zodpovědní velitelé. Stejně tak docházelo k systematickým etnickým čistkám, celkem se udává až 20.000 mrtvých a také statisíce uprchlíků. K etnickému násilí docházelo samozřejmě také v souběžně trvajícím konfliktu v Bosně a Hercegovině, kde proti sobě bojovali bosenští Chorvaté, bosenští Srbové a také bosenští muslimové - Bosňáci.

V souvislosti s konfliktem se Srbskem a se Srby je třeba zmínit Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, do jehož jurisdikce spadají zločiny, které byly spáchány od roku 1991 na území bývalé Jugoslávie, tedy včetně zločinů z Chorvatské války za nezávislost. Tento soud projednává závažné zločiny mezinárodního práva, jako je porušení Ženevských konvencí, porušení válečného práva, zločiny genocidy a zločiny proti lidskosti. Tento tribunál se stal páteřním bodem v politice Evropské unie vůči státům zemí bývalé jugoslávské federace a ovlivňoval také výrazně vztahy mezi Chorvatskem a Srbskem v závislosti na vydávání válečných zločinců, či udělovanými tresty.

Pro Chorvatsko měla (ne)spolupráce s tímto tribunálem zásadní důležitost. Po získání oficiálního statutu kandidátské země v roce 2004 byl naplánován začátek přístupových

226 Bandov, G.; Der Schutz nationaler Minderheiten in der Republik Kroatien als Instrument zur Prävention ethnopolitischer Konflikteskalation; Verlag Dr. Kovač; Hamburg; 2009; str. 217

227 Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 383

228 Kol. Aut; Dějiny Srbska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2005; str. 537

229 Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 389

jednání na březen 2005, avšak pod podmínkou, že Záhřeb bude dostatečně spolupracovat s haagským soudem.²³⁰ Evropská unie na základě šetření vydala stanovisko, že přístupová jednání s Chorvatskem nezačnou do doby, než bude do Haagu vydán hlavní chorvatský obviněný, generál Ante Gotovina. Ten byl velitelem chorvatské armády v letech 1992 až 1996. Jeho soudní obžaloba souvisela s operací Oluja, která byla namířena proti Srbům v republice Srbská Krajina.²³¹

Zpráva o neotevření přístupových rozhovorů byla pro Záhřeb jasným varováním. Vláda tehdejšího premiéra Iva Sanadera došla k závěru, že je třeba vymanit se z izolace, do které se země dostala v druhé polovině devadesátých let, a že je nutné jít vstříc evropské integraci. V podobné situaci bylo Srbsko v případě vydání válečných zločinců Radovana Karadžiće a Ratka Mladiće v letech 2008, respektive v roce 2011. Po jejich dopadení a předání k Mezinárodnímu trestnímu tribunálu došlo k výraznému posunu v srbské kandidatuře do Evropské unie.

Ante Gotovina byl dopaden v roce 2005 a v roce 2011 ho soud potrestal za zločiny pronásledování, nuceného odsunu, drancování, zlovolného ničení měst a vesnic, vražd, nelidského jednání a krutého zacházení, k trestu 24 let vězení.²³² Soud s Radovanem Karadžićem stále probíhá, proces s Ratko Mladićem začal 16. května 2012.

Hlavní význam a přínos Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii má být v přispění k míru na Balkáně a k zajištění stability a usmíření. Další myšlenkou je, aby se do budoucna zabránilo páchání podobných zločinů i jinde ve světě. Názory na jeho funkci a vliv se v Chorvatsku i Srbsku liší. Pro obě země se jedná ještě stále o poměrně čerstvou zkušenost, která je citlivá pro všechny zúčastněné strany.

Můžeme se domnívat, že neochota chorvatských a srbských vlád spolupracovat v minulosti s tímto tribunálem byla do značné míry vedena také veřejným míněním a tudíž hlasy voličů. Podporovat vydání Ante Gotoviny bylo pro jakoukoliv politickou reprezentaci v Chorvatsku velmi riskantní, neboť v očích velké části chorvatské veřejnosti je Gotovina stále považován za hrdinu Chorvatské války za nezávislost. V Chorvatech je silně zakořeněn

²³⁰ Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 401

²³¹ Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007; str. 396

²³² http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/en/110415_summary.pdf

pocit oběti, která byla napadena Srby a pozdější vojenské akce během operace Oluja jsou veřejným míněním chápány jako nutná odvetná obrana. Stejně tak je válečné vítězství nad Srby spojeno s vytvořením samostatného chorvatského státu a sjednocením území.

Tyto reminiscence ovlivňují vztahy mezi Chorvaty a Srby do dnešních dnů. Historickým průlomem v chorvatsko-srbských vztazích byla návštěva srbského prezidenta Borise Tadiće ve Vukovaru na východě Chorvatska v listopadu 2010, který byl jedním ze symbolů krvavých válek. Srbský prezident se zde během neoficiální návštěvy omluvil za masakr chorvatských civilistů po dobytí města Srby v roce 1991. „*Jsem zde, abych uctil oběti a ještě jednou vyslovil omluvu. Abych vyjádřil lítost a umožnil, aby Srbové a Chorvati, Srbsko a Chorvatsko otevřeli novou stránku historie. Přiznáním zločinu, omluvou a lítostí se vytvářejí možnosti pro prominutí a usmíření. Až se naše národy usmíří, otevře se nová budoucnost,*“ řekl Tadić u masového hrobu nedaleko Vukovaru.²³³

Dle hodnotící zprávy z roku 2011 došlo k dalšímu zlepšení chorvatsko-srbských vztahů a kladně jsou hodnoceny právě příslušné návštěvy nejvyšších státníků obou zemí v sousední zemi. Nadále je však třeba zaměřit svoji pozornost na vyšetřování a stíhání válečných zločinů, které stále zatěžují bilaterální vztahy obou zemí. Stejně tak je, dle této Zprávy, vidět posun ve spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii a také aktivní pozice Záhřebu v regionální spolupráci.²³⁴

V podkapitole o sousedských vztazích Turecka a Chorvatska jsme se zaměřili na jejich nejzásadnější problematické sousedské vztahy, které negativně ovlivňovaly, či stále ovlivňují jejich evropskou integraci. V případě Turecka se jedná o jeho vztahy s Arménií a Kyprem, v případě Chorvatska potom o vztahy se Slovinskem a Srbskem, respektive srbským etnikem obecně.

Společné mají tyto vztahy to, že byly, či jsou, překážkou v integraci námi sledovaných zemí do Evropské unie a také, že mají přesah na domácí politickou scénu, což je důležité pro vysvětlení často sveřepých postojů národních vlád. Jinak však panují rozdíly v několika

233 [online] Igič, V.; Historický průlom v chorvatsko-srbských vztazích: Tadić se přijel omluvit do Vukovaru; 4.11.2010; <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-47802300-historicky-prulom-v-chorvatsko-srbskych-vztazich-tadic-se-prijel-omluvit-do-vukovaru> [cit.1.2.2012]

²³⁴ Croatia 2011 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 12. října 2011; str. 16. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf [cit.20.8.2012]

rozměrech. Vztah Turků a Arménie je vztahem dávného konfliktu, který zůstal zakonzervován, a to také v důsledku bipolárního rozdělení světa po druhé světové válce, kdy Arménská socialistická republika byla součástí Sovětského svazu, a Turecko bylo spojencem západních mocností.²³⁵ Vztah s Armény zasahuje do procesu evropské integrace spíše nepřímo a to především díky arménským diasporám a jejím sympatizantům v unijních zemích, které formují postoje některých tamních vlád.

Mnohem důležitější, pro přístupová jednání Ankary, je vztah turecko-kyperský. Neochota Turecka uznat suverenitu řecké poloviny ostrova jako reprezentanta Kypru, dnes členské země Evropské unie, je zásadním důvodem pro zmrazení přístupových rozhovorů. Stejně jako v případě sporu mezi Chorvatskem a Slovinskem tak dochází k blokaci otevření nových přístupových kapitol. Totožně tak i v tomto případě bude nutné vyřešení vzájemného bilaterálního sporu a přijetí dohody, která umožní pokračování integračního procesu.

Zmíněný chorvatsko-slovinský spor je však, na rozdíl od všech ostatních, již nyní téměř vyřešen, čeká se pouze na rozhodnutí mezinárodní arbitráže, přičemž obě strany se zavázaly, že její rozhodnutí budou bezesbýtku akceptovat. Specifikem vztahu těchto dvou zemí je také to, že v tomto jediném, námi zmiňovaném sporu, nevypukl válečný konflikt. Jednalo se spíše o demonstraci politické síly ze strany obou zemí. Tento spor je také důležitým upozorněním na skutečnost, že sousedské vztahy je nutné řešit vzájemným dialogem a dohodou, neboť v opačném případě mohou i relativně méně závažné zahraniční spory nabýt na velkém významu.

Pro evropskou bezpečnost je bezprostředně nejdůležitější vztah chorvatsko-srbský. Případné rozbroje, třenice a konflikty mezi těmito etniky by znamenaly, s blížícím se přijetím Chorvatska do Evropské unie, vážnou bezpečnostní hrozbu, kterou je třeba všemi možnými způsoby eliminovat. Tato skutečnost je jedním ze zásadních důvodů pro intenzivní snahu Unie o rozšíření integračního procesu také do dalších zemí v regionu a související přispění ke stabilitě celé oblasti.

Ze sousedských vztahů Turecka a Chorvatska můžeme také obecně vyčíst, že Záhřeb je, na rozdíl od Ankary, ochoten dojít k mírovému konci sporů za pomoci nezávislých orgánů mezinárodního společenství, ať už se jedná o soudní tribunál, jež má za úkol potrestat válečné zločince, či arbitráž, která rozhodne o vymezení námořních hranic. Turecko je od vyřešení

²³⁵ Redgateová, A.E.; Arméni; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2003; str. 286

sporů na základě rozhodnutí nadnárodní autority stále daleko. Dále můžeme vidět, že Chorvaté jsou výrazně přesvědčeni o své evropské cestě, a členství v Evropské unii považují za svůj zásadní cíl, a proto je zde silná ochota ke smírnému řešení. Jejich výhodou je skutečnost, že v obou případech se jednalo o spory s kulturně i jazykově téměř stejnými národy a dřívějšími krajany ve federaci, což dohody usnadňuje. Turecko má vážnější problémy srovnat se s vlastní minulostí, uzavřít ji a vzájemnou spoluprací překonat možné problémy. Ankara také před perspektivou domluvy volí konfrontační přístup, podobně jako činil dříve obdobě i Záhřeb.

Na základě předložených argumentů jsme zjistili, že turecké sousedské vztahy jsou na horší úrovni než v případě Chorvatska. Byť řešení chorvatských sporů stále není definitivně dokončeno, je zde perspektiva, vize a ochota k řešení a kompromisům. Turecko v tomto stadiu řešení vztahů se sousedními zeměmi zatím není. Stejně tak je patrná jeho nedůvěra a neochota vůči mezinárodním organizacím, které by měly o jednotlivých sporech nezávisle rozhodnout. Proto se potvrzuje naše hodnocení v případě Turecka s „*vážnými výhradami*“ a u Chorvatska pak s „*výhradami*“.

3.3.4. Bezpečnostní aspekty - rizika členství:

Při hodnocení bezpečnostních aspektů a z nich vyplývajících rizik musíme nutně vycházet z geografického umístění a zeměpisných parametrů, neboť obojí je pro výše zmíněné hodnocení důležité. Turecko se nachází v sousedství výbušné oblasti, která je pod tlakem politické, sociální, náboženské i ekonomické nestability. Je zde také ohnisko v dnešní době citlivého nebezpečí plynoucího ze strany radikálního islámského terorismu. A v neposlední řadě se jedná o výbušný region bohatý na nerostné suroviny a proto je strategicky důležitý pro energetickou bezpečnost. Z těchto důvodů hodnotíme bezpečnostní aspekty Turecka „*s vážnými výhradami*“ a budeme se jim obsáhle věnovat. Oproti tomu Chorvatsko se nachází v oblasti, která v poslední dekádě prošla zřejmou stabilizací. Blížící se unijní členství země (stejně jako započatý integrační proces v ostatních zemích) jsou znamením, že v případě Záhřebu je závažnost bezpečnostních aspektů a s nimi spojená míra rizik poměrně nízká. Budeme se jim věnovat tedy pouze okrajově a naše hodnocení z pozice

Evropské unie je „bez výhrad“. Hodnocení obou sledovaných zemí tak je diametrálně odlišné.

S ohledem na prostor svobody, bezpečnosti a práva, představuje členství v Evropské unii pro obě námi zkoumané země komplexní přistoupení *acquis communautaire* v těchto otázkách. Téma volného pohybu osob v schengenském prostoru je pro členské země velice důležité, neboť prostor bez vnitřních hranic je považován za jeden z nejcennějších úspěchů evropské integrace a právo na volný pohyb osob je jedním ze základních kamenů Evropské unie.²³⁶ Přestože vstup do Společenství automaticky neznamená vstup do schengenského prostoru, jde však bezpochyby o proces, který se členstvím souvisí, a členské státy by se po splnění podmínek měly stát jeho součástí. Viděno optikou rizik existuje kromě potencionálního ohrožení pracovního trhu především existence bezpečnostního ohrožení, které je s volným pohybem osob spojeno. Pro obě sledované země je společné, že mají poměrně dlouhé hranice, které bude v případě jejich členství náročné střežit, což představuje bezpečnostní riziko s ohledem právě na volný pohyb osob.

Dle našeho názoru se Evropa nyní, po vyřešení konfliktů v jihovýchodní Evropě, nachází v nové fázi povahy bezpečnostních hrozeb. Mírové řešení sporů mezi národy, vzájemná spolupráce a pokračující globalizační trendy, jsou obranou proti konfliktům mezi evropskými státy a občanským válkám, které v minulosti byly hrozbou pro stabilitu na kontinentu. Mezi nejpálčivější hrozby této nové doby patří mezinárodní organizovaný zločin (nelegální migranti, obchod s lidmi, pašování drog a zbraní atd.) a náboženský terorismus. Obecně platí, že centrem a zdrojem těchto nebezpečí nejsou unijní země, nicméně blahobytný prostor Evropské unie je cílem podobných aktivit. Společenství má v dnešní době hranici (ať už pozemní či námořní) s celou řadou zemí, se kterými jsou podobná rizika spojena, ať už se jedná o státy severní Afriky, Rusko, Ukrajinu a v neposlední řadě také Turecko.

V případě *Chorvatska* je délka pozemní hranice 3.320 kilometrů a námořní hranice 948 kilometrů. Po přistoupení země do Evropské unie bude společná hranice s unijními

²³⁶ Binnual report on the functioning of the Schengen area; Brusel; 16.5.2012; str. 2
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0230:FIN:EN:PDF>

zeměmi 1023 kilometrů.²³⁷ Oproti Turecku je nebezpečí spojené s prostupností hranice znatelně mírnější. Kromě dlouhého mořského pobřeží je nejproblematictější hranicí z bezpečnostního pohledu ta s Bosnou a Hercegovinou, která má délku 1009 kilometrů. V této oblasti existuje určité riziko ohledně obchodu s lidmi, či pašování zboží. Bezpečnostní experti také varují před jistým nebezpečím ze strany členů muslimských teroristických organizací, kteří v Bosně a Hercegovině během Jugoslávských válek našli své působiště a později zde mnozí natrvalo zůstali.²³⁸ Pro celou řadu zemí, které s Chorvatskem bezprostředně sousedí, je ovšem v této souvislosti brzké přidružení Chorvatska do Evropské unie, a jeho pozdější začlenění do schengenského prostoru, velice lákavé. Pro Maďarsko a Slovinsko to bude znamenat v budoucnu zrušení hraničních kontrol, a také snazší přístup k moři, a s ním spojené využití chorvatských přístavů.

Pokud mluvíme o bezpečnostních rizicích členství Chorvatska v Evropské unii, je třeba znovu zmínit vztah se Srbskem a srbským etnikem obecně, jemuž jsme se věnovali v předchozí podkapitole. Zkušenosti z válek v bývalé Jugoslávii byly pro Evropu velmi nepříjemné a poukázaly také na obtíže Unie s tím, jak se k takovým konfliktům efektivně postavit. Už jen z tohoto důvodu můžeme sledovat snahu o prosazení politik směřujících k integraci zemí západního Balkánu do Evropy, vzájemného dialogu a prevence eskalací konfliktu, což je proces s cílem bezpečnostní rizika v této oblasti co nejefektivněji eliminovat.

Pozemní hranice Turecka s okolními zeměmi je dlouhá 2.627 kilometrů, námořní pak celých 8.333 kilometrů. Hranice se státy Evropské unie (Řeckem a Bulharskem) činí pouze 475 kilometrů. Turecko má řadu velkých mezinárodních letišť a přístavišť, což z něho dělá poměrně atraktivní zemi pro ilegální migranty a to hned z několika příčin. Tou hlavní je skutečnost, že se tato země, díky své poloze, nachází na prahu Evropské unie. Na západě a na východě se pak rozprostírá dlouhá a relativně prostupná hranice s chudými a politicky nestabilními zeměmi Blízkého východu. Mezi další problémy patří velký podíl šedé ekonomiky, která umožňuje ilegální migranty zaměstnat a ti si tak mohou připravit podmínky a zázemí pro další cestu do unijního prostoru. Dalším nepříznivým faktorem je skutečnost, že

237 Government of The Republic of Croatia

http://www.vlada.hr/en/about_croatia/information/borders_of_the_republic_of_croatia

238 Croatian Defense Reforms and Issues of National Security_ Interview with Military Analyst Igor Tabak; 31.10.2010

<http://www.balkananalysis.com/croatia/2010/10/31/croatian-defense-reforms-and-issues-of-national-security-interview-with-military-analyst-igor-tabak/>

ač pro řadu rizikových zemí existuje vízová povinnost, tak je možné jí splnit zakoupením vízové známky na hraničním přechodu a nikoliv důslednějším prověřením osob na zahraničním velvyslanectví. Pokud budeme brát v potaz skutečnost, že Turecko uděluje pouze dočasný azyl žadatelům z neevropských zemí,²³⁹ je zde velká pravděpodobnost, že finální vysněnou destinací migrantů bude některá ze zemí Evropské unie. Turecko láká ilegální imigranty především z politicky i hospodářsky nestabilních zemí jako je Afghánistán, Irák, Írán, Srí Lanka, Pákistán, Egypt a Bangladéš.²⁴⁰ Příliv nelegálních migrantů do Unie přes turecko-řeckou hranici způsobuje v poslední době skutečně zásadní bezpečnostní problém. Tato hranice je dokonce Evropskou komisí hodnocena jako nejrizikovější místo vnějších hranic schengenského prostoru.²⁴¹

V této souvislosti je jedním z důležitých argumentů kritiků na vstup Turecka do Evropské unie také již zmiňovaný fakt, že Turecko je zdrojem, destinací i tranzitní zemí pro mezinárodní zločin, ať už se jedná o islámský terorismus, nelegální obchod s drogami, či se zbraněmi.

V souvislosti s problematikou islámského terorismu je patrné, že jde o reálné nebezpečí, které se nevyhýbá ani Turecku, čehož jsou důkazem bombové útoky v Istanbulu z let 2003 a 2008, které byly uskutečněny s podporou al-Káidy.²⁴² Kritické hlasy hovoří o existenci reálného nebezpečí z volného pohybu teroristů skrze jednotný evropský prostor. Je nutné však říci, že turecké bezpečnostní orgány vynakládají ve vlastním zájmu, a ve spolupráci se svými zahraničními spojenci, velké úsilí k potření těchto rizik.

Je obecně známou skutečností, že Turecko je státem, přes který se do Evropy z afrických a blízkovýchodních zemí dováží drogy, nelegální zbraně a uprchlíci. V této souvislosti je však na místě se ptát, jestli problém netkví v ochraně vnějších hranic Evropské unie, neboť tento zmiňovaný mezinárodní zločin proniká do jejího území masivně i z jiných prostorů Unie. I přes nedokonalosti ze strany unijní ostrahy hranic je však zřejmé, že Turecko má velké nedostatky v potírání mezinárodního zločinu na svém území. Je třeba, aby tyto

239 UNHCR Global Report 2005 – Turkey; 2005; str. 2. Dostupné z:
<http://www.unhcr.org/home/PUBL/4492678ae.pdf>

240 ibid

241 Binnual report on the functioning of the Schengen area; Brusel; 16.5.2012; str. 4
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0230:FIN:EN:PDF>

242 Rötzer, Florian: Terrorismus und Medien,

Zdroj: <http://www.heise.de/tp/r4/artikel/16/16153/1.html>, 24.11.2003

závažné problémy výrazně ošetřilo a aby se podobná kriminalita před případným vstupem do Evropské unie snížila na akceptovatelnou úroveň.

Výjimečná zeměpisná poloha Turecka na pomezí Evropy a Asie, mezi Středozemním a Černým mořem, skýtá v bezpečnostních otázkách nejen řadu potencionálních i reálných záporů, avšak také kladů. Dle některých hlasů je Turecko předurčeno pro plnění úlohy mostu mezi křesťanským Západem a muslimským Východem. Díky svému sekulárnímu charakteru státního zřízení, členství v mnoha západních organizacích, liberálním reformám podporujících demokratické změny ve společnosti a dynamickému ekonomickému vývoji by Turecko mohlo plnit roli jakéhosi vzoru nejen pro oblast Středního a Blízkého východu, ale také pro celou řadu dalších zemí, v nichž od roku 2010 proběhlo, či stále probíhá tzv. Arabské jaro.

Také turecká elita si je vědoma posunu postavení země ve světové politice a směřování k silné regionální pozici. Pro zemi je stabilita a bezpečnost celé oblasti velmi zásadní pro budoucí vývoj, trvale udržitelný rozvoj a také pro posílení vlastní role ve světové politice. *„Zcela jednoduše řečeno, přestali jsme na své geografické umístění pohlížet jako na prokletí, či nevýhodu. Naopak jsme svou polohu na křižovatce Evropy, Asie a Středního východu začali vnímat jako příležitost k souběžné interakci s více aktéry. Začali jsme se obracet na země ve svém sousedství i mimo něj. Snažili jsme se rozšiřovat politický dialog. ... Vnější orientace Turecka zůstává neměnná, poněvadž se opírá o hodnoty, které sdílíme se svobodným světem. Co se změnilo, je naše důraznější průbojnost u snah zajistit větší stabilitu a blahobyt lidí v našem regionu, které se projevují naší obhajobou svobody, demokracie a zodpovědnosti nejen pro nás samotné, ale i pro ostatní,“* řekl na setkání NATO v Chicagu v květnu tohoto roku turecký prezident Abdüllah Gül.²⁴³

Naopak oponenti členství Turecka v Evropské unii, kteří kritizují rizika pro unijní bezpečnost, poukazují na výbušnost oblasti, kde se mísí náboženské, etnické, sociální, ekonomické a geopolitické napětí. Poukazují na rizika, které by byly spojeny s rozšířením Společenství až do oblasti hraničící se zeměmi, které jsou hrozbou nejen pro regionální, ale i pro celosvětovou bezpečnost, tedy s Íránem, Irákem, Sýrií a také s Izraelem. Seznamme se nyní jen v krátkosti se vztahy Turecka s těmito zeměmi.

²⁴³ Zdroj: <http://www.project-syndicate.org/commentary/turkey-s-new-course/czech>

V souvislosti s Íránem jsme v současné době svědky pomnutí výrazného napětí, které panovalo v 80. a 90. letech, a i tato změna souvisí s nástupem a politikou umírněných islamistů z AKP po roce 2002. Turecko v současné době podporuje právo Íránu na využívání jaderné energie k mírovým účelům. Vzájemné dobré vztahy jsou také podpořeny zájmem Turecka stát se klíčovým hráčem v otázce přepravy ropy a zemního plynu do Evropy a íránském zájmu na vývozu těchto strategicky důležitých surovin.²⁴⁴ Dohody o spolupráci obou zemí v energetické oblasti jsou ze strany některých západních států považovány za kontroverzní, a především Spojené státy se neúspěšně snažily přesvědčit Turecko, aby od této spolupráce definitivně ustoupilo.²⁴⁵ Negativně je také vnímán nesouhlas Turecka se širšími sankcemi vůči Teheránu.

Neméně důležité pro bezpečnost v regionu jsou vztahy mezi Tureckem a Irákem. I přes důrazné výzvy ze strany Spojených států Ankara nesouhlasila s využitím jejího území pro spojenecká vojska do Iráku v březnu 2003.²⁴⁶ Poválečná obnova a stabilita země je však pro Turecko velmi důležitá a mezi státy probíhá čilá ekonomická spolupráce. Neuralgickým bodem ve vztahu obou zemí je však kurdská menšina, která je v nich silně zastoupena. Turecká armáda v říjnu roku 2011 zahájila rozsáhlou vojenskou ofenzivu v severním Iráku s cílem zlikvidovat tamní základny kurdských povstalců ze strany PKK, přičemž centrální irácká vláda vyjádřila svou podporu pro tento zásah. Oproti tomu negativně jsou ze strany centrální irácké vlády hodnoceny dohody s vedením autonomního iráckého Kurdistanu ohledně staveb nových ropovodů a plynovodů,²⁴⁷ což vyústilo ve vážnou diplomatickou roztržku mezi oběma státy v květnu 2012.

Aktuálním bezpečnostním problémem s vysokou intenzitou je otázka občanské války v Sýrii. Vztahy Turecka s touto zemí po nástupu prezidenta Bašára Asada v roce 2000 byly pod drobnohledem západního společenství, které Ankaře vyčítalo přílišnou spolupráci s tamním režimem, jenž byl dlouhodobě hlavním protivníkem Izraele v regionu. Turecko se však poměrně úspěšně snažilo plnit roli mediátora ve vztahu obou zemí a přispělo tak k

²⁴⁴ Lindenstrauss, G. and Guzansky, Y.; The Rise and (Future) Fall of a Turkish-Iranian Axis; in: Foreign Policy Research Institute; Duben 2011, str. 1

Zdroj: http://www.fpri.org/enotes/201104.lindenstrauss_guzansky.turkey_iran.pdf

²⁴⁵ Guzansky, Y.-Lindenstrauss, G.; Turkey and Iran: The Politics of Strange Bedfellows; Strategic Assessment; Volume 14, No.1, Duben 2011; str. 10

²⁴⁶ Tashan, S.; Turkey's International Relations After Iraq War; Foreign Policy institute; No. 30; 2003; str. 3
<http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>

²⁴⁷ Turkish FM's Visit to Kirku Raises Eyebrows; Middle East Polic Council; 7. října 2012

Zdroj: <http://www.mepc.org/articles-commentary/commentary/turkish-fms-visit-kirkuk-raises-eyebrows>

částečnému zklidnění napětí v regionu.²⁴⁸ Vše se však změnilo s počátkem občanské války v Sýrii, která celou oblast uvrhla do nebezpečí a nejistoty z budoucího vývoje. Původně spřátelený syrský režim v současné době s obtížemi čelí domácím i mezinárodním silám. Dnes zde existuje reálná hrozba zatažení turecké armády do tamního konfliktu, což by ve svém důsledku mohlo přinést aktivaci společné obrany členů NATO.

Důležité je také zmínit vztahy Turecka s Izraelem, které se v posledních letech výrazně proměnily. Obě země udržovaly v minulosti velmi vřelé vztahy, Turecko bylo dokonce prvním muslimským státem, který uznal existenci státu Izrael v roce 1949. Vztah obou zemí se však výrazně narušil především vojenským zásahem Izraelců v Gaze v roce 2008. K dalšímu zhoršení pak došlo v září 2011, kdy bylo ze strany židovského státu při přestřelce zabito devět Turků, kteří se plavili na lodi Marmara a snažili se prolomit námořní blokádu Palestiny. Podpora palestinského národa a vymezení se vůči Izraeli je ze strany Turecka motivována jak vnitrostátní politikou a veřejným míněním, tak je ji také možné chápat jako vstřícné gesto vůči muslimským sousedům. Izraelsko-turecké vztahy tímto přístupem pochopitelně znatelně ochladly. Ankaru čeká v příštích letech obtížná diplomatická práce, neboť se musí snažit o zachování dobrých vztahů se Západem a současně vytvořit kvalitní vztahy s okolními muslimskými zeměmi. Vztahy s Izraelem jsou však pro zemi i nadále zásadní, neboť toto po desetiletí budované strategické partnerství má stěžejní význam pro stabilitu celého regionu.

Pokud mluvíme o bezpečnostních aspektech přistoupení Turecka do Evropské unie, je třeba také zmínit energetickou bezpečnost. Turecko je velmi aktivní na energetickém poli, které bude do budoucna mít stále větší důležitost. Země je v této otázce motivována hned z několika důvodů. Kromě uspokojení vlastní poptávky pro dynamicky se rozvíjející domácí ekonomiku, je nejzásadnějším důvodem ambiciózní plán stát se stěžejní světovou křižovatkou pro přepravu ropy a především zemního plynu. Pro země Evropské unie je tato otázka nesmírně důležitá, neboť projekty typu plynovodu Nabucco mohou diverzifikovat stále rostoucí závislost na importu energetických zdrojů z Ruska.²⁴⁹ Přestože se tyto plány spřádají v politicky velice křehkém regionu, jsou v tomto ohledu zájmy Evropské unie velmi silné a

²⁴⁸ Moubayed, S.; Turkish-Syrian Relations: The Erdogan Legacy; Seta Policy Brief; No. 25, říjen 2008
Zdroj: http://setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_25_Sami_Moubayed.pdf

²⁴⁹ Roberts, J.; The Turkish Gate. Energy Transit and Security Issues; EU-Turkey Working Papers; No. 11; říjen 2004; str. 3

případná realizace energetických projektů ze strany Turecka by mohla být silnou kartou pro unijní členství Ankary. Rýsující se vysoké příjmy země z tohoto obchodu by pak mohly usnadnit její integraci do evropských struktur.

Turecko i Chorvatsko, jako kandidátské země, musely dle dohod s Evropskou unií přijmout řadu opatření na posílení svých hranic. Pro obě země to byla především povinnost posílit jejich hraniční kontroly, zesílit spolupráci s příslušnými orgány unijních zemí a přijmout restriktivní přístup vůči ilegálním migrantům.

V otázce bezpečnostních aspektů jsme se přesvědčili o tom, že mezi námi komparovanými zeměmi jsou velké rozdíly. Turecko v první dekádě nového století prochází etapou intenzivní diplomatické snahy o zklidnění celého regionu a dobrými vztahy se zeměmi, což výrazně přispělo ke snížení bezpečnostních rizik. Obratná zahraniční politika umožňuje udržet kvalitní vztahy s tradičními západními spojenci, avšak také došlo k výraznému oteplení ve vztazích se sousedy. Stejně tak v souvislosti s ambiciózní zahraniční politikou, včetně ambic na energetickém poli, vzrůstá význam země jako silného regionálního hráče. I přes tento kladný vývoj je zde však celá řada otázek budoucího vývoje a to především kvůli dozvukům Arabského jara v Sýrii a v dalších zemích, rizik spojených s iránským jaderným programem a náboženským a národnostním třenicím v Iráku. Stejně tak jsou patrná velká nebezpečí spojená s volným pohybem osob v schengenském prostoru v souvislosti s islámským terorismem. Proto je dle našeho na místě hodnocení bezpečnostních aspektů z pohledu Evropské unie s „*vážnými výhradami*“ oprávněné.

V případě Chorvatska jsou rizika po zlepšení vztahů se Srbskem a Srby obecně výrazně snížena a také ochrana hranic by díky geografickému umístění neměla být závažnou překážkou pro členství země v Evropské unii. Proto se nám hodnocení bezpečnostních aspektů země jako „*bez výhrad*“ ukázalo jako na místě.

4. TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Závěrečná část naší rigorózní práce má za cíl zodpovědět hlavní výzkumnou otázku: jestli je použitelná spíše teorie neorealismu, či neofunkcionalismu pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska? Podotázkou potom je: proč jsou ekonomické faktory upozaděny na úkor jiných aspektů? V této části práce se budeme opírat o poznatky, které jsme získali v předchozích třech kapitolách. V nich jsme se nejdříve v první kapitole seznámili s ekonomickou analýzou obou srovnávaných zemí, druhou kapitolu jsme věnovali ekonomickým přínosům, které by Evropské unii a zemím samotným přineslo jejich začlenění do unijního spolku, a třetí kapitola patřila těm neekonomickým aspektům, které nepříznivě ovlivňují, či v minulosti zásadně negativně ovlivňovaly, přístup Turecka a Chorvatska do Unie. Budeme zde nadále pracovat s naší hypotézou, že Evropská unie v případě Turecka a Chorvatska neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto nebyl do dnešních dnů dokončen jejich přístupový proces a tyto dvě země se zatím nestaly jejími členy.

Závěrečná kapitola bude mít následující strukturu: 1. představíme si obě teorie - neofunkcionalismus a neorealismus; 2. budeme na neekonomické aspekty nepříznivě ovlivňující přístup obou zemí nahlížet z pohledu teorií neofunkcionalismu a především neorealismu; 3. na základě předchozího výzkumu zodpovíme výzkumné otázky.

4.1. Neofunkcionalismus

Tato teorie byla prakticky až do 70. let minulého století oficiální teorií evropské integrace. Období její nejsilnější aplikace bylo pevně spjata s prvními kroky ve sjednocování Evropy po druhé světové válce. Neofunkcionalismus je postaven na předpokladu potřeby srovnatelné ekonomické úrovně a sdílené historické zkušenosti jako podmínky integrace. Zásadní integrační funkci zde má tzv. „spill-over“ efekt neboli přelévání. Tento výraz vyjadřuje samovolné a plynulé rozšiřování integračního procesu a to pronikáním integrace z jedné oblasti do druhé. Tímto přeléváním dochází k propojování jednotlivých oblastí, neboť se obohacují a to vede ke zvyšování množství benefitů, které jsou s integrací spojeny.²⁵⁰ Integrace začíná v malém počtu sektorů a postupně postupuje (přelévá se) do dalších.

²⁵⁰ Fiala, P., Pitrová, M. (2003): *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury., str. 16

Hlavními aktéry integrace jsou elity, tedy představitelé podnikatelských svazů, odborů, byrokracie, či politici. Důležité postavení zde mají také supranacionální aktéři, které si společenství vytvoří – v případě institucí Evropské unie to jsou především Evropský soudní dvůr, Evropská komise a Evropský parlament. Tito aktéři jsou motorem integrace. Dále se zkoumají jednání, názory a postoje elit k integračním myšlenkám.

Teorie neofunkcionalismu staví na propojení funkcionalismu s transakcionalismem, ale objevují se zde i federalistické prvky.²⁵¹ Jak bylo zmíněno, šlo o oficiální teorii evropské integrace, což znamená, že teorie čerpala ze zkušeností z činnosti Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO). Tato organizace fungovala na principu společného trhu se strategickými komoditami v době po druhé světové válce. Mezi jednotlivými členskými a později dalšími přidruženými státy došlo ke zrušení cel a vývozních kvót, uvolnil se také pohyb určitých pracovních sil, odstraněny byly některé státní subvence a došlo sjednocování některých druhů cen.²⁵² Šlo tedy o základy dalších evropských integrací. Tento proces přispěl k dosažení benefitů, které bylo možné nalézt ve všech oblastech, ať už ekonomických, politických, či sociálních.

Pro posun v integraci je třeba některých základních podmínek, a pokud tyto nejsou splněny, způsobuje to problém. Tímto argumentem neofunkcionalisté vysvětlují, proč byl proces regionální integrace v západní Evropě tak odlišný a zároveň úspěšný oproti jiným oblastem, které se o podobný proces také pokoušely. Ernst Haas, který teoretický model neofunkcionalismu rozpracoval především, tyto podmínky identifikuje jako pluralitní sociální struktury, důraz na ekonomický rozvoj a společné ideologické vzory. Ekonomický rozvoj je důležitý, neboť neofunkcionalismus předpovídá, že integrace začíná s ekonomickou integrací, zatímco politický pluralismus umožňuje, aby fungovaly rozmanité politické a zájmové skupiny, které však i přes svou rozmanitost budou loajální vůči centru. Kromě toho je pro neofunkcionalismus důležité, aby úkoly svěřené organizaci měly expanzivní podobu, která zajistí, aby mohlo dojít k přelévání.²⁵³

²⁵¹ Drulák, P.; *Teorie mezinárodních vztahů*; Praha; Portál; 2003; str. 82

²⁵² <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/e/evropske-spolocenstvi-uhli-a-oceli-esuo/1000697/6299/>

²⁵³ Lindberg, L; *The Political Dynamics of European Economic Integration*; Stanford Press; 1963; str. 7-8 (Stanford, CA: Stanford Press).

Neofunkcionalismus tvrdí, že pokud budou propojeny trhy, a mezi jednotlivými zeměmi bude fungovat obchodní spolupráce, bude to přínosem pro hospodářskou kooperaci, prosperitu a v neposlední řadě také pro mír mezi zeměmi, které se tohoto propojení budou účastnit. Myšlenka byla, že touto spoluprací se integrace uchytí do všech pater společnosti a oborů a tím se zajistí mír a prosperita. Některé otázky jsou hůře prosaditelné než jiné, proto má neofunkcionalismus ideu, že kooperací v méně kontroverzních oborech a otázkách se přispěje k tomu, že se poté integrace přelije do oblastí politicky hůře průchodných a tím se integrační proces ještě více posílí. V neposlední řadě se také omezí vliv národních vlád a posílí se nadnárodní vlády, které budou efektivněji řídit země pod sebou a lépe tak dále řídit proces přelévání.²⁵⁴

4.2. Teorie neorealismu

Neorealistická teorie vznikla na konci 80. let dvacátého století a vychází z původně bipolární perspektivy světa, která podle neorealistů vytvořila prostor pro bezpečnostní a později ekonomickou a politickou spolupráci mezi evropskými velmocemi. Země jako Německo, Francie a Británie byly v uspořádání před druhou světovou válkou v multipolárním mezinárodním systému často ve vzájemném konfliktu. Kenneth Waltz, otec neorealistické myšlenky, je jednoznačným zastáncem názoru, že politika převládá nad ekonomikou. Jiní přední neorealisté však vidí reciprocitu mezi politikou a ekonomikou. Přesto má však v neorealistickém pohledu politika výraznou a dominantní pozici.

Zásadním tématem a otázkou, které se neorealisté věnují, je bezpečnost.²⁵⁵ Jak jí dosáhnout, jak dosáhnout na moc a udržet ji, přičemž za ústředního aktéra v mezinárodních vztazích považují neorealisté stát. Kladou také velký důraz na vojenskou bezpečnost, jelikož tvrdí, že politické vztahy mezi státy jsou primárně konfliktní a vnější prostředí států je anarchie.²⁵⁶ Rozhodujícím faktorem, který formuje chování států, je struktura mezinárodního systému, přičemž jeho povaha je určena vztahem hlavních velmocí, které rozhodují o světovém dění a také o dění v dané organizaci.²⁵⁷

²⁵⁴ Craig & De Burca, 2003, pp. 5-6; Van Oudenaren, 2005, ss. 23-24

²⁵⁵ Drulák, P.; *Teorie mezinárodních vztahů*; Praha:Portál; 2003; str. 140

²⁵⁶ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 398

²⁵⁷ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 398

Mezinárodní systém je zachováván a udržován rovnováhou mocí mezi jednotlivými státy.²⁵⁸ Národní charakteristiky jednotlivých států pak jejich zahraniční politiku ovlivňují jen minimálně, jelikož státy jsou si víceméně podobné. To, jakou mají jednotlivé země moc, pak určuje jejich postavení v mezinárodních vztazích. Nepředvídatelnost určitého budoucího vývoje, či nečitelnost partnera a jeho budoucích záměrů hraje u jednotlivých zemí v neprospěch spolupráce ve společném systému.

Pro jednotlivé státy je důležité, jaké budou jejich absolutní a relativní zisky. Pojem zisk v tomto směru, je třeba chápat spíše jako snahu o maximalizaci moci, či zvyšování mocenské síly, které jednotlivé země dosáhnou spoluprací v určitém systému. Existuje u nich však obava, jestli ostatní státy budou dodržovat pravidla a závazky, ke kterým se zaváží a také, že zisky jiných států naruší rovnováhu systému v jejich neprospěch.

Důležitým prvkem je střet o suverenitu. Ta je nevyhnutelným předpokladem pro platnost neorealistickej teorie. Dle ní je stát suverénní za předpokladu, že je výhradním tvůrcem závazných právních aktů, přičemž disponuje kompetencemi, aby vymáhal jejich dodržování. Členstvím v Evropské unii však dochází k omezení této suverenity, jelikož evropské právní akty jsou na území členských zemí závazné a supranacionální jednotky hlídají jejich dodržování (Komise) a mohou je i sankcionovat (Soudní dvůr). Vzhledem k těmto skutečnostem neorealisté připouštějí, že suverenita jednotlivých členských států omezena je, což je však v kontradikci s předpokládaným jednáním aktérů, kteří se snaží o zachování bezpečnosti a přežití svépomocí v anarchickém prostředí mezinárodních vztahů.

Dá se však předpokládat, že samotným přenesením rozhodovacích pravomocí do rukou supranacionálních institucí, se země vlivu na rozhodování nezbavují, což je zdůvodněno samotnou skutečností, že k tomuto přenesení pravomocí z jejich strany dobrovolně došlo. V zásadních otázkách také dojde ke stanovení podmínky jednomyslnosti, která umožní, aby státům zůstala maximální možnost ovlivňovat zásadní rozhodnutí. Jedněmi z takovýchto zásadních otázek v Evropské unii jsou právě ty, které se týkají dalšího rozšiřování společenství. Jde totiž o oblasti, ve kterých si státy chtějí udržet výsadní rozhodovací vliv.

²⁵⁸ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 400

Neorealismus a evropská integrace:

Evropská unie se opírá o vlastní právní základnu, a proto může fungovat supranacionalita a evropské právní předpisy jsou nadřazeny těm na území členských států. Avšak neorealisté vidí v tomto případě u států cílený záměr, jako jejich cestu k maximalizaci moci. Dle Thomase Pedersona je Evropská unie místem, kde Francie a Německo společně provádějí kooperativní hegemonii.²⁵⁹ Jinými slovy, obě země vidí v jednotném evropském prostoru svoji šanci na vlastní prosazení, tedy na maximalizaci svého vlivu.

Druhou linií neorealistů v souvislosti s evropskou integrací je, že rozšiřování Evropské unie je forma výkonu moci, že díky integraci vznikne soustátí, které bude mít sílu konkurovat ostatním velmocím.²⁶⁰

Nyní se zaměříme na to, jaké je použití neorealismu v kontextu zásadního rozšiřování unijního prostoru po pádu komunismu v Evropě a které má svoji důležitost i pro současnou integraci nových členů. Neorealista John Mearsheimer předpovídal, že Evropa, stejně jako velká většina okolního světa, bude po pádu železné opony v roce 1989 a konci bipolárního světa „utopena v historii“ a „půjde zpět do budoucnosti“. Tato budoucnost měla podle jeho teorie nevyhnutelně přinést štěpení Evropy, vyrovnávání moci proti vnímaným ohrožením státní bezpečnosti a také obecně návrat konfliktů do Evropy.²⁶¹ Nutno dodat, že válečné konflikty v zemích bývalé Jugoslávie mohly této pesimistické teorii dát za pravdu. Poté, co se střety a násilí na Balkáně vymknulo kontrole, začaly se evropské politické elity strachovat, aby podobně krvavý scénář neproběhl i v jiných částech starého kontinentu. Tato obava nebyla neopodstatněná a byla podpořena negativními zkušenostmi, které Evropa nasbírala předtím, než se na více jak čtyři desetiletí zakonzervovala rozdělením na bipolární svět. S pádem komunismu souvisí skutečnost, že zatímco v roce 1989 existovalo v Evropě 27 států, v roce 1992 (po rozpadu Sovětského Svazu a Socialistické federativní republiky Jugoslávie) se jejich počet zvýšil na 42.²⁶²

Je nutné si uvědomit, že na nové mapě Evropy vznikla řada států, u nichž hrozilo nebezpečí válečného konfliktu a to nejen mezistátního, ale také uvnitř daných zemí. Mnoho

²⁵⁹ Pederson, T.; *Germany, France, and the Integration of Europe: A Realist*; 1998; Interpretation. Washington, DC: Pinter.; str. 10

²⁶⁰ O'Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006; str. 119

²⁶¹ O'Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006; str. 117

²⁶² O'Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006; str. 118

států vzniklo na základě hranic, které byly vytyčeny po skončení druhé světové války. Studená válka dle některých názorů přinesla Evropě bezpečnou a stabilní východní hranici. Díky komunistickým režimům byly utlumeny spory mezi jednotlivými národy, stejně tak jako byly zakonzervovány hraniční otázky. Po konci studené války tak mělo tehdejší Evropské hospodářské společenství obavu, že by mohly kromě jugoslávského, vzniknout i další válečné konflikty v bezprostřední blízkosti evropských hranic. Tato potenciální ohniska napětí by mohla ohrozit evropskou bezpečnost a tím pádem také ekonomický standard členských zemí a životní úroveň jejich obyvatel.

Neorealisté tedy důvody a motivaci nových i starých členů pro další rozšíření vidí ve snaze o zabezpečení Evropy před možnými konflikty. Další důležitou bezpečnostní hrozbou, jsou podle neorealistů nároky Ruska na své bývalé satelity,²⁶³ přičemž jejich integrace by takovéto nároky znemožnila. Pro nové potencionální členské státy byla myšlenka evropské integrace zajímavá také kvůli vidině výrazného ekonomického profitu a s tím spojeným přiblížením se úrovni unijních zemí a trvalé ochraně hranic.

Rozpad bipolárního světa a vznik nových státních celků tak dle některých názorů přinesl návrat svépomocných postojů těchto nově vzniklých států, přesně dle tradic klasického realistického myšlení. Neorealisté identifikují tyto nové státy jako nové jednotky v pozměněném a stále se měnícím mezinárodním systému, přičemž všechny reagují a jednají na základě rozdělení moci v systému a snaží se zajistit svojí bezpečnost.²⁶⁴

Nosným pohledem neorealistické perspektivy na integrační proces je, že nový evropský systém mezinárodních vztahů, který vznikl po roce 1989, byl vytvořen státy, které skrze něj sledovaly své vlastní zájmy v novém geopolitickém klimatu. Byli to státní aktéři, původních členských zemí, kteří vztahy mezi novými střeoevropskými a výchoevropskými zeměmi vzali do svých vlastních rukou, a to na bilaterální i multilaterální bázi. Supranacionální instituce plnily pouze přesně vymezené úkoly, které jim byly původními členskými zeměmi dány.²⁶⁵ Hlavní roli potom dle tohoto pohledu mají právě silné země především pak Francie a Německo, které skrze tak zvanou společnou politiku prosazují své zájmy.

²⁶³ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 417

²⁶⁴ O'Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006; str. 118

²⁶⁵ O'Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006; str. 119-120

4.3. Neekonomické aspekty nepříznivě ovlivňující vstup Turecka a Chorvatska do Evropské unie z pohledu teorií neofunkcionalismu a neorealismu

„Všichni, kdo ve snaze vypořádat se s hospodářskými výzvami, jež před nás klade Římská smlouva, nedbali na politický rozměr, selhali. Dokud budou (tyto) výzvy řešeny výhradně z hospodářského pohledu, bez ohledu na jejich politickou stránku, dočkáme se – jak se obáváme – opakovaných nezdarů.“²⁶⁶ Tato citace velkého evropského státníka Paul-Henri Spaaka je důležitá pro pochopení integračního procesu. Její hlavní myšlenkou je, že v procesu integrace jde vždy o kombinaci politických a ekonomických motivací v otázce členství pro všechny zúčastněné aktéry. Pokud bude dáván důraz pouze na ekonomickou motivaci a politická bude v zásadním rozporu (a naopak), může dojít ke krachu integračních snah.

Seznamme se nyní se strukturou závěrečné části naší práce. Nejdříve se v krátkosti podíváme na omezenou přidanou hodnotu neofunkcionalismu jako teorie pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska do Evropské unie. Zde si potvrdíme, závěry z prvních dvou kapitol, kde jsme prováděli ekonomickou analýzu obou zemí a nahlížely na ekonomický přínos jejich členství pro Unii i pro země samotné. Tyto výsledky stručně zrekapitulujeme právě ve světle teorie neofunkcionalismu. Poté, v hlavní části této kapitoly poukážeme na vhodnost teorie neorealismu, kterou pokládáme za příhodnější pro vysvětlení integračních snah obou zemí. Tato část bude kopírovat strukturu třetí kapitoly a bude se snažit hlouběji aplikovat teorii neorealismu na probírané neekonomické aspekty zmiňované v této části.

Závěry z prvních dvou kapitol této práce nám nepřímo ukázaly, že teorie *neofunkcionalismu* není sto dostatečně vysvětlit průběh přístupového procesu obou zemí do Evropské unie. Připomeňme si, že pro neofunkcionalismus je důležitý důraz na ekonomický rozvoj, a společné ideologické vzory. Ekonomickou spoluprací se integrace má uchytit do všech pater společnosti a oborů. Stejně tak neofunkcionalismus tvrdí, že propojením trhů a vznikem jednotného trhu mezi nimi, dojde k funkční obchodní spolupráci, která se přelije do oblasti politicky hůře prosaditelné. Jinými slovy, že ekonomická spolupráce přinese i výrazný postup v politické integraci, z čehož můžeme vyčíst převahu ekonomiky nad politikou.

²⁶⁶ Spaak, P.-H.; projev ve Sněmovně reprezentantů, 14. června 1961

Připomeňme si, že při komparaci klíčových ekonomických indikátorů ukázalo (viz podkapitoly 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, 1.2.4), že ačkoliv mají námi sledované země srovnatelné a někdy i lepší klíčové ekonomické parametry (růst HDP, HDP v paritě kupní síly, celková výše HDP a inflace) jak členské země Bulharsko a Turecko, jsou stále mimo Evropskou unii. Jak již bylo řečeno, neofunkcionalismus je mimo jiné postaven také na předpokladu potřeby srovnatelné ekonomické úrovně jako podmínky integrace. Jak je vidět na tomto příkladu, ani srovnatelná ekonomická úroveň Turecka a Chorvatska s členskými zeměmi jako je Bulharsko a Rumunsko, nebyla dostatečným impulzem pro jejich přijetí do tohoto elitního klubu.

Dalším důkazem o nevhodnosti neofunkcionalistické teorie pro vysvětlení procesu integrace obou zemí je také skutečnost, že i při nepříznivém výhledu vývoje chorvatského HDP v příštích letech je nyní blízko unijnímu členství (1.2.5.). V první kapitole jsme se dále přesvědčili o vyvinutých obchodních vztazích obou zemí s Evropskou unií, které potvrzují jejich připravenost na unijní vstup (podkapitola 1.3). Stejně tak jsme zjistili, že obě země se těší oblibě zahraničních investorů (podkapitola 1.4), což vypovídá o funkční ekonomické spolupráci mezi námi sledovanými zeměmi a Evropskou unií. Jak jsme již výše poznamenali, tvrzením neorealismu je, že pokud budou propojeny trhy, a mezi jednotlivými zeměmi bude fungovat obchodní spolupráce a že se tak integrace uchytí do všech pater společnosti a oborů. V praxi jsme si však ukázali, že tento proces není automatický, a že efekt přelévání má svoje limity a naráží na neprůchodnosti, pokud na scénu přijdou politicko-bezpečnostní otázky. Z tohoto důvodu považujeme teorii neofunkcionalismu méně vhodnou než teorii neorealismu pro vysvětlení integračního procesu Turecka a Chorvatska do Evropské unie.

Také v druhé kapitole o ekonomických přínosech členství Turecka a Chorvatska v Evropské unii a to jak pro Unii, tak i pro obě země samotné, jsme došli k závěru, že neofunkcionalismus není vhodný pro vysvětlení tohoto přístupového procesu. K tomuto zjištění nás vedly poznatky z jednotlivých podkapitol o makroekonomických důsledcích připojení, konsekvencemi pro ekonomické sektory a dopadem rozšíření na unijní trh práce. Ukázalo se, že Evropská unie jako celek by z ekonomického hlediska z úspěšné integrace Turecka a Chorvatska velmi pravděpodobně profitovala v důsledku rozšíření trhů a jeho diverzifikace. Vzhledem k těmto skutečnostem nám tedy vyplývá, že Evropská unie v případě Turecka a Chorvatska neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto nebyl do dnešních dnů dokončen jejich přístupový proces a obě země jsou stále mimo Unii. Pokud tedy mají námi zkoumané ekonomiky srovnatelnou či vyšší úroveň a navíc v případě Turecka

vysokou perspektivu růstu a potenciálu, odhaluje to fakt, že pro Evropskou unii jsou důležitější jiné, neekonomické faktory, kterými vybírá své členy.

Tímto se dostáváme k jádru této kapitoly a to k potvrzení vhodnosti aplikování teorie *neorealismu* pro vysvětlení integračního procesu Turecka a Chorvatska. Tato část pro větší přehlednost a konzistentnost kopíruje strukturu třetí kapitoly, tedy tři námi zvolené okruhy neekonomických aspektů: 1. demokracie a vláda práva; 2. dodržování lidských práv; 3. regionální otázky a bezpečnostní aspekty. Na těchto okruzích a jejich jednotlivých aspektech si jednak zdůrazníme, kde jsou ze strany Evropské unie viděny překážky pro členství Turecka a čím je odmítavý postoj k členství Ankaru motivován a také se v případě Chorvatska zamyslíme nad postoji Evropské unie vůči němu, které v minulosti byly překážkami pro jeho evropskou integraci. Na jednotlivých příkladech se pak přesvědčíme o vhodnosti teorie neorealismu pro vysvětlení integračního procesu obou námi sledovaných zemí.

Demokracie a vláda práva

V případě prvního okruhu neekonomických aspektů týkajícího se demokracie a vlády práva jsme nenalezli zásadnějších výhrad u stability institucí v případě obou zemí. Tato skutečnost svědčí o vyspělosti obou států a byla nepochybně zásadní podmínkou pro splnění kodaňských kritérií, a tím také pro zahájení přístupových jednání. Určité výhrady se pak týkaly korupce a míry protikorupčních opatření. Korupce je v dnešní době pro celou Evropskou unii a pro většinu jejich členských zemí palčivý problém a je překážkou pro plnohodnotný ekonomický růst a rozvoj celého společenství. Především ze strany severovýchodních zemí, které mají míru korupce výrazně nižší je zde kladen velký důraz na její potírání, neboť tyto státy patří k velkým přispěvovatelům do unijního rozpočtu. S touto skutečností problematika evropských peněz, které byly mnohdy použity neefektivně, či přímo docházelo k jejich ztrátám skrze zneužívání některých evropských dotačních programů, což má často přímou souvislost s korupčním jednáním.

Nutno však říci, že otázka stability institucí i korupce a protikorupčních opatření nejsou v okruhu demokracie a vlády práva zásadní překážkou pro členství obou námi zkoumaných zemí v Evropské unii. Tím je dle našeho názoru postavení armády a civilní dohled nad ní. Zatímco v případě Chorvatska je nutno mluvit již v minulém čase, v případě

Turecka jde stále o aktuální téma. Pro země Evropské unie je důležité, aby členská země disponovala armádou, která je v rukou demokraticky zvolené reprezentace. Armáda ani její části nesmí být nezávislou mocenskou entitou, která by se přímo (vojensky) či nepřímo nějakou jinou formou vymezila vůči vládě, která vzešla z vůle lidu. I v evropské minulosti se ukázalo, jak je nebezpečné, když se armáda rozhodne zasáhnout do politického vývoje, například vojenským pučem.²⁶⁷ Stejně tak zná evropská historie případy, kdy část armády nebyla zcela podřízena politickému vedení, což přineslo občanskou válku,²⁶⁸ s katastrofálními následky pro celou společnost.

V Turecku po druhé světové válce došlo ke čtyřem vojenským převratům, a proto je z výše zmíněných důvodů pod unijním drobnohledem. Tato skutečnost platí zvláště nyní, kdy v zemi dochází ve spolupráci s Evropskou unií k výraznému demokratizačnímu procesu, který by byl případným zásahem tamější armády značně oslaben a mohl by vyvolat destabilizaci a nejistotu v oblasti. To by ve svém důsledku přineslo také ohrožení bezpečnosti Unie a také narušení dlouhodobého procesu evropské integrace.

Stejně tak byla v minulosti pro Evropskou unii neakceptovatelná pozice armády v Chorvatsku po jugoslávských válkách. Vojsko si udržovalo v té době v zemi velmi silné postavení, včetně ekonomické důležitosti, a mělo také vliv na vládnoucí elity v souvislosti s postojem země v otázce vydávání válečných zločinců. V následujících letech v zemi došlo k ústupu armádní moci, plnému podřízení se demokraticky zvoleným vládám, integraci do struktur NATO. Tím došlo k neutralizaci nebezpečí ze strany armády pro řádné demokratické fungování Chorvatska. Tyto skutečnosti byly kladně hodnoceny ze strany Evropské unie a došlo tak k překonání vážné překážky pro unijní členství.

Zásah armády do demokratického vládnutí je spojen s paralýzou demokratického vývoje, členstvím země v mezinárodních strukturách a také s ekonomickým rozvojem a tržním prostředím. Návrat zpět k demokratickému vývoji je pak nejistý a může trvat léta či dokonce celá desetiletí. Z toho také plynou bezpečnostní rizika, neboť vojenské režimy jsou obecně agresivnější vůči okolním zemím a vyznačují se jistou dávkou nacionalismu, případně také revanšismu. Obava Evropské unie a jednotlivých jejích členských zemí z takového scénáře je také příčinou kritiky situace v Turecku a naopak vstřícného postoje vůči kandidatuře Chorvatska po omezení armádní moci. Je tedy patrné, že země Evropské unie

²⁶⁷ Např. vojenský převrat v Řecku v roce 1967.

²⁶⁸ Např. občanská válka ve Španělsku 1936-1939

kladou zásadní důraz na unijní bezpečnost a snaží se vyloučit možnost vnitřní destabilizace, která by byla spojena s připojením země s armádou, která se může chovat nevyzpytatelně a není absolutně podřízena demokraticky zvolené vládě. Toto zjištění svědčí o skutečnosti, že pro vysvětlení tohoto přístupového procesu je vhodnější spíše teorie neorealismu a nikoliv neofunkcionalismu.

Avšak důvody nevyhovujícího stavu turecké armády pro unijní členství můžeme vidět i z jiného úhlu. Jak jsme se seznámili s neorealistickým pohledem v předchozí podkapitole, Evropská unie je místem, kde Francie a Německo společně provádějí kooperativní hegemonii a v jejím prostoru vidí možnost na maximalizaci svého vlivu. Turecko bylo, a i přes drobná ochlazení stále je, tradičním spojencem Spojených států a Velké Británie a toto tvrzení platí bezezbytku o turecké armádě. Je skutečností, že francouzsko-německý tandem byl v minulosti spíše v částečné opozici vůči americko-britskému spojení, naposledy pak při invazi do Iráku.²⁶⁹ V této perspektivě můžeme vidět, že Francie a Německo vidí v přijetí Turecka do Evropské unie narušení jejich vlivného postavení ve společenství. Přijetí země s tak silnou armádou by mohlo přispět ke změně v rovnováze sil a byla by tak posílena pozice Velké Británie a potažmo také USA.²⁷⁰ Není proto jistě náhodou, že Francie a Německo patří v současné době k největším kritikům členství Turecka v Evropské unii, naopak Británie a Spojené státy jeho snahu podporují. Je také důležité zmínit, že nepředvídatelnost budoucího možného vývoje v turecké armádě je v rozporu se zájmy a přáními unijních zemí. Stejně tak u nich existuje obava, jestli bude Turecko vzhledem k nejisté tamní situaci schopno dodržovat pravidla a závazky, ke kterým se zaváže. Jak je vidno, jde o další potvrzení vhodnosti neorealistickej teorie.

Dodržování lidských práv

Druhým sledovaným okruhem neekonomických aspektů je dodržování lidských práv, které je důležitou součástí všech politik Evropské unie a jejich neplnění je jednou z elementárních překážek pro unijní členství. Přestože neorealismus jako takový se otázkou

²⁶⁹ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 426

²⁷⁰ Denis, R.; *Turkey's Bid for E.U. Membership and the Global Balance of Power*; říjen 2009; Glendon; Ontario; str. 124

lidských práv přímo nezabývá, jejich porušování může potažmo vést k nestabilitě a ohrožení bezpečnosti, což je již oblast, kterou neorealismus řeší.

V případě problematiky mučení a jiného krutého zacházení a shromažďovacího práva jsme neshledali zásadních nedostatků u obou kandidátských zemí. Naopak jsme se přesvědčili o pokrocích, kterých bylo dosaženo v Turecku i v Chorvatsku v minulosti, což je důkaz kladného působení Unie na žadatele o členství. U dodržování ostatních lidských práv jsou však vidět nejvýraznější rozdíly v hodnocení obou kandidátů ze strany Evropské unie. Zatímco je Turecko dle našeho hodnocení velmi kritizováno za ochranu práv menšin, práv žen a svobody vyznání, Chorvatsko se určitým způsobem potýká pouze s právy menšin a jejich ochranou, byť ani v této problematice již neexistuje zásadní překážka pro členství Záhřebu v Unii.

Otázka menšin, jejich práv a ochrany je pro Unii velice citlivá, je na ní kladen stále větší důraz a je jednou ze základních hodnot, na nichž je společenství postaveno. Tento postoj je veden historickou zkušeností a respektem vůči následkům, které může přinést napětí mezi etnickými skupinami v jednotlivých zemích. Stejně tak v této souvislosti stojí před Evropou výzva, jak se vypořádá s migrací do unijních zemí, se kterou mohou být na jednu stranu spojeny problémy, ale jde také o nezbytný proces pro zajištění budoucího kladného demografického vývoje v zemích Evropské unie. Všeobecně je však platné, že nedostatečné dodržování práv menšin je velmi rizikové pro bezpečnost v členských zemích a tím také pro Unii jako celek.

Menšiny v Turecku (především Kurdové) nemají zdaleka zajištěnou takovou ochranu práv a svobod, tak aby odpovídala unijním standardům. Konflikt mezi tureckou armádou a kurdskými povstanci není ani po desetiletích bojů a konfliktů stále u konce. Desetitisíce mrtvých jsou bolestivou ranou mezi oběma etniky a nadále přetrvává i obtížná soudní vymahatelnost dávných i současných příkoří. Oblasti na východě Turecka, které byly systematicky vyjímány z vládních investičních plánů, jsou stále centrem chudoby, nevzdělanosti a tím pádem také prostorem pro eskalaci konfliktů. Existuje tak reálná varianta výrazného vojenského zásahu, jako mnohokrát v minulosti, čímž by došlo k destabilizaci země a také regionu. Být v Turecku došlo k částečnému zlepšení v této otázce, je zde stále řada zásadních nedostatků, se kterými se země bude muset vypořádat. Důležitá bude také skutečná aplikace a dodržování právních změn, které byly pro posílení práv menšin

schváleny. Nejistoty v těchto otázkách tak i nadále způsobují hrozbu eskalace konfliktu, která by výrazně narušila bezpečnost celé oblasti.

Situace v Chorvatsku je oproti tomu výrazně lepší, byť některé drobné nedostatky částečně přetrvávají. Klíčové je zde soužití se srbskou minoritou, se kterou Chorvaté bojovali, především pak v Chorvatské válce za nezávislost. V poslední době došlo k výraznému posunu v ochraně práv menšin a v příštích letech bude zásadní, jak se tyto postupy budou aplikovat a udržovat. Tento proces je pro Evropskou unii nesmírně důležitý, neboť zmíněný konflikt byl nejkrvavějším v Evropě po druhé světové válce a výrazně ohrozil bezpečnost na samém okraji hranic tehdejších zemí společenství. Z tohoto důvodu bylo vyvinuto značné úsilí pro stabilizaci a mírovou spolupráci celého regionu, což také, s vidinou evropské integrace, přispělo ke smířlivějšímu postoji mezi jednotlivými etnickými a náboženskými menšinami. Tento proces je tedy veden v zájmu zvýšení bezpečnosti celého regionu a Chorvatsko je v tomto ohledu ze všech válkou vážně zasažených zemí po rozpadu jugoslávské federace nejdále. Tato skutečnost se odráží do blížícího se členství v Evropské unii a tento integrační proces činí budoucí jednání země čitelné, což je potvrzením vhodnosti neorealistickej teorie. Stejně tak platí, že chorvatské členství v Unii, pro niž je ochrana menšin a jejich práv zásadní hodnotou, rozšiřuje prostor bezpečnosti celého společenství.

Jak bylo v předchozích odstavcích zmíněno, Turecko má velké mezery v dodržování ochrany menšin a jejich práv, zatímco Chorvatsko udělalo v této oblasti značný pokrok. Této skutečnosti odpovídá rozdílnost ve fázi přístupu obou zemí do Evropské unie. Společenství si je z vlastní minulosti vědomo bezpečnostních rizik, které jsou spojeny s případnou eskalací etnického konfliktu. Stejně tak je pro unijní spolek důležité, aby se jejími členy nestaly země, které by nedostatečným důrazem na lidská práva a nedostatečným zákonodárstvím v této oblasti mohly ohrozit vnitrostátní funkci státu a zapříčinit tak existenci případného etnického konfliktu. Důraz, který Evropská unie klade na bezpečnost, je pro nás vzhledem k ekonomické připravenosti obou zemí na unijní členství důkazem, že pro vysvětlení tohoto přístupového procesu je vhodnější teorie neorealismu, oproti neofunkcionalismu.

Dalším důležitým nedostatkem v Turecku v oblasti dodržování lidských práv jsou *práva žen*. Zatímco v Chorvatsku nedochází v této otázce k žádným odchylkám vůči ostatním unijním zemím, situace v turecké společnosti je značně odlišná. Dle našeho názoru není tato oblast nijak zásadní pro faktickou bezpečnost. Avšak společně s otázkou svobody vyznání a

postavení islámu, kterému se věnujeme níže, výrazně souvisí s civilizační a společenskou odlišností země, která je pro mnohé oponenty unijního členství Turecka zásadním znevýhodňujícím prvkem.

Práva žen, jejich uplatnění v profesním a osobním životě a neakceptovatelné diskriminující tradiční přístupy společnosti jsou pro Evropskou unii výrazné překážky, které v současné době není ochotna akceptovat. Je na místě si uvědomit, že v této otázce hrají výraznou roli zájmy a situace v jednotlivých zemích. Je také nepravděpodobné, že by v této civilizační a společenské otázce mohl efektivně fungovat neofunkcionalistický „spill-over“ efekt. Pro evropské země a jejich politiky jsou podobné diskriminační přístupy v této podobě neakceptovatelné a před vlastními voliči neobhájitelné. Pokud by jednotlivé země a jejich vlády teoreticky podobnou praxi podporovaly, pak by se setkaly s výrazným odporem společnosti, což by přispělo k nestabilitě v těchto zemích. V představené situaci by benefity z ekonomické spolupráce jistě nepřevýšily zájmy politiků a vlád ve většině členských zemí, a proto se můžeme opět přesvědčit o vhodnosti neorealistického přístupu.

Také náboženská otázka a problematika dodržování *svobody vyznání* je mnohem komplikovanější v případě Turecka, oproti tomu stav v Chorvatsku je v zásadě v pořádku. Rozdílnosti mezi křesťanskými náboženstvími obecně budí s postupem času v Evropě stále menší emoce, což také souvisí s jeho upadajícím vlivem ve společnosti. Práva srbské pravoslavné menšiny jsou v Chorvatsku obecně chráněna, což je v souladu s Listinou základních práv Evropské unie. V případě Turecka je otázka mnohem citlivější. Souvisí jednak se současným kritickým náhledem na islámské náboženství ze strany západní společnosti a také s civilizační a společenskou odlišností země jako takovou, podobně jako při předchozí otázce práv žen. Náboženská odlišnost země je také jedním z nejdůležitějších neoficiálních důvodů, proč se mnohé evropské země staví k integraci Turecka do Evropské unie negativně.

I přes částečné změny k lepšímu není v Turecku zcela chráněna svoboda vyznání a jednotlivé náboženské skupiny mají obtížnější přístup k praktikování náboženství než muslimové. S touto skutečností také souvisí komplikace se stále nedostatečným odškodněním za zkonfiskované majetky nemuslimských náboženských minorit a také problematické a nedůsledné uplatňování legislativních úprav na podporu náboženských menšin – například

syřských křesťanů, kteří i v dnešní době stále žijí v obavách o svůj osud, obklopeni muslimským světem na východě Turecka.

I přes zmíněnou klesající důležitost náboženství v Evropě se její obyvatelé hlásí ke křesťanské kultuře a k jejímu odkazu. V této souvislosti je často zmiňována ztráta identity, která dle mnohých hlasů občanům zemí Evropské unie reálně hrozí. Přesto (či právě proto) je tato otázka velmi citlivá a islám je většinou evropské společnosti brán jako potencionální nebezpečí, stejně tak jako s ním spojená migrace muslimů. Myšlenka příchodu velkého cizího elementu se tak obecně netěší v unijních zemích přílišné podpoře. Tato skutečnost je také podpořena neúspěchy, kterých západní evropské země dosáhly v souvislosti s integrací migrantů a problémy s funkčností multikulturalismu. „*Multikulturalismus selhal, ale naprosto selhal. Přistěhovalci by neměli pouze dbát německých zákonů, ale měli by také ovládat němčinu. Na to musí být kladen zásadní důraz,*“²⁷¹ prohlásila německá spolková kancléřka Angela Merkelová na sjezdu mladých sympatizantů CDU-CSU v roce 2010. Výslovně se také vymezila proti skutečnosti, že mladí muslimové mají oproti svým nemuslimským vrstevníkům znatelně horší školní výsledky a z náboženských důvodů dokonce získávají možnosti úprav pravidel výuky.²⁷² Přespříliš tolerantní přístupy vůči přistěhovalcům jsou nelibě nesený mnohými původními obyvateli, kteří se v některých městských částech stali menšinou ve vlastní zemi. Komunity muslimských přistěhovalců si v Evropě vybudovaly místa pro bohoslužby na základě dosti benevolentních přístupů tamějších úřadů, což je ve značném kontrastu se stále existujícími restrikcemi v Turecku pro výstavbu nemuslimských modlitebních míst.²⁷³

Otázka integrace je nejen v Německu, ale i v dalších zemích se silnými komunitami migrantů, velkým tématem a výraznou politickou kartou. Vrcholní představitelé tradičních politických stran v těchto státech jsou pod tlakem. Musí totiž obhajovat své tradičně tolerantní postupy, zatímco se kupí jeden negativní příklad za druhým, a především citlivě jsou nahlíženy přestupky muslimských přistěhovalců, neboť zvláště jejich integrace je hodnocena jako nezdařená. Tato situace, v kombinaci se stále reálnou hrozbou islámského terorismu v Evropě, dává prostor populistům a radikálům napravo od konzervativního tábora, jejichž

²⁷¹ <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10337575/Kanzlerin-Merkel-erklaert-Multikulti-fuer-gescheitert.html>

²⁷² Např., že muslimská děvčata by se měla účastnit školních výletů, stejně jako hodin plavání.

²⁷³

http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action;jsessionid=7601734F8C63715B7D953568D559B4FC?newsId=223297

rétorika je zároveň také silně proti-unijní. Je zřejmé, že v zájmu oslabení těchto radikálních skupin, a nabídnutí alternativy pro určité voličstvo, budou (především) konzervativní strany prezentovat utuženější politiku v otázce přistěhovalectví, avšak stále v rámci demokratických mezí. Historie Evropy je pro jednotlivé vlády evropských zemí zavazující a jsou si vědomi skutečnosti, že nebezpečí politického extremismu v jakékoliv formě může být nebezpečné nejen pro jednotlivé unijní země, ale i pro celou Evropskou unii.

Toto téma tak již v dnešní době zasahuje do bezpečnostních otázek států a ty k němu proto přistupují velice obezřetně. Jak již bylo zmíněno, dle neorealismu spolupracují členské země v rámci společenství, aby upevnili svou bezpečnost v anarchickém systému, a jde jim o prosazení vlastních cílů a zájmů. Proto je pro řadu členských zemí připojení státu s tak výraznou muslimskou populací nepřijatelné a staví se proti němu negativně, neboť by to mohlo nepříznivě ovlivnit jejich vnitropolitickou situaci. Stejně tak v souladu s neorealisticou teorií můžeme vidět, jak si jednotlivé země v této otázce hledají mezi ostatními členskými státy spojence, v závislosti na tom, jak se jich tento problém týká.

Regionální otázky a bezpečnostní aspekty

Třetí okruh neekonomických aspektů, které negativně ovlivňují, či ovlivňovaly, členství obou zemí v Evropské unii se týká regionálních otázek a bezpečnostních aspektů. Tato problematika je, jak jsme se přesvědčili, výrazně ovlivněna geografickým umístěním a historickým vývojem obou zemí. Dle našeho názoru jde o nejdůležitější ze všech tří námi zvolených neekonomických okruhů a také je zde nejvíce patrná vhodnost neorealistickeho přístupu pro integrační proces námi sledovaných zemí. Důvodem tohoto postoje je fakt, že pro členské státy je zcela zásadní, aby do Unie přistupující státy měly příznivě vyřešené otázky týkající se bezpečnosti jako například: dobré sousedské vztahy, mírové řešení konfliktů, podřízení se nezávislým mezinárodním arbitrům v případě řešení sporů, či regionální spolupráce. Z tohoto důvodu se této skupině budeme věnovat nejobsáhleji.

V předchozí kapitole, která se této oblasti týkala, jsme se nejdříve věnovali hlavním komplikovaným vztahům Turecka a Chorvatska s jejich sousedy a jejich vývoji v čase. Vypjaté vztahy mezi zeměmi, neřešení dávných křivd a neschopnost nalezení kompromisů

mezi znesvářenými stranami, jsou zásadními překážkami pro zabezpečení trvalého míru, spolupráce a prosperity regionů.

Pro Evropskou unii jsou stále nepřijatelné postoje Turecka vůči stávající členské zemi - Kypru. Neschopnost dojít ke kompromisnímu řešení celého sporu je faktickým důvodem, proč je přístupový proces země nyní prakticky paralyzován. V této souvislosti se nám přímo nabízí paralela ve zmiňovaném sporu mezi Chorvatskem a Slovinskem z minulosti ohledně námořní hranice, díky němuž byl znemožněn postup Záhřebu v otevření dalších přístupových kapitol. Až následné smířlivé řešení umožnilo postup v integračním procesu. Turecko se však podobnou cestou zatím nevydalo a tím je jeho přibližování se Evropě zastaveno. Stejně tak je pro něj v tuto chvíli nepřijatelné vyřešit letitý spor ohledně genocidy arménského obyvatelstva, což je kritizováno řadou představitelů unijních zemí. Zde se opět nabízí srovnání se vztahy mezi Chorvatskem a Srbskem, respektive se Srby. Ty prošly po válečném konfliktu mezi oběma etniky v poslední dekádě dvacátého století příznivým vývojem. Klíčovými důvody pro toto zlepšení byla vize členství obou zemí v Evropské unii a také řešení válečných křivd za pomoci Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, s nímž obě země začaly spolupracovat.

Zde je také třeba zmínit, že v případě aktivnější a vstřícnější spolupráce Chorvatska s tímto orgánem v minulosti mohl být jeho integrační proces jednoznačně urychlen. Rozšíření Evropské unie v roce 2007 bylo v silách Záhřebu, ekonomická připravenost byla na srovnatelné úrovni s přístupujícím Bulharskem a Rumunskem. Nicméně politické aspekty byly pro Brusel natolik závažné, že převážily v neprospěch chorvatského členství. Jak je tedy vidno, neofunkcionalismus se svým důrazem na ekonomiku, v tomto případě není vhodný pro vysvětlení, proč Chorvatsko nebylo do Evropské unie do dnešního dne přijato. Nedostatečný důraz na ekonomiku a vyšší důraz na bezpečnostně-politická hlediska můžeme také vyzorovat ze současné skutečnosti, neboť zatímco se chorvatská ekonomika dostává do stagnace (v podkapitole 1.2.5) a členství by z ekonomického pohledu nemělo být pro Unii tolik zajímavé, tak zásadní jsou právě politické aspekty, které již pro Chorvatsko vyznívají bezproblémově, a proto je blízko členství v unijním spolku.

Hlavní důvod změny přístupu k Záhřebu byl ten, že Evropská unie chtěla přijmout Chorvatsko plně spolupracující s Mezinárodním soudním tribunálem. Dle neorealistické teorie jsou právě instituce jako je tato prostředkem pro snížení prostředí anarchie v systému

mezinárodních vztahů.²⁷⁴ Nekompromisní přístup v prosazení funkce tohoto mezinárodního orgánu byl také důležitý proto, aby si i ostatní státy účastníci se evropské integrace byly vědomy toho, že je třeba učinit konkrétní kroky a nápravy k tomu, aby mohly mít perspektivu členství. Dohled a striktní postoj nad plněním povinností Chorvatska při spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem byl také prevencí, aby se do budoucna předešlo dalšímu válečnému konfliktu, který by celou oblast uvedl znovu do potíží. Byl zde, ze strany Evropské unie, silný zájem o definitivní sekuritizaci oblasti. Pro neklidnou oblast západního Balkánu je potrestání válečných zločinců podmínkou pro definitivní zacelení válečných ran. Pokud by k tomuto nedošlo, existovalo by zvýšené riziko opětovného vypuknutí válečného konfliktu. To by přineslo nejen destabilizaci regionu, ale také Evropské unie, což je perspektiva, kterou chtějí jednotlivé členské země v rámci zajištění vlastní bezpečnosti s jistotou vyloučit. Bylo také třeba ukázat sílu Unie jako celku v tom smyslu, že funguje jako autorita, které je třeba se podvolit.

Je tedy patrné, že rozdíl je především v přístupu obou zemí k jejich sousedským vztahům. V případě Turecka není vidět zcela konstruktivní snaha o zlepšení vztahů se sousedy. To silně kontrastuje s ochotou Chorvatů, k normalizaci komplikovaných sousedských vztahů, přičemž nespornou úlohu zde má vidina evropské integrace. Stejně tak je pro Chorvaty přijatelná myšlenka, že o jejich spory s cizími státy nezávisle rozhodnou zahraniční mezinárodní organizace, jako je například Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii, či mezinárodní arbitráž, což je zatím pro Turecko nepřijatelné řešení. Velký vliv na postoje obou zemí má samozřejmě politická situace na národní úrovni a přijatelnost kompromisních řešení pro občany-voliče. Důležitou roli v tomto směru také hraje skutečnost, že pro Turecko, jako regionální mocnost s imperiálními kořeny, není podobné řešení adekvátní, a proto stále prosazuje v těchto zásadních otázkách spíše silová řešení. Tento přístup je v dnešní době ještě umocňován hospodářskými a diplomatickými úspěchy země.

Zde se nám opět nabízí neorealistický přístup, kde unijní země vidí v jednotném evropském prostoru maximalizaci svého vlivu. V případě členství Chorvatska obavy nejsou na místě, neboť vzhledem ke své velikosti a zázemí nemá výraznějších mocenských ambic. Oproti tomu Turecko se stává významným regionálním hráčem, k čemuž ho, kromě zmíněných hospodářských úspěchů, přímo opravňuje jeho velikost a výše populace. V duchu neorealisticke teorie je zřejmé, že integrace Chorvatska není žádným rizikem pro udržení

²⁷⁴ Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*; str. 427

moci Francie a Německa, avšak připojení Turecka k Unii by zcela jistě bylo narušením unijní rovnováhy a to v neprospěch těchto dvou tradičních evropských zemí.

Pro státy Evropské unie je velmi důležité, aby nově integrované země měly dobré sousedské vztahy, stejně tak aby byly schopny případné problémy řešit mírovou cestou. Napjaté vztahy se sousedy jsou v kombinaci s neschopností, či neochotou se domluvit, nebo podřídit se rozhodnutí nezávislého orgánu, vnímány v očích unijního celku jako bezpečnostní ohrožení. Na příkladu Chorvatska je zřejmé, že po smírném řešení sporů padla jedna ze zásadních překážek jeho evropské integrace. Oproti tomu v případě Turecka tomu tak není. V každém případě tento důraz na bezpečnost ze strany Evropské unie je potvrzením našich závěrů, že neorealistický pohled je pro vysvětlení přístupového procesu obou zemí vhodnější, než neofunkcionalismus.

Ve vnitřním trhu Evropské unie je zajištěn volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a také osob. Obě námi srovnávané země mají dlouhé hranice se státy, které unijními členy nejsou, což přináší v otázce bezpečnostních aspektů určitá rizika členství. Evropská unie musí v současné době stále více čelit aktuálním bezpečnostním hrozbám, jako je mezinárodní organizovaný zločin či náboženský terorismus.

Také v této otázce jsou u námi sledovaných zemí viděny nedostatky především u Turecka. Důvodem toho je především jeho geografické umístění a také dlouhé a obtížně střežitelné hranice se zeměmi, které jsou z bezpečnostního pohledu brány jako rizikové. V předchozí kapitole, která se této problematice týkala, jsme se přesvědčili o tom, že výše zmíněná rizika jsou poměrně snadno identifikovatelná a průkazná. Je zřejmé, že v případě Turecka mohou reálně ohrožovat unijní bezpečnost, v případě Chorvatska to již neplatí, nicméně to platilo v minulosti. Můžeme také vidět, že tato rizika jsou dnes v případě současného Chorvatska natolik nízká, že byla dána zelená k jeho unijnímu členství, což ostře kontrastuje s případem Turecka. Můžeme tedy opět říci, že pro země Unie jsou zásadní otázky bezpečnosti a pokud ty nejsou splněny, nemohou benefity z ekonomické oblasti převážit.

Neorealistická perspektiva nám pomůže pochopit, proč se za dlouhá desetiletí nepovedlo tureckou kandidaturu dotáhnout do úspěšného konce, zatímco Chorvatsko se již pomalu blíží k plnohodnotnému členství. Hlavní důvod je stále stejný, je to obava unijních

zemí o vlastní bezpečnost a ztrátu vlivu ve společenství. Dalo by se nyní namítat, že ze strany Turecka, dlouholetého člena NATO žádné nebezpečí nehrozí. Ovšem jak jsme se již zmínili, nebezpečí nemusí mít vždy podobu válečného konfliktu, ozbrojeného střetu, či přímého bezpečnostního ohrožení. V tomto případě je snaha aktérů o maximalizaci svého zapojení v mezinárodní organizaci vedena zájmem neztratit výsadní postavení v evropském spolku a posilovat svůj vliv. Jak jsme již napsali, v anarchickém prostředí, se státy sdružují do mezinárodních organizací za účelem získat pro sebe nějaké benefity, nebo je alespoň neztratit.

Podobnou optikou tak můžeme nahlížet na případné unijní členství Turecka. Evropská unie, respektive její jednotlivé členské země, si nyní kladou otázku, jestli jsou ochotné řešit následky připojení, které pro ně mohou znamenat výraznou ztrátu vlastního vlivu. Přestože turecká ekonomická připravenost je, dle závěrů naší analýzy předestřené v předchozích kapitolách, na uspokojivé úrovni a slibuje také výrazný progres do budoucna, nespěje integrační proces prozatím do úspěšného konce. Přijetím země, která se v blízké budoucnosti stane nejlidnatějším státem Evropy (s výjimkou Ruska, jehož zájem o členství v unijním spolku není pravděpodobný), by se totiž narušila moc tradičních leaderů Unie, Německa a Francie, kteří se v současné době staví do role nejvýraznějších kritiků případného vstupu Turecka do Evropské unie.

S ohrožením mocenského postavení je spojen také strach z ohrožení bezpečnosti. Jde právě o různorodé neekonomické aspekty, které budí pocit bezpečnostního ohrožení. Proto také dochází k vyjádřením, že Turecko je zemí, která se vlastně členem Evropské unie ani stát nemůže a je mu zde otevírána alternativa privilegovaného partnerství, avšak bez unijního členství. Což je ovšem přístup, který je Ankarou principiálně odmítán. Z úst evropských vrcholných představitelů, například francouzského ex-prezidenta Nicolase Sarkozyho, jsme mohli například slyšet: *"Mám rád Turecko, ale pokud by vstoupilo do EU, znamenalo by to konec politické Evropy,"*²⁷⁵ Až v situaci, kdy pocit tohoto rizika pomine a toto přidružení nebude vnímáno jako ohrožení bezpečnosti, bude mít opět větší prostor neofunkcionalistický pohled, který bude akcentovat především na ekonomické benefity této integrace.

Celá řada evropských států nestojí o dělení se o moc se zemí, která je sice jejich dlouholetým partnerem, ale do budoucna nepanuje úplná jistota, jakým směrem se bude její politika vyvíjet. Nelze přesně odhadnout budoucí vztahy Turecka s okolními zeměmi

²⁷⁵ [online] URL: <Vstup Turecka do EU by zmařil evropskou integraci>. In: <http://zpravy.ihned.cz/c1-19461380>; [cit.11.5.2011] dne: [cit.11.5.2011]

v regionu, který je nesmírně náchylný k politickým, ekonomickým, etnickým, náboženským i sociálním otřesům. V minulých letech sice v zemi došlo k rozsáhlým právním reformám a tím také k postupné demokratizaci ve všech složkách společnosti. I přes tyto pozitivní změny však především klíčové evropské státy mohou nadále cítit pocity nejistoty a kvůli postojům svých voličů se dá očekávat, že budou prosazovat ostražitou (až odmítavou) politiku vůči snahám Ankary o vstup do Evropské unie. Takový přístup však může ve svém důsledku mít v Turecku negativní ohlas a může se ještě více prohloubit deziluze z nereálnosti unijního členství. Taková atmosféra pak může přinést sejít z demokratizační cesty.

Stále silnější postavení Turecka v tamním regionu může skýtat řadu výhod, i přesto že hraničí s rizikovými sousedy. Ambiciózní plány Ankary v oblasti energetiky, by ve svém důsledku mohly přinést diverzifikaci závislosti na importu klíčových energetických zdrojů z Ruska, a pokud by se již jednalo o unijní zemi, mohlo by na tom společenství výrazně profitovat. Stejně tak by se tímto členstvím mohl podpořit a propagovat v zemích Blízkého východu úspěšný model demokracie, což by přispělo k tolik potřebné vyšší sekuritizaci celého regionu. Nicméně i zde je patrná ostražitost klíčových aktérů v Evropské unii, kterým by jednak v Unii přibyl výrazný a silný hráč, který by ale také mohl případné bezpečnostní problémy v těchto otázkách přehrát na evropská bedra. Míra rizika je tedy i přes reálné ekonomické benefity hodnocena Evropskou unií jako příliš vysoká a opět tedy platí, že pro pochopení integračního procesu se lépe hodí neorealistický přístup, se svým důrazem na otázky politicko-bezpečnostní se svým důrazem na otázky politicko-bezpečnostní.

Členství Chorvatska by mělo po ratifikaci jednotlivými členskými státy Evropské unie vstoupit v platnost 1. července 2013. Jak jsme již zmínili, pro unijní země představuje rozšíření o Chorvatsko relativně zanedbatelné bezpečnostní riziko. Takový stav však neplatil vždy a my pro názornou ukázkou chorvatské integrace v neorealistické perspektivě použijeme příklad Chorvatska a dnes již unijní země Slovenska v 90. letech minulého století.

Chorvatsko bylo společně se Slovenskem a Srbskem nahlíženo v perspektivě evropského rozšíření jako na „problémový stát“.²⁷⁶ Postup této trojice směrem k integraci byl pomalejší, než u některých jiných zemí v oblasti střední a východní Evropy. Zdůvodnění pro

²⁷⁶ Field, H.; *Awkward states: Eu enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia; Perspectives on European Politics and Society*; Leiden; 2001; str. 124

rozdílné tempo je takové, že těmto státům se v té době nezdařilo naplnit právě ona politická kritéria, a že tato jsou a zůstávají klíčová pro postup v integraci.²⁷⁷

Zatímco se Slovensku podařilo splnit kodaňská kritéria v rekordním čase, v prosinci roku 2002 obdrželo oficiální pozvání na vstup do Evropské unie a již 1. května 2004 se stalo členem společně s devítkou dalších zemí, Chorvatsko a Srbsko politickým kritériím nedostály. „Věděli jsme, že tradicí Slovenska je pasivita. Existovalo nebezpečí, že budeme pouze nástrojem velmocí a především Ruska. Že nebudeme mostem mezi východní a západní Evropou, jak tvrdil Vladimír Mečiar, ale že budeme šípem namířeným na srdce Evropy. Obávali jsme se, že Slovensko se stane malým Srbskem ve střední Evropě,“²⁷⁸ řekl novinář Martin M. Šimečka o pozici Slovenska té doby. Na Slovensku proběhly volby, které rozhodly o pádu Vladimíra Mečiar v roce 1998, a země se vydala na rychlou cestu vstříč Evropské unii a plnila vzorně řadu politických kritérií, především pak v otázce lidských práv, ochraně menšin a svobody slova, tedy těch bodů, které byly unijními zprávami nejvíce kritizovány.

Evropská unie měla jednoznačný zájem na tom, aby v srdci Evropy nefiguroval stát, s nímž by musela mít dlouhou a střeženou hranici na jihu Polska, východě České republiky a severu Maďarska. Bylo by to bezpečnostní riziko a nebylo by to v unijním zájmu. Stejně představovala bezpečnostní riziko perspektiva, že se bude jednat o zemi, která je v čilém kontaktu s Ruskou federací a vzdálení unijního členství by mohlo způsobit těsnější vztah mezi oběma zeměmi. Proto bylo kvitováno proevropské směřování země po volbách, které postupnými reformami a plněním kritérií členství v rekordním čase stihlo evropské rozšíření a to hned v roce 2004.

Chorvatsko se sice po konci tudjmanovského režimu také vydalo cestou přibližování se Evropě. Nicméně spolupráce v politických otázkách nebyla z pohledu Evropské unie dostatečná, ať už se jednalo o řešení sporů se Slovinskem, či nedostatečnou spolupráci s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, avšak také v dalších ohledech byla existence bezpečnostního rizika pro unijní země příčinou toho, že Chorvatsko nebylo přijato ani při východním rozšíření v roce 2004, ani v roce 2007. Pro unijní země se s vývojem situace a chodem času až do dnešních dnů stalo výhodné, aby se Chorvatsko unijní zemí bylo, neboť je to cesta k integraci, spolupráci a dalšímu posílení míru a bezpečnosti

²⁷⁷ Field, H.; *Awkward states: Eu enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia; Perspectives on European Politics and Society*; Leiden; 2001; str. 124

²⁷⁸ [online] URL: <http://www.esiweb.org/enlargement/?cat=67#awp:::cat=67> [cit.16.5.2011]

v celé oblasti západního Balkánu. Jde tedy o změny a vývoj politických priorit a preferencí jednotlivých členských zemí, které odpovídají dané době. Když existovalo bezpečnostní riziko, bylo stanovisko Evropské unie zamítavé, po jeho neutralizaci však nastává obrat.

Podobně jako v předchozím případě Slovenska se s postupem času bezpečnostní rizika snížila, došlo k upevnění pozic Evropské unie a byl vydán jasný vzkaz dalším kandidátským zemím. Je tedy zřejmé, že hlavní prioritou pro unijní země jsou i nadále především bezpečnostní otázky, a proto bylo nutné vyčkat na změnu chorvatského přístupu, po kterém následovalo zrychlení integračního procesu. Je zde tedy patrný zřejmý důraz na bezpečnostní a politické otázky.

Jednání Evropské unie v integračním procesu dokáže neofunkcionalismus vysvětlit až do chvíle, kdy existuje riziko zasažení unijních bezpečnostních zájmů, moci a politiky. V situaci východního rozšíření bylo prioritním zájmem, aby nově vzniklé země po rozpadu socialistického bloku získaly alternativu existence v Evropské unii a také, aby v Evropě nevznikaly válečné konflikty, podobně jako po rozpadu jugoslávské federace, který se bezprostředně dotýkal evropské bezpečnosti.

Stejně tak u nynějšího rozšíření je hlavním zájmem aktérů bezpečnost a posílení vlastní moci. Proto dostalo Chorvatsko zelenou k unijnímu vstupu až v době, kdy splnilo různé zásadní požadavky unijních členů, kdy to bylo pro Unii příhodné a také kdy se adekvátně posílila bezpečnost, prosperita a unijní moc. Turecko zatím není zdaleka v situaci Chorvatska. Vzhledem k tomu, že Unie a především její klíčoví členové (Francie a Německo) v současnosti na jeho případné členství nahlíží jako na ohrožení své bezpečnostní situace, moci a politického vlivu, čeká Turecko ještě dlouhá a nejistá cesta ke členství. Dá se předpokládat, že turecké členství bude reálné, až zmíněná rizika pro Unii pominou, nebo je nebudou dále považovat za důležitá. Také bude záležet na tom, zda se členské země ujednotí na tom, že turecké členství může kromě ekonomických benefitů přinést také další výhody v oblasti politické a bezpečnostní. Politika Evropské unie v souvislosti s členstvím Turecka bude také muset počítat s tím, že krach jeho evropské integrace by v konečném důsledku mohl přinést bezpečnostní problém.

Neorealistický pohled, který je založen na důrazu na bezpečnostní otázky, posilování moci a projevu politické síly tedy dokáže vysvětlit, proč se v předešlých letech Evropská unie k Chorvatsku zachovávala odmítavě, byť splňovalo ekonomické parametry a proč nyní po splnění politických kritérií je připojení země k Unii v závěrečném stádiu. Dle našeho názoru

má neofunkcionalistický přístup snížené schopnosti postihnout realitu evropské integrace, jelikož tento svými východisky není schopen dobře vysvětlit, proč Evropská unie obě země do Evropské unie nepřijala.

V této čtvrté a závěrečné kapitole naší rigorózní práce jsme si nejdříve představili teorie neofunkcionalismu a neorealismu. Dále jsme se na základě závěrů z v prvních dvou kapitol naší práce utvrdili v přesvědčení o nevhodnosti použití teorie neofunkcionalismu v případě vstupu Turecka a Chorvatska do Evropské unie. Důvodem byla jednak skutečnost, že ekonomická připravenost obou komparovaných zemí je na srovnatelné úrovni, jako dnes v již členských zemích Bulharsku a Rumunsku a za druhé fakt, že přístup těchto dvou zemí by byl z ekonomického hlediska spíše prospěšný jak pro Evropskou unii, tak i pro ně samotné. Tím se nám potvrdila naše hypotéza, že Evropská unie v případě Turecka a Chorvatska neklade tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto nebyl do dnešních dnů dokončen jejich přístupový proces a tyto dvě země se zatím nestaly členy Evropské unie.

Z tohoto důvodu jsme se dále nahlíželi z pohledu teorií neofunkcionalismu a především neorealismu na neekonomické aspekty, které nepříznivě ovlivňují přístup obou zemí do Evropské unie, které jsme probrali ve třetí kapitole. Zjistili jsme zde zásadní důraz Evropské unie na otázky bezpečnostně-polické. Vzhledem k této skutečnosti jsme tak získali odpověď na naši hlavní výzkumnou otázku: jestli je použitelná spíše teorie neorealismu, či neofunkcionalismu pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska? Kvůli zmíněnému důrazu na bezpečnost jsme dospěli k závěru, že pro zmíněný přístupový proces je použitelná spíše teorie neorealismu. Zároveň byla podpořena naše hypotéza, že v případě této integrace nedává Evropská unie tak silný důraz na ekonomické faktory, a proto se obě země do dnešního dne nestaly členy Evropské unie.

Podotázkou této práce bylo: proč jsou ekonomické faktory upozaděny na úkor jiných aspektů? Důvodem je dle našeho názoru skutečnost, že jednotlivé státy jsou v anarchickém systému mezinárodních vztahů odkázány pouze sami na sebe a kvůli obavám o vlastní bezpečnost vstupují do mezinárodních organizací. Ekonomické benefity jsou v jejich zájmu, ale zásadní pro ně je zachování bezpečnosti a přežití svépomocí v anarchickém prostředí mezinárodních vztahů. V případě tohoto rozšíření platí, že Evropská unie a především její klíčoví členové, vidí v potencionálním členství Turecka ohrožení své bezpečnosti, moci a politického vlivu. Stejně tak jako zde existuje obava z blízkosti konfliktu a to jak v zemi

samotné, tak také v unijních zemích za předpokladu, že by byl vyjádřen souhlas s členstvím Ankary ve Společenství. V případě Chorvatska jsme byli svědky změny v přístupu k jeho členství. Nejdříve totiž muselo dojít k pominutí bezpečnostních hrozeb ze strany Záhřebu, stejně jako musela země začít spolupracovat s mezinárodními organizacemi v zájmu vyřešení jejich sporů.

ZÁVĚR

Předložená rigorózní práce Komparace připravenosti ekonomik Turecka a Chorvatska na vstup do Evropské unie si dala za cíl porovnat tureckou a chorvatskou ekonomiku a zodpovědět výzkumné otázky.

Naši práci jsme rozdělili do čtyř částí. V první z nich jsme nastínili vývoj hospodářství obou sledovaných zemí v průběhu času, porovnali klíčové ekonomické indikátory a provedli analýzu očekávaného budoucího vývoje. Dále jsme provedli srovnání obchodních vztahů, hodnot přímých zahraničních investic a ekonomických sektorů Turecka a Chorvatska. Při komparaci klíčových ekonomických indikátorů jsme pro ilustraci zahrnuli do tohoto srovnání také ekonomiky Bulharska a Rumunska, zemí, které jsou členy Evropské unie již od roku 2007. Domníváme se, že v celkovém obraze komparace potvrdila uspokojivou úroveň ekonomik Turecka a Chorvatska pro členství v Evropské unii, v řadě ukazatelů úrovní srovnatelnou a dokonce lepší než již zmíněné unijní země.

Toto zjištění je potvrzením naší hypotézy, že ekonomické faktory nejsou důvodem, proč stále ještě nebyl dokončen přístupový proces obou zemí.

V druhé kapitole jsme se zaměřili na ekonomické přínosy přístupu námi sledovaných zemí pro Evropskou unii i pro kandidátské státy. Došli jsme k závěru, že členství obou zemí v Unii by mohlo být pro všechny zúčastněné prospěšné. Turecko by mohlo, se svým rozsáhlým trhem, dynamickým růstem a rostoucím obchodem přispět k oživení unijní ekonomiky, podobně, jako se tomu stalo u východního rozšíření. Dále se ukázalo, že k prospěchu by mohla být také migrace pracovních sil, kterých se Evropě nedostává, stejně jako by členství Turecka mohlo přispět k zajištění energetické bezpečnosti Unie. Chorvatská ekonomika, je svou velikostí, produkcí a průmyslem nastavená tak, že po její integraci lze očekávat obdobně prospěšný scénář, jako u předchozího východního rozšíření. Jelikož se jedná o malou ekonomiku, bylo by přidanou hodnotou tohoto členství lepší přístup k dalším trhům ze zemí západního Balkánu.

Závěry z prvních dvou kapitol nám ukázaly, že ač jsou jejich ekonomiky na srovnatelné úrovni jako již dnes členské země a prokázali jsme prospěšnost přístupu Turecka a Chorvatska do Evropské unie, stále se však oba státy nachází mimo unijní rámec. Tato skutečnost nás dovedla k závěru, že důvodem nedokončeného procesu přístupu Chorvatska a

Turecka do Evropské unie je důraz, který Unie klade na faktory nesouvisející s ekonomikou daných zemí. Tímto se nám znovu potvrdila naše hypotéza.

Třetí kapitolu jsme proto věnovali hlavním neekonomickým aspektům, které mají nepříznivý vliv na přistoupení obou zemí do Evropské unie. Neekonomické aspekty jsme rozdělili do tří skupin – Demokracie a vláda práva, Dodržování lidských práv a Regionální otázky a bezpečnostní aspekty. Jednotlivé dílčí aspekty jsme posuzovali podle míry výhrad, jež jsme vůči nim našli primárně v hodnotících zprávách Evropské unie. Provedením této komparativní analýzy jsme došli k závěru, že vůči Turecku je v této oblasti celá řada vážných výhrad, zatímco v případě Chorvatska výhrady již téměř nejsou. Přesvědčili jsme se, že míra výhrad vůči Turecku je do dnešních dnů v řadě ohledů natolik závažná, že je turecký přístupový proces prakticky zastaven. V případě Chorvatska jsme si uvědomili významný pokrok, kterého země dosáhla v otázce řady neekonomických aspektů během posledních let. Tato skutečnost je zásadní pro integrační posun Chorvatska směrem k členství v Evropské unii. Potvrdili jsme si také svoji domněnku, že v otázce současné rozšiřovací vlny hrají zásadní roli politicko-bezpečnostní otázky.

V závěrečné čtvrté části jsme dostali odpověď na hlavní a vedlejší výzkumnou otázku naší práce. Nejdříve jsme se seznámili s teoriemi neofunkcionalismu a neorealismu. Jelikož jsme se v případě současného integračního procesu přesvědčili o větším významu neekonomických aspektů, nahlíželi jsme z pohledu teorií neofunkcionalismu a především neorealismu na již v předchozí kapitole předestřené neekonomické aspekty, které nepříznivě ovlivňují přístup obou zemí do Evropské unie. Na základě tohoto výzkumu jsme došli k závěru, že teorie neorealismu, jež akcentuje hlediska bezpečnosti, moci a politiky, je pro vysvětlení přístupového procesu Turecka a Chorvatska příhodnější než neofunkcionalismus, který naopak vyzdvihuje aspekty ekonomické. S touto odpovědí na naši hlavní výzkumnou otázku souvisí také otázka vedlejší. Odpověď na ní zní, že ekonomické faktory jsou upozaděny na úkor jiných aspektů z důvodu skutečnosti, že pro jednotlivé státy je v anarchickém systému mezinárodních vztahů zásadní zachování bezpečnosti a přežití. V případě tohoto rozšíření platí, že v potenciálním členství Turecka vidí členové Evropské unie případné ohrožení své bezpečnosti, moci a vlivu. V případě Chorvatska byla situace obdobná v minulosti, po pominutí bezpečnostních hrozeb jsme svědky změny přístupu, což se potvrzuje blížícím se členstvím Záhřebu v Evropské unii.

K této tématice jsme našli dostatek literatury, především v primárních zdrojích Evropské unie. Čerpali jsme také z odborných článků, a práci s ekonomickými ukazateli nám výrazně usnadnily zejména portály statistických úřadů Evropské unie (Eurostat), v Turecku (Turkstat) a v Chorvatsku (Crostat).

Domníváme se, že s blížícím se přístupem Chorvatska do Evropské unie a dlouhého období, kdy Turecko bude pouze čekatelem na unijní vstup, se vyčerpává možnost dalšího zpracování tohoto tématu. Pro další výzkum bychom však doporučili porovnat proces projednávání a schvalování přístupových kapitol u jiných kandidátských zemí na západním Balkánu, například Makedonie a Černé Hory. Myslíme si, že takováto komparace by byla přínosná, vzhledem k vzájemně bližší kulturní, dějinné, ekonomické a populační povaze těchto zemí. U výše zmíněných států se dá očekávat, že schvalování některých kapitol by mohlo postupovat společně a upozornit tak na jednotlivé rozdíly mezi zkoumanými zeměmi.

Úplným závěrem bychom chtěli dodat, že věříme, že i přesto, že jsme v této práci porovnávali zdánlivě neporovnatelné země, mělo to svůj smysl a že se nám podařilo dokázat, že naše hypotéza byla pravdivá. Věříme, že naše práce uspokojivě odpověděla na naše výzkumné otázky. Stejně tak doufáme, že svůj přínos měla i poslední teoretická část.

SUMMARY

The main objective of this thesis was the comparison of economic preparedness of Turkey and Croatia to join the European Union. This preparedness, we first assessed on the basis of comparison of major economic indicators in Turkey and Croatia with already adopted countries Bulgaria and Romania, which joined the European Union in 2007. Furthermore, we then compared the trade relations, the volume of foreign direct investment and economic sectors of both countries. Based on these findings, we concluded that the economic level of Turkey and Croatia is in the great majority of the same or higher level than the already member states Bulgaria and Romania.

Upon confirmation by the economic readiness of Turkey and Croatia in comparison with the member countries we have approached to the second part where we focused on the economic benefits of membership of Croatia and Turkey in the European Union for the Union itself and also for these two countries. On the macroeconomic implications, implications for economic sectors and the implications for the labor market, we concluded that the membership of Turkey and Croatia would be beneficial for all parties. This finding did confirm our hypothesis that for the European Union in the case of the current integration process of Turkey and Croatia the economic factors are not the reasons why the accession process is still not completed. It also confirmed our assumption that that the non-economic factors have to be more important.

The third chapter was aimed on the main non-economic factors that are having an adverse effect on the accession of both countries to the European Union. These non-economic factors were divided into three groups – Democracy and the rule of law, Respect for human rights and Regional security issues and aspects. Partial aspects were observed by the degree of objections that were found primarily in the Progress reports of the European Union. By implementation of this comparative analysis we concluded that Turkey has a serious number of objections while Croatia has almost any. That is also the reason why the Turkish accession process practically stopped and in contrary Croatia is going to be a member soon. We have also confirmed our belief that in the current issue of European Union enlargement a crucial role belongs to the political and security issues.

In the final chapter, we focused to answer our main research questions: is more applicable the theory of neo-realism, or neo-functionalism for an explanation of the current accession process of Turkey and Croatia? Our sub-question was: why are economic factors taken a back seat to the detriment of other aspects?

Thanks to the conclusions of the first and second chapters, we have come to confirm our hypothesis that economic factors do not play for the European Union in the case of accession process of Turkey and Croatia the main role. After introducing the theory of neo-realism and neo-functionalism and confirming our hypothesis that the importance of economic aspects is limited, we have viewed through these theories the non-economic factors that are having an adverse affect on the accession of both countries to the European union. After this we came to the conclusion that for the current integration process of Turkey and Croatia the neorealist theory is more suitable, since the neo-functionalist theory emphasis on the economy. This assumption has been also confirmed by the accelerated procedure in the process of Croatia's accession to the European Union after it fulfilled the political issues that hindered its entry. Our answer to the main research question therefore is that the theory of neo-functionalism in this case is not suitable to explain the integration process of Turkey and Croatia into the European Union and that it is the theory of neo-realism, with its emphasis on security, power and policy. To answer the sub-question, we believe that the European Union member states prefer at first their security and power interests according to the neo-realist theory.

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ:

MONOGRAFICKÁ LITERATURA:

- Bertrand, G. et Rood, J.; *Scenarios Europe 2010-2020 Possible Futures for the Union*; 2000.
- Collard-Wexler, S.; *Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union*.
- Drulák, P.; *Teorie mezinárodních vztahů*; Praha; Portál; 2003
- Evret, D.; *Politique et économie Turque*; Štrasburk Stock; 2003
- Fiala, P., Pitrová, M.; *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury; 2000
- Field, H.; *Awkward states: Eu enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia; Perspectives on European Politics and Society*; Leiden; 2000
- Ginsberg, R. H.; *The European Union in International Politics: Baptism by fire.*; Oxford; Rowman and Littlefield; 2001. ISBN 0-7425-0022-5
- Iordan-Constantinescu, N.; *Geopolitics of Energy in the Black Sea Context*; 2007
- Ilgün, E. et Coskun, A.; *Foreign direct investmnt in Bosnia and Herzegovina*; 2009
- Kolektiv autorů; *Dějiny Srbska*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2005
- Kreiser, K. et Neumann, Ch.; *Dějiny Turecka*; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2010
- Kučerová, I.; *Hospodářské politiky v kontextu vývoje Evropské unie*; Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010
- Lorant, K.; *The demographic challenge in Europe*; Brusel; 2005
- Lintner, V., Mazey, S.: *The European Community: Economic and Political Aspects*. London: MacGraw-Hill; 1991
- Lindberg, L; *The Political Dynamics of European Economic Integration*; Stanford Press; 1963; (Stanford, CA: Stanford Press)
- Mihajlek, D.; *Macroeconomic aspects of Cratia´s accession to the European Union*; Institute of Public Finance, 2003
- Moravcová, D. et Bělina P.; *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*; Institut pro středoevropskou kulturu a politiku; Praha; 1998
- O´Brennan, J.; *The Eastern Enlargement of the European Union*; Routledge; 2006
- O´Donnell, R.; *Europe-the Irish Experience: The new Ireland in the New Europe*; Institute of European Affairs; Dublin; 2000

Pederson, T.; *Germany, France, and the Integration of Europe: A Realist*; 1998; Interpretation. Washington, DC: Pinter

Redgateová, A.E.; Arméni; Nakladatelství Lidovénoviny; Praha; 2003

Rychlík, J. et Perencević M.; Dějiny Chorvatska; Nakladatelství Lidové noviny; Praha; 2007

Samuelson, P. A. et Nordhaus, W.; *Ekonomie*; Praha: Svoboda, 2007

Tesfa-Youhannes, A. W., Easing Back In: *The Balkans' Re-Introduction to Turkey*; 2011

ČLÁNKY V ODBORNÉ PERIODICKÉ LITERATUŘE:

Aerni, P.; Agriculture in Turkey – structural change, sustainability and EU-compatibility; in: *Int. J. Agricultural Resources, Governance and Ecology*; Vol. 6; 2007

Crespo-Cuaresma, J. et Fidrmuc, J. et Silgoner, M.A.; *On the Road: The Path of Bulgaria, Croatia and Romania to the EU and the Euro*; Europe-Asia studies; vol. 57, no. 7, Zář 2005

Duboz, M.-L.; *La politique régionale européenne peut-ellesupporter un nouvel élargissement de l'EU?*; Region et Développement n. 30-2009

Erzan, R. et Kuzubas, U. et Yildiz, N.; *Growth and Immigration Scenarios for Turkey and the EU*; Centre for European Policy Studies; No. 13; prosinec 2004

Giamouridis, A.; *Only through Enlargement: The New European Myth?*; European Foreign Affairs Review 12; 2007

Gültekin, B.; L'économie Turque entre néo-libéralisme et pesanteur étatique; In: *La Turquie Aujourd'hui*; Universalis; France 2004

Moravcsik, A.; *Europe without illusions*; Zář 2002

Ott, K.; Croatia and the European Union: Accession as Transformation; In: *Croatia and the European Union: Facing the challenges of negotiations*, vol. 3, kapitola 1, Gipa d.o.o., Zagreb; 2005

Sambur, B.; *The Great Transformation of Political Islam in Turkey: The Case of Justice and Development Party and Erdogan*; European Journal of Economic and Political Studies, 2009

Yildiz., T.; *Turkey's energy economy and guture energy vision*; Turkish Policy Quarterly, volume 9 BNumber 2.

DOKUMENTY EVROPSKÉ UNIE:

Council of European Union: *Presidency Conclusions*; Brussels European Council; Brusel; 16.-17. prosinec 2004; 16238/1/04 REV 1. [cit.16.5.2011] Dostupne z:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf

Evropská komise; *Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě – Strategie rozšiřování a hlavní výzvy v obdobích 2010-2011*; 9.11.2010; Brusel.

Evropská komise. *Evropská unie v České republice*. [online] c2008 [cit. 26. 4. 2011]

Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_182_cs.htm

European Commission: Croatia 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 9. listopadu 2010; {COM(2010) 660} Dostupne z: <

http://www.mvpei.hr/custompages/static/hrv/files/101110_Izvijesce_o_napretku_HR_za_2010.pdf>

European Commission: Turkey 2010 Progress Report; Commission staff working document, Brusel, 9.11.2010, {COM(2010) 660} Dostupne z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf

European Commission: Turkey 2011 Progress Report; Commission staff working paper, Brusel, 12.10.2011, Dostupne z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf

Croatia 2011 Progress Report; Commission staff working document, Brusel; 12. října 2011; Dostupne z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/hr_rapport_2011_en.pdf

Eurostat regional yearbook 2010; Eurostat; 2010, ISSN 1830-9674. Dostupne z: <

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-10-001/EN/KS-HA-10-001-EN.PDF>

DALŠÍ ZDROJE:

Baldwin, R.E. et Francois, J.F.; Portes, R.; *The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe*; [online] Dostupne z: <

<http://hei.unige.ch/~baldwin/AcademicPapers/AcademicPaperFiles/EP97.PDF>>

Bandelj, N.; *Embedded Economies: Social Relations as Determinants of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*; The University of North Carolina Press; Social Forces - Volume 81, Number 2, December 2002 E-ISSN: 1534-7605

Březina, M.; Turecko: *Perspektivní trh, na kterém bud'te opatrní*; 4. dubna 2009; Profit.cz; [online] Dostupne z: <<http://www.profit.cz/clanek/tureckoperspektivni-trhna-kterem-budte-opatrn.aspx>> [cit.18.5.2011]

Demianova, V.; *EU Foreign Direct Investment in Croatia and Turkey*; Economy and Finance, Eurostat, Statistics in Focus, 68/2008. Dostupne z: <

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-068/EN/KS-SF-08-068-EN.PDF>

Drew, C. et Sriskandarajah, D.; *EU Enlargement in 2007: No Warm Welcome for Labor Migrants*, [online] URL: <http://www.ippr.org/articles/index.asp?id=2503>

Drinkwater, S. et Eade, J. et Garapich, M.; *Poles Apart? Eu Enlargement and the Labour Market Outcomes of Immigrants in the UK*; říjen 2006.

EU Enlargement Running Out Of Steam?. Political Risk Analysis, listopad 2007

Lejour, A. et Mervar, A. et Verweij, G.; *The Economic Effects of Croatia's Accession to the EU*.

Matthews, O.; *Triumph of the Turks*; Newsweek; 28. listopadu 2009. Dostupne z: <<http://www.newsweek.com/2009/11/27/triumph-of-the-turks.html>> [cit.11.5.2011]

Mooij, R.A.; *Turkish Delight Does Turkey's accession to the EU bring economic benefits?* [online] ; Dostupne z: <<http://www.esiweb.org/pdf/turkeynetherlands/CPB%20Turkish%20Delight%20-%20econ%20and%20migration%20implications%20Turkey.pdf>>

Monti, M.; *Nová strategie pro jednotný trh ve službách evropského hospodářství a společnosti*; 9. května 2010

Narli, N; *Turkey and NATO: Changing Geo-Politics and Turkey's role*; [online] www.geocities.com/evrimkurami/natoturkey1.html

Noordzij, T.; *EU Enlargements during and after the Cold War*; University of Groningen; 2010.

Önis, Z. et Bayram, I. E.; *Temporary star or emerging tiger? Turkey's recent economic performance in a global setting*; Istanbul; říjen 2008.

Transition to new turkish lira the tax and accounting perspertives; PriceWaterhouse Coopers; listopad 2004; Dostupne z: < http://www.pwc.com/en_TR/tr/assets/ins-sol/publ/ytl_eng.pdf>

Turkey in Europe: More than a promise?; Report of Independent Commision of Turkey; září 2004, [online] Dostupne z:< http://www.soros.org/resources/articles_publications/publications/turkey_2004901/english.pdf > [cit.14.5.2011]

Stojanovič, D.; *Turkey uses economic clout to gain Balkan foothold*; [online] Dostupne z: <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/03/14/AR2011031404398.html>>; 14.3.2011. [cit.7.5.2011]

Skudar, A. et Hunya, G.; *The Role of Foreign Direct Investment in Croatian Economy: Final Report*. The Vienna Institute of Economic Studies, září 2006; Vídeň.

Spaak, P.-H.; projev ve Sněmovně reprezentantů, 14. června 1961

Tatari, B.; *Invest where the two continent meet*; Izmir Chamber of Commerce, květen 2008

Ülgen, S. et Zahariadis, Y.; *The Future of Turkish-EU trade relations deepening vs. widening*; in: Turkish Policy Quarterly; Centre for European Policy Studies, EU/Turkey working papers, ISBN 92-9079-516-6 Dostupne z:< <http://www.ceps.be>.>

Zwierzchowski, Jan; Tabeau, Ewa: *The 1992-95 war in Bosnia and Herzegovina: Census-based multiple system estimation of casualties' s undercount*, Conference Paper for the International Research Workshop on The Global Costs of Conflict; únor 2010

INTERNETOVÉ ZDROJE:

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/analyzy-statistiky/hlavni-makroekonomicke-ukazatele-cr/1000431/49089/>

<http://www.encyclopedia.com/topic/Croatia.aspx>

www.unicef.org/specialsession/how_country/edr_croatia_en.doc

<http://www.esiweb.org/enlargement/?cat=67#awp:::cat=67>

<http://www.invest.gov.tr/en-US/turkey/factsandfigures/Pages/Economy.aspx>

http://www.buyusa.gov/croatia/en/traderegulations.html#_section20

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113370.pdf

http://www.economywatch.com/world_economy/turkey/export-import.html

http://www.economywatch.com/world_economy/turkey/export-import.html

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_cs.htm

<http://www.euractiv.com/en/enlargement/slovenian-vote-clears-croatia-s-main-obstacle-eu-accession-news-494916>

<http://www.invest.gov.tr/en-US/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>

http://zpravy.idnes.cz/usa-zaplately-za-dopadeni-gotoviny-miliony-dolaru-fwv-/zahranicni.asp?c=A061206_162937_zahranicni_ad

www.mpo.cz/kalendar/download/71796/priloha002.ppt

